

Estudo sobre condutas de violencia doméstica e aproximación e intervención da administración local na materia

Financiado por
la Unión Europea
NextGenerationEU

Plan de Recuperación,
Transformación e Resiliencia

GOBIERNO
DE ESPAÑA

FEDERACION ESPAÑOLA DE
MUNICIPIOS Y PROVINCIAS

GOBIERNO
DE ESPAÑA

MINISTERIO
DE IGUALDAD

SECRETARÍA DE ESTADO
DE IGUALDAD
Y CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO

DELEGACIÓN DEL GOBIERNO
CONTRA LA VIOLENCIA DE GÉNERO

**VNiVERSiDAD
D SALAMANCA**

INFORME FINAL

Contrato Art 6o LOSU

INVESTIGADOR RESPONSABLE

Dra. Marta del Pozo Pérez

COORDINADOR INTERNO

D. Pablo Ramos Hernández

RESPONSABLES DA METODOLOXÍA

Dra. Carmen Patino Alonso

Dra. Lourdes Santos Pérez

EQUIPO DE INVESTIGACIÓN

Dra. Ángela Figueruelo Burrieza

Dra. Inmaculada Sánchez Barrios

Dra. Isabel Vicario Molina

Dra. M.ª Luisa Ibáñez Martínez

Dra. Alicia González Monje

Dr. Sergio Martín Guardado

Dr. José Luis Domínguez Álvarez

Dr. José Luis Mateos Crespo

Dr. Sergi Corominas Bach

D. Emilio Ferrero García

Dña. Laura Mañas Acero

ÍNDICE

Informe 1	2
<i>Diagnóstico da situación actual da violencia doméstica</i>	
Informe 2	16
<i>Resultados da enquisa</i>	
Informe 3	44
<i>Proposta de solucións e medidas de mellora para o desenvolvemento de políticas públicas de prevención e sensibilización</i>	
Informe 4	56
<i>Definición dos indicadores necesarios para o seguimento e avaliación da incorporación das usuarias vítimas de violencia doméstica ao Servizo ATENPRO</i>	
Informe 5	95
<i>Definición da análise de datos e claves para a definición da estatística</i>	
Informe 6	98
<i>Análise de servizos locais de intervención</i>	
Informe 7	143
<i>Proposta de modelo de intervención desde o ámbito local</i>	
Informe 8	150
<i>Proposta de cuestionario/instrumento local para o diagnóstico da violencia contra as mulleres</i>	
Informe 9	159
<i>Claves para a elaboración do protocolo de actuación no marco do Servizo ATENPRO</i>	
Informe 10	162
<i>Conclusións finais</i>	
Addenda I	166
<i>Referencias bibliográficas</i>	
Anexo I	176
<i>Modelo de cuestionario</i>	
Anexo II <i>Excel – Táboa I</i>	
Anexo III <i>Excel – Táboa II</i>	
Anexo IV <i>Excel</i>	

Informe 1

*Diagnóstico da situación actual da
violencia doméstica*

I. Que entendemos por condutas de violencia doméstica?

O Convenio do Consello de Europa sobre prevención e loita contra a violencia contra a muller e a violencia doméstica, no seu artigo 3 b), define a violencia doméstica como “todos os actos de violencia física, sexual, psicolóxica ou económica que se produzan na familia ou no fogar ou entre cónxuxes ou parellas de feito antigos ou actuais, con independencia de que o autor do delito comparta ou compartise o mesmo domicilio que a vítima”.

Esta violencia doméstica, nunha parte, é violencia de xénero, regulada no noso ordenamento xurídico na Lei orgánica 1/2004, do 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero, que implica todo tipo de violencia producida no seo das relacións afectivas presentes, ou pasadas, contra a muller por parte do home, que é a súa parella ou ex-parella.

Polo tanto, debe quedar claro que a nosa Lei orgánica 1/2004, do 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero non ten por obxecto combater toda violencia contra as mulleres por razón da súa propia condición feminina, polo mero feito de selo; prefire facer un tratamento máis específico circunscibindo a súa regulación ao ámbito da parella ou ex-parella, a pesar de que a comprensión do fenómeno da violencia de xénero ten raíces moito máis profundas que obedecen ao intento dunha parte da sociedade de perpetuar un canon de conduta fondamente desigual, produto dunha sociedade mundial machista e patriarcal -comportamento, en definitiva, que gravita na idea da posición de inferioridade que ocupan as mulleres nas relacións afectivas e sociais, públicas e privadas-.

Pois ben, esta violencia de xénero é o que o prego de condicións denomina “Actos de violencia física, sexual, psicolóxica ou económica que se produzan contra mulleres, entre cónxuxes, parellas de feito —antigas ou actuais—, ou dos que estean ou estivesen vinculados a elas por semellantes relacións de afectividade, independentemente de que exista, ou existise, convivencia”.

En definitiva, falamos dunha violencia que o home exerce sobre aquela muller coa que mantén, ou mantivo, unha relación sentimental, incluíndo, tal e como determina a lexislación, a de noivado, expresións de difícil interpretación.

Neste sentido, a Sentenza do Tribunal Supremo do 12 de maio de 2009 sinala o seguinte: “Non é doado, dende logo, dar resposta a todos e cada un dos supostos que a práctica pode ofrecer respecto de modelos de convivencia ou proxectos de vida comúns que se poidan ter en conta para a aplicación daqueles preceptos. A definición de cando se pode considerar que existe unha relación emocional desaconsella o establecemento de pautas xerais excesivamente abstractas. Non faltarán os casos nos que esta relación de afectividade sexa percibida cun alcance diferente por cada un dos membros da parella, nin os casos nos que o proxecto de vida común nin sequera sexa compartido por ambos os protagonistas. En caso contrario, excluíríamos do tipo supostos perfectamente imaxinables nos que, malia existir un proxecto de vida común, os membros da parella deciden voluntariamente, xa sexa por razóns persoais, profesionais ou familiares, viviren en diferentes domicilios. O determinante para que

se produza a equiparación é que exista un certo grao de compromiso ou estabilidade, aínda que non exista fidelidade ou expectativas compartidas de futuro. Con todo, excluíriáanse as relacións puramente esporádicas e a simple amizade, nas que o compoñente afectivo non tivo sequer a oportunidade de se desenvolver e chegar a condicionar os móbiles do agresor. En definitiva, a protección penal reforzada que proporcionan aqueles preceptos non pode excluír parellas que, malia o seu formato pouco convencional, viven unha relación caracterizada pola súa intensidade emocional, sobre todo cando esa intensidade, mesmo entendida de forma patolóxica, está na orixe das agresións”.

Co mesmo sentido recóllese nas Conclusións das Xornadas sobre unificación de criterios en materia de violencia de xénero o seguinte: “A natureza da relación que une unha muller vítima dalgún dos delitos recollidos no artigo 87 ter da Lei orgánica do poder xudicial e o seu vitimario determinará, por unha banda, a competencia do Xulgado de Violencia contra a Muller ou do Xulgado de instrución para a investigación dos feitos presuntamente delituosos e, por outra, a integración dun dos elementos do tipo penal no caso dos delitos dos artigos 153, 171, 172 e 173 do Código Penal”. Continuando coas consideracións avaliadas nas devanditas Xornadas, tamén se subliña que o alcance daquela relación determinará a apreciación, no seu caso, da circunstancia mixta de parentesco do art. 23 do Código Penal, e a posibilidade de que a vítima se poida acoller á dispensa de non declarar contra o investigado/acusado, ao abeiro do artigo 416 da Lei de axuízamento criminal.

En resumo, os problemas interpretativos xorden á hora de concluír cando estamos ante unha relación afectiva análoga ou similar á conxugal capaz de despregar os efectos sinalados.

A práctica diaria ofrece unha rica casuística na que non sempre é doado determinar se a instrución da causa debe corresponder ao Xulgado de Violencia ou ao Xulgado de Instrución. As relacións establecidas a través das redes sociais, as relacións nas que non se dá a nota de exclusividade, as relacións que impliquen a mozas adolescentes ou as relacións extramatrimoniais, son boa proba diso.

Así, fronte ás Sentenzas do TS 510/2009 do 12 de maio e 1376/2011 do 23 de decembro, que fan unha extensa interpretación da devandita relación e cuxa doutrina foi seguida por moitas Audiencias Provinciais, outras como a Sentenza 1348/2011 do 14 de decembro, a Sentenza 807/2015 do 23 de novembro e a recente Sentenza 556/2017 do 13 de xullo optan por unha interpretación moito máis restritiva.

A modo de conclusións, nas citadas xornadas, o concepto de violencia contra a muller baséase, e discúttese, se é extensible a situacións nas que as relacións sexan esporádicas ou se materialicen a través das redes sociais. Arguméntase que ante un concepto máis restrinxido de violencia contra a muller (o que ofrecen a Lei orgánica 1/2004, do 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero e a propia Lei orgánica do poder xudicial), o Convenio do Consello de Europa sobre prevención e loita contra a violencia contra a muller e a violencia doméstica (Convenio de Estambul, do 11 de maio de 2011, concretamente os artigos 3.a) e d) non vincula a existencia de violencia contra a muller co feito de que exista ou existise no pasado unha relación de parella.

Neste mesmo sentido, o Pacto de Estado para a loita contra a violencia de xénero (aprobado no Congreso dos Deputados e no Senado) inclínase por ampliar o concepto de violencia contra a muller para abarcar situacións que actualmente non están incluídas, sinalando que debería empregarse o contido do Pacto como elemento de interpretación e, polo tanto, tender a ampliar o concepto de violencia contra as mulleres, de acordo co citado Convenio de Istambul. En todo caso, conclúese que na actualidade e desde o punto de vista penal, a existencia dunha relación sentimental é un elemento esencial á hora de cualificar o delito, razón pola cal debe ser investigado na fase de instrución.

En canto ao concepto de violencia contra a muller, e a pesar de que a maioría dos asistentes postulou un concepto amplo ou aberto como o definido anteriormente, tamén se sostén a tese pola que, de acordo coa lexislación española, se prevé un “concepto normativo”, e polo tanto restritivo. Coincídese nas dificultades que no axuízamento se atopan ás veces en relación co concepto “relación sentimental”, sinalando as persoas asistentes que deberá atenderse á “calidade” da descrición da relación sentimental e ao concepto xurídico penal de violencia contra a muller, sendo esencial nese sentido o traballo realizado nos xulgados de violencia contra a muller en fase de instrución penal.

Ademais, indícase que existen dúbidas xurisprudenciais á hora de determinar cales son os elementos que deben estar presentes ou poden faltar á hora de definir unha “relación análoga” á matrimonial.

En relación coa violencia manifestada en idades temperás (adolescencia), débátese a conveniencia da exploración de menores, como dilixencia de instrución, distinguíndoa da verdadeira declaración testifical e exprésanse dúbidas sobre a que idade pode un/unha menor acollerse á dispensa recollida no artigo 416 da Lei de axuízamento criminal. Neste sentido, por parte das persoas asistentes proponse como criterio orientativo que se tome como idade de referencia os 12 anos, por analoxía coa normativa civil, tendo en conta noutro caso a “madurez” do/a menor. Conclúese que se o/a menor é o suficientemente maduro, a xuízo do órgano xudicial, se lle debe dar a posibilidade de acollerse á dispensa legal. Non obstante, parte das persoas asistentes manifestan que os 15 anos son unha idade “crítica” porque, a esa idade, e trala reforma dos artigos 183 e seguintes do Código Penal a través da Lei orgánica 1/15, do 30 de marzo, non poden consentir validamente para manteren relacións sexuais, pero si se lles dá a posibilidade de se acolleren á dispensa, polo que pode parecer contradictorio que si se poida utilizar a dispensa e, no entanto, o lexislador entenda que non ten a madurez suficiente para consentir actos de natureza sexual. En relación aos problemas prácticos que xurdan á hora de valorar a madurez do/a menor, as persoas participantes entenden, por maioría, que debe ser valorado polo órgano xudicial mediante a inmediatez, aínda que non sexan alleos á dificultade da devandita valoración e á problemas de disparidade de criterios que poidan xurdir.

En relación á “relación matrimonial”, conclúese que é fundamental non dar por feita a existencia de “matrimonio”, xa que ás veces se di de forma vulgar, sen que este fose contraído entre as partes do proceso. Nestes casos, recoméndase polas persoas participantes que sexan investigadas na fase de Instrución con procedementos como a exposición do libro de familia ou a solicitude de inscrición rexistral do matrimonio vía exhorto. A cuestión exposta non é trivial, xa que a existencia ou non do matrimonio pode marcar a posibilidade de acollerse á dispensa do artigo 416 da Lei de axuízamento criminal.

Para rematar este apartado, o prego de condicións, ademais de referirse á violencia de xénero no sentido que se acaba de indicar, fai referencia á violencia doméstica en sentido estrito, é dicir, a aqueles actos de violencia física, sexual, psicolóxica ou económica que se produzan cara a mulleres, nenas e nenos dentro da familia e no fogar.

O noso estudo centrase, pois, por unha banda, na violencia de xénero regulada na Lei integral e, por outra, na violencia doméstica exercida contra mulleres, nenos ou nenas.

II. Nota metodolóxica.

Para a elaboración do diagnóstico preliminar da situación da violencia doméstica en España (2022), procedeuse metodoloxicamente do seguinte xeito. En primeiro lugar, realizouse unha análise de diferentes fontes de información relacionadas con condutas de violencia doméstica. Para iso, adoptouse un mesmo esquema de presentación dos resultados, dando lugar a diferentes informes individualizados (1). En segundo lugar, a partir das variables identificadas nas citadas fontes, seleccionáronse as máis relevantes para realizar unha cuantificación da violencia doméstica (2). En terceiro lugar, aplicáronse diferentes cuestionarios previamente elaborados a diversas entidades pertencentes ao tecido asociativo, civil, social e universitario con competencias, funcións e/ou interese en condutas de violencia doméstica (3).

III. Análise das fontes de información.

(1) As fontes de información relacionadas coas condutas de violencia doméstica seleccionadas son as que se indican a continuación (ademais das indicadas no Prego de Contratación, a Macroenquisa de violencia contra a muller 2015, engadíronse os Datos do Portal Estatístico de Criminalidade do Ministerio do Interior, a Estatística Xudicial, e as Memorias da Fiscalía Xeral do Estado), tendo en conta que se analizaron os dous últimos anos de produción de cada un deles, que non sempre son coincidentes (No caso do INE, na data de redacción do diagnóstico, publicábanse os datos correspondentes a 2022, que incorporamos). A saber:

- Informe sobre violencia contra a muller (2015-2019), do Ministerio do Interior.
- Macroenquisa sobre violencia contra a muller de 2015, do Ministerio de Sanidade, Servizos Sociais e Igualdade.
- Macroenquisa de violencia contra a muller 2019, do Ministerio de Igualdade.
- Boletín Estatístico Mensual da Delegación do Goberno contra a Violencia de Xénero

- Boletín Estatístico Anual da Delegación do Goberno contra a Violencia de Xénero
- Informes anuais do Observatorio Estatal da Violencia contra a Muller.
- Datos sobre violencia contra a muller, do Consello Xeral do Poder Xudicial.
- Datos estatísticos sobre violencia doméstica e de xénero, do Instituto Nacional de Estatística (INE).
- Datos estatísticos do Sistema de Seguimento Integral nos casos de Violencia de Xénero (Sistema VioGén).
- Datos das series anuais de violencia doméstica na estatística do Consello Xeral do Poder Xudicial e os seus informes trimestrais e anuais.
- Datos do Portal Estatístico de Criminalidade do Ministerio do Interior.
- Memorias da Fiscalía Xeral do Estado.

Como se sinalaba anteriormente, seguiu-se o mesmo esquema para a presentación dos resultados, coa seguinte estrutura:

1. AUTORÍA das fontes.
2. DATAS de elaboración/produción das fontes.
3. Se se identificaron outras VARIABLES diferentes que non figuraban na listaxe facilitada anteriormente (táboa I), sinálese cales son.
4. Sinálese se as fontes se refiren a:
 - Violencia de xénero.
 - Violencia doméstica.
 - Violencia de xénero e violencia doméstica.
5. Se os datos facilitados pola fonte o permiten, CUANTIFÍQUESE o número de vítimas de violencia de xénero e o número de vítimas de violencia doméstica. Se os datos facilitados pola fonte non permiten cuantificar o número de vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica, explíquese brevemente o porqué.
6. Outras OBSERVACIÓNS CRÍTICAS.

No cadro II preséntanse os resultados e achados máis destacados, segundo o esquema anterior.

De forma sistemática, as principais observacións críticas resúmense do seguinte xeito: (1) tamaños das mostras e secuenciación temporal dispares; (2) fontes de recolección dos datos de diferente natureza: boletíns estatísticos, macroenquisas, etc.; (3) uso dunha lista de variables moi heteroxénea; e (4) dificultades na delimitación dos casos que entrarían na categoría de "violencia doméstica". Singularmente, os distintos informes elaborados polo Consello Xeral do Poder Xudicial e a Fiscalía son os que merecen valoracións máis críticas, tal e como se reflicte no cadro anterior.

IV. A violencia doméstica en cifras.

(2) Para proceder a unha cuantificación da violencia doméstica, seleccionáronse as variables que se enumeran a continuación e distinguíuse entre variables de estudo e variables de clasificación.

As variables de estudo son:

1. Mulleres vítimas de violencia doméstica.
2. Menores vítimas de violencia doméstica.
3. Fillos e fillas menores de mulleres vítimas de violencia doméstica (orfos).
4. Tipos de violencia.
5. Denuncias relacionadas con delitos por violencia doméstica.
6. Medidas provisionais e ordes de protección ditadas. Infraccións penais imputadas. Penas e medidas ditadas.
7. Tutela institucional proporcionada a mulleres vítimas de violencia doméstica:
 - a. ATENPRO
 - b. VIOGÉN

Para as variables 1, 2 e 3 utilizouse o último Informe Anual do Observatorio da Violencia contra a Muller (2019). Para a variable 1, dispónse de datos desde 2003 ata 2019. Para as variables 2 e 3, os datos están dispoñibles de 2013 a 2019. Para os anos seguintes, consultáronse os boletíns estatísticos anuais de 2020 e 2021, e os boletíns mensuais de 2022 e 2023.

Así, o número de mulleres vítimas mortais entre 2003 e o 31 de marzo de 2023 foi de 1.195; o número de orfos/as menores de 18 anos dende o ano 2013 ata o 31 de marzo de 2023, 391; e o número de vítimas mortais menores por violencia de xénero (tamén de 2013 ao 31 de marzo de 2023), 49.

Para a variable 4 utilizouse o Informe sobre violencia contra a muller, do Ministerio do Interior, que abarca os anos 2015 a 2019. Para os anos 2020 e 2021 consultáronse as Series Anuais do Portal Estatístico de Criminalidade correspondente aos devanditos anos. Ambas as fontes consideran catro tipos de violencia contra as mulleres: física, psíquica, sexual e económica. A Macroenquisa de violencia contra a muller de 2019, pola súa banda, inclúe, ademais, dous tipos de violencia psicolóxica: emocional e de control. Esta fonte contén datos de 2015 a 2019.

Cómpre ter presente que, tanto o Informe do Ministerio do Interior, como as series anuais do Portal Estatístico de Criminalidade (en realidade, o Informe baséase nos datos facilitados polo Portal) empregan o concepto de vitimización, non o de vítima. Aquel refírese ao número de feitos denunciados por persoas nos cales manifestan seren vítimas ou prexudicadas por algunha infracción penal. Se no citado Informe todas as vitimizacións son de sexo feminino e os seus autores poden ser tanto de sexo masculino coma de feminino, -coa excepción da violencia de xénero, onde, como sabemos, os autores deben ser necesariamente homes-, nas series anuais debe procederse de forma manual para seleccionar as devanditas variables.

Cómpre tamén ter en conta que nunha denuncia poden producirse varios feitos conxuntamente, e mesmo pode haber varias vítimas ou prexudicados, sendo vitimización o termo que engloba os distintos feitos que afectan unha vítima concreta.

Dito isto, segundo o Informe, o número de vitimizacións rexistradas relacionadas coa violencia de xénero no período 2015 a 2019 ascende a un total de 409.157. Para o ano 2020, o número de vitimizacións relacionadas con actos graves de violencia de xénero ascende a 87.474; e para o ano 2021, a 98.230. En relación coa violencia doméstica (excluída a violencia de xénero), aínda que o Informe da Consellería só contabiliza as vítimas femininas, as series anuais si permiten a selección de ambos os sexos, aínda que sen discriminar se se trata de menores (por este motivo, omitíronse os datos).

Para a variable 5, dispónse de datos dos informes anuais do Consello Xeral do Poder Xudicial (CGPJ), datos extraídos á súa vez do último Informe Anual do Observatorio da Muller para o período comprendido entre 2008 e 2019. Para os seguintes anos, temos os informes anuais do CGPJ para 2020, 2021 e 2022.

Unha estatística máis completa, á que se refire o Informe Anual do Observatorio da Violencia contra a Muller, é a que achega o INE, que se encarga de explotar os datos do Rexistro Central para a protección das vítimas de violencia doméstica e de xénero, cuxa titularidade corresponde ao Ministerio de Xustiza.

Neste rexistro inclúense: denuncias relativas a delitos por violencia de xénero e violencia doméstica que deron lugar á súa inscrición no Rexistro (na parte variable 5), vítimas e imputados con medidas provisorias e/ou ordes de protección ditadas e inscritas no Rexistro (variable 6), penas e medidas de seguridade impostas nas sentenzas por delitos, e quebrantamento de penas, medidas e ordes de protección pactadas no proceso penal. O último informe do INE é de 2021 e publícase anualmente. O Informe Anual do Observatorio da Violencia contra a Muller de 2019 recolle os datos de 2011 a 2019 para asuntos ditados con medidas provisorias rexistradas, e de 2015 a 2019 para as sentenzas firmes ditadas no ano de referencia e rexistradas.

Segundo o INE, que se encarga de explotar os datos do Rexistro Central para a protección das vítimas de violencia doméstica e violencia de xénero, en 2020 o número de persoas denunciadas por violencia de xénero foi de 29.135; e por violencia doméstica, 5.578. Para o ano 2021, o número de persoas denunciadas por violencia de xénero foi de 30.047 e de 5.288 no caso de violencia doméstica. Para o ano 2022, o número de persoas denunciadas por violencia de xénero foi de 33.209 e de 6.813 no caso de violencia doméstica.

En canto ás persoas condenadas, en violencia de xénero foron 25.436 e 33.068 en 2020 e 2021; e 5.180 e 6.597, respectivamente, en violencia doméstica. En 2022, 36.161 persoas foron condenadas por violencia de xénero; 7.022, por violencia doméstica.

No que respecta ás persoas absoltas en casos de violencia de xénero, 3.489 foron en 2020 e 4.263 en 2021 (en relación con 2022, non se facilita información por modificacións no Sistema de Rexistros Administrativos de apoio á Administración de Xustiza). Pola súa banda, en relación cos casos de violencia doméstica, 715 foron absoltos en 2020 e 879 en 2021 (en relación a 2022 non se facilita información por modificacións no Sistema de Rexistros Administrativos de apoio á Administración de Xustiza).

Pola súa banda, en relación coa violencia de xénero, para o ano 2020, o número de vítimas con orde de protección ou medidas provisorias foi de 29.215; 30.141, para 2021; en 2022, 32.644. No caso da violencia doméstica, 8.279 en 2020 e 8.240 en 2021; en 2022, 8.151.

En canto ao número de persoas denunciadas por violencia de xénero coa adopción de orde de protección ou medidas provisorias, o INE contabiliza 29.135 e 30.047 para os anos 2020 e 2021 respectivamente; en 2022, 33.209. Pola súa banda, 5.578 e 5.288, nos casos de violencia doméstica para os anos 2020 e 2021; en 2022, 6.813.

Para a variable 7.a, temos os datos do último Informe Anual do Observatorio da Violencia contra a Muller que abarca desde 2005 ata 2019. Cruz Vermella é a institución que facilita os datos desde 2013 como adxudicataria do servizo. Para 2020 e seguintes, consultáronse os boletíns estatísticos anuais de 2021 e mensuais de 2022 e 2023.

Así, o número de usuarios activos do servizo ATENPRO, desde a súa posta en marcha (1 de xaneiro de 2005) ata o 31 de decembro de 2019, ascende a 14.472. A 31 de decembro de 2020, o número era de 14.928; en 2021, 16.716; 17.062, en 2022; e 17.472, a 31 de marzo de 2023.

Para a variable 7.b utilizouse o último Informe Anual do Observatorio da Violencia contra a Muller, que recolle os datos de 2010 a 2019. Para os anos seguintes consultáronse os informes mensuais do Sistema VioGén, sendo o último o correspondente ao mes de febreiro de 2023.

Así, a 31 de decembro de 2019 rexistrábanse 61.355 casos activos no sistema VioGén (datos a 31 de decembro de 2010 a 2019). Deles, 30.460 contaron só con atención policial e 30.895, con protección policial. En 2020 rexistrábanse 63.566 (31.051 só con atención policial, e 32.515 con protección policial); 69.469, en 2021 (31.472 con atención policial e 37.997 con protección policial); 75.140, en 2022 (31.470 só con atención policial e 43.670 con protección policial); e 76.404, en 2023 (30.864 con atención policial e 45.540 con protección policial).

Pola súa banda, son variables de clasificación:

Para as variables de estudo 1, 2 e 3:

- Idade (1 e 2)
- País de nacemento (1 e 2)
- Relación co agresor (1 e 2)

- Situación de convivencia (1)
- Número de fillos e fillas menores orfos (1)
- Discapacidade (1)
- País de nacemento do agresor (1 e 2)

En relación coas mulleres vítimas mortais, en 2021, o tramo de idade que presentou máis casos foi o de 31-40 anos, con 16 mulleres, seguido do tramo 41-50, con 11 mulleres. No ano 2022, o tramo 41-50 é o máis relevante, con 16 mulleres, seguido do tramo 31-40, con 10 mulleres. En 2023, a tendencia que se observa é a mesma en relación co ano anterior: 7 e 6 mulleres, respectivamente.

En canto á situación de convivencia, no ano 2021, do total de vítimas mortais, 28 convivían co agresor; 16, non; e en 5 casos, non consta. En 2022, 34 si convivían; 11, non; e 4, non consta. En 2023, 12 si convivían, 6 non; e 1, non consta.

Tendo en conta o país de nacemento, para o ano 2021, 27 mulleres naceran en España e 22 noutro país. En 2022, 33 naceran no noso país e 16 noutro. En 2023, 12 en España e 7 noutro país.

En relación co país de nacemento do agresor, no ano 2021, 38 naceran en España e 11, noutro país; en 2022, 30, en España e 19, noutro país; e para 2023, 10, en España e 9, noutro país.

No que respecta á relación (parella, ex-parella), en 2021, en 14 casos, a agresión veu da ex-parella; 26, da parella; e en 9, a parella estaba en fase de separación. En 2022, 10 casos son imputables á ex-parella; 32, á parella; e 7, ao home que se estaba a separar. En 2023, en 6 casos a agresión veu da ex-parella; 11, da parella; e en 2 a parella estaba en fase de separación.

En canto á discapacidade recoñecida ás vítimas, de 2012 a 2019 a cifra ascende a 42. Para o ano 2020, 4 vítimas tiñan algún tipo de discapacidade ou dependencia recoñecida. En 2021, 6 mulleres. Non dispoñemos de datos dos anos 2022 e 2023, xa que os boletíns estatísticos correspondentes a esas datas só recollen o número de concesións de autorización de residencia temporal e de traballo a vítimas estranxeiras e aos seus fillos/as menores e/ou con algunha discapacidade e número de vítimas mortais.

En relación co número de menores vítimas mortais e á súa idade, no ano 2021 foron 7: 1 menor dun ano; 2 entre un e dous anos; 1, entre tres e catro anos; 1, entre cinco e seis anos; 1, entre sete e oito anos; e 1, de entre once e doce anos. No ano 2022, foron 2: 1, entre cinco e seis anos; e 1, de entre once e doce anos. En 2023, polo momento hai 1 vítima no tramo de idade entre sete e oito anos.

En relación co parentesco do menor co agresor, no ano 2021, en todos os casos, o agresor era o pai biolóxico; en 2022, tamén; e en 2023 repítese a situación ata a data (23 de xaneiro de 2023).

En canto ao país de nacemento, en 2021 todas as vítimas menores naceran en España; en 2022, 1 nacera en España e o segundo, nun país diferente, e en 2023, a única vítima ata agora nacera en España.

En relación co país de nacemento do agresor, en 2021, 4 naceron en España e 3 noutro país. En 2022, 1 nacera en España e o outro agresor, noutro país. En 2023, o único agresor ata a data nacera en España.

En canto ao número de fillos e fillas menores orfos, en 2021 foron 32; en 2022, 38; e en 2023 ata a data, 21

Para a variable de estudo 4:

- Tipos de violencia contra a muller.
- Tipoloxía delituosa nos casos de violencia de xénero.

Baseado no recoñecemento de catro tipos de violencia contra a muller; a saber: violencia física, violencia psíquica, violencia sexual e violencia económica, ofrécese unha distribución das vitimizacións por tipo delituoso. Malos tratos no ámbito familiar, malos tratos habituais no ámbito familiar, lesións, atentado á autoridade, aos axentes ou funcionario público, detención ilegal, homicidio doloso, ameazas, incumprimento da orde de protección e de afastamento, rifa tumultuosa e o resto son os tipos penais seleccionados para o caso de violencia física. Malos tratos no ámbito familiar, incumprimento das ordes de protección e de afastamento, malos tratos habituais no ámbito familiar, ameazas, acoso á liberdade das persoas, coaccións, incumprimento de condena, trato degradante, lesións e o resto son os tipos penais seleccionados para o caso de violencia psíquica. Abuso sexual, agresión sexual, agresión sexual con penetración, agresión sexual con penetración, acoso sexual, mutilación xenital, son os tipos delituosos seleccionados para o caso de violencia sexual. Impagamento de prestacións económicas, abandono familiar, o abandono de menor de idade/persoa con discapacidade, furto, danos en vehículo e o roubo con forza son os tipos seleccionados para o caso de violencia económica.

En 2021 investigáronse 86.640 casos de lesións e malos tratos (a. 153 CP); 26.164 de lesións e malos tratos (a. 173 CP); contra a liberdade, 10.701; lesións e malos tratos (a. 148 ss.), 8.922; quebrantamento de medidas, 20.112; contra a integridade moral, 2.850; contra a intimidade, 1.010; contra a liberdade e a indemnidade sexual, 1.860; e homicidios, 69. Pola súa banda, en 2022 investigáronse 94.432 casos de lesións e malos tratos (a. 153 CP); 29.240 de lesións e malos tratos (a. 173 CP); contra a liberdade, 11.146; lesións e malos tratos (a. 148 ss.), 9.540; quebrantamento de medidas, 24.039; contra a integridade moral, 3.889; contra a intimidade, 1.000; contra a liberdade e a indemnidade sexual, 2.141; e homicidios, 80.

Para a variable de estudo 5:

- Orixe da denuncia en casos de violencia de xénero.
- Renuncia á denuncia en casos de violencia doméstica.
- Denuncias falsas en casos de violencia de xénero.
- Existencia de denuncia previa en casos de violencia doméstica.

En 2021, en casos de violencia de xénero, 2.283 denuncias foron presentadas directamente pola vítima no xulgado; 189, por familiares; 141.423 son o resultado de atestados policiais. Ademais, foron presentadas no xulgado 13.651 partes de lesións. En 2022, 2.025 denuncias foron presentadas directamente pola vítima no xulgado; 131, por familiares; 158.162 son o resultado de atestados policiais. Ademais, presentáronse no xulgado 14.154 informes de lesións.

En canto ao número de denuncias retiradas en casos de violencia doméstica, en 2020 a cifra ascende a 1.374; en 2021, ata 1.575.

Con respecto ao número de denuncias falsas en casos de violencia de xénero, para os anos 2020 e 2021 non se cualificou ningunha como tal (segundo as memorias da Fiscalía Xeral do Estado).

En relación á existencia dunha denuncia previa en casos de violencia doméstica, en 2020, de 47 vítimas mortais, 7 denunciaran previamente; e de 46 vítimas de ataques moi graves, 19. En 2021, de 50 vítimas mortais, denunciaran 11.

Para a variable de estudo 6:

- Ordes de protección e medidas adoptadas en casos de violencia doméstica.
- Medidas adoptadas en casos de violencia de xénero.
- Tipos de terminación dos procedementos nos casos de violencia doméstica.

En canto ao tipo de medidas de protección, nos casos de violencia doméstica, en 2020 adoptáronse 151 medidas privativas de liberdade; 432 saídas de domicilio; 3.356 prohibicións de achegamento; 2.982 prohibicións de comunicación; 372 prohibicións de regresar ao lugar onde se cometeu o feito; 179 ordes de suspensión da tenza e uso de armas; e na categoría de outras, 132. En 2021, pola súa banda, foron adoptadas 145 medidas privativas de liberdade; 399 saídas de domicilio; 3.307 prohibicións de achegamento; 2.988 prohibicións de comunicación; 347 prohibicións de regresar ao lugar onde se cometeu o feito; 232 ordes de suspensión por tenza e uso de armas; e na categoría de outras, 147.

No que se refire ao tipo de medidas provisórias civís, en casos de violencia doméstica, en 2020 adoptáronse 74 atribucións de vivenda; 9 de permuta no uso da vivenda familiar; 56 suspensións do réxime de visitas; 28 suspensións da patria potestade; 77 suspensións da garda e custodia; 78 prestacións de alimentos; 8 medidas de protección do menor; e na categoría de outras, 34. Para o ano 2021, adoptáronse 97 atribucións de vivenda; 1 de permuta no uso da

vivenda familiar; 89 suspensións do réxime de visitas; 38 suspensións da patria potestade; 94 suspensións da garda e custodia; 107 prestacións de alimentos; 7 medidas de protección do menor; e na categoría de outras, 29.

En canto ao tipo de medidas provisórias civís, nos casos de violencia de xénero, en 2021, foron 4.711 as atribucións de vivenda; 2.008 suspensións do réxime de visitas; 194 suspensións da patria potestade; 1.470 suspensións da garda e custodia; 5.539 de prestación de alimentos. En 2022 foron 4.523 as atribucións de vivenda; 4.100 suspensións do réxime de visitas; 409 suspensións da patria potestade; 2.335 suspensións da garda e custodia; 5.844, de prestación de alimentos.

En canto aos tipos de terminación dos procedementos, nos casos de violencia doméstica, en 2020, 5.941 remataron en sentenza condenatoria; 2.438 resultaron nunha sentenza absolutoria; 8.428, con sobresemento provisional; con sobresemento libre, 623; con arquivamento definitivo no Xulgado do Penal, 58; e 7.930 na categoría doutras. En 2021, 6.867 remataron con sentenza condenatoria; 2.744 resultaron con sentenza absolutoria; 9.637, con sobresemento provisional; 557, con sobresemento libre; con arquivamento definitivo no Xulgado do Penal, 86; e 8.628, na categoría doutras.

Para a variable de estudo 7a:

- Altas.
- Baixas.

En canto ao número de altas, en 2021 foron 9.738; en 2022, 9.750; e en 2023 (ata o 23 de maio), 2.836. En canto ao número de vítimas, en 2021 foron 7.950; en 2022, 9.404; e en 2023, 2.426.

Para a variable de estudo 7b:

- Nivel de risco apreciado en casos activos.
- Violencia de xénero con menores a cargo

En relación ao nivel de risco apreciado en casos activos, en 2021 29.055 foron clasificados como de baixo risco; con risco medio, 8.353; alto, 578; e extremo, 11. En 2022, 32.429 casos foron clasificados como de baixo risco; 10.497, de risco medio; 726, alto; e 18, extremo. No que vai de ano, 33.119 foron clasificadas como de baixo risco; 11.253, con risco medio; 1.147, alto; 21, extremo.

En concreto, en relación cos menores a cargo, en 2021, rexistráronse 31.468 casos; en 2022, 37.001.

V. Análise do tecido asociativo relacionado coa violencia doméstica.

(3) Dada a heteroxeneidade das entidades ás que se pretendía enquisar, optouse por elaborar diferentes cuestionarios, ben que todos conteñen, ademais dalgunhas preguntas concretas, un conxunto de preguntas xerais que se repiten.

As entidades e asociacións enquisadas son as seguintes (as incluídas nos puntos cinco a catorce foron propostas polo equipo de investigación):

1. Entidades locais.
2. Observatorio Estatal da Violencia contra a Muller.
3. Unidades de coordinación contra a violencia contra a muller e unidades de violencia contra a muller.
4. Observatorio da saúde das mulleres.
5. Unidades de igualdade das universidades.
6. Rede Feminista de Dereito Constitucional.
7. Rede de Estudos de Xénero (GENET).
8. Federación Estatal de Mulleres Progresistas.
9. Unión Nacional de Asociacións Familiares (UNAF).
10. Centros, institutos e cátedras de xénero das universidades coordinadas a través da Plataforma Universitaria de Estudos Feministas e de Xénero (EUFEM), da que forma parte o Centro de Estudos da Muller da Universidade de Salamanca (CEMUSA).
11. Asociación de xuristas THEMIS.
12. Asociación Plaza Mayor, Salamanca.
13. Asociación Beatriz de Suabia, Salamanca.
14. Asociación de Asistencia a Vítimas de Violencia Sexual e de Xénero (ADAVAS), de Salamanca.

VI. Proxección aproximada do número de mulleres, nenas e nenos susceptibles de sufriren violencia doméstica

A partir da información contida nunha serie de táboas que se achegan como anexo IV, realizáronse estimacións das seguintes variables seguindo un sistema de regresión:

- Tendo en conta o número de mulleres vítimas mortais por violencia de xénero durante os últimos 20 anos (de 2003 a 2022), estímase que a cifra diminuirá en 1,7 por ano, é dicir, aproximadamente 2 mulleres cada ano.
- O número de vítimas menores de idade falecidas por violencia de xénero, en función da evolución observada entre 2013 e 2019, estímase que diminuirá en 0,07.
- En relación coas variables "Vítimas con medidas provisionais ou ordes de protección en violencia de xénero", "Vítimas con ordes de protección ou medidas provisionais en violencia doméstica", "Menores vítimas (con orde de protección ou medidas provisionais) segundo a idade en violencia de xénero" e "Vítimas menores (con orde de protección ou medidas provisionais) segundo idade en violencia doméstica" pódese observar a súa evolución a partir dos datos que figuran no anexo IV.

Informe 2

Resultados da enquisa

I. Introducción

Neste estudo analízanse os resultados dunha enquisa sobre a problemática da violencia doméstica en España, facendo fincapé na intervención da Administración local, que inclúe a articulación e posta en marcha dunha serie de estratexias, plans, programas e accións.

O obxectivo do estudo é dobre:

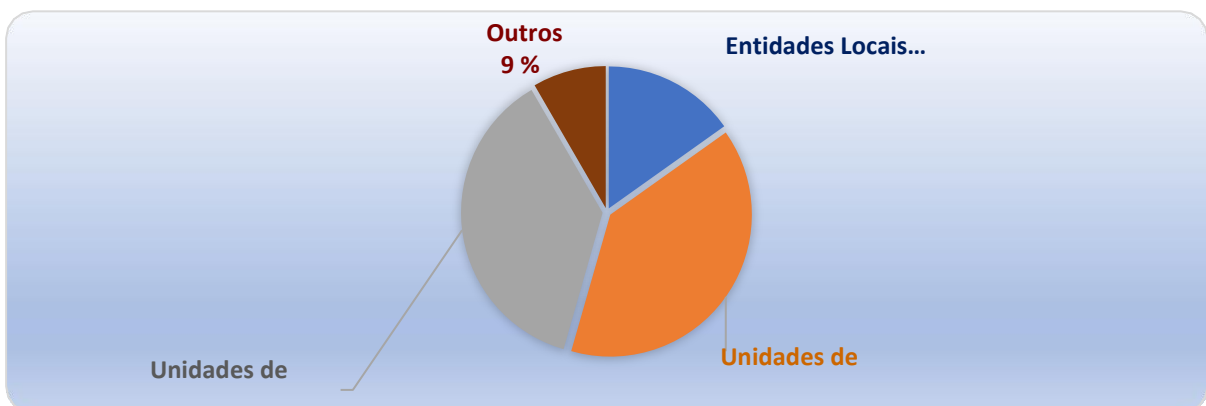
- Identificar e analizar as condutas de violencia doméstica, así como a abordaxe e intervención realizadas polas entidades/institucións entrevistadas, en particular as administracións locais.
- Coñecer os retos aos que se enfrontan as entidades/institucións entrevistadas na prevención/erradicación da violencia doméstica, en particular as administracións locais.

A enquisa realizouse mediante o deseño dun formulario web enviado a través de Google Forms.

Este informe reflicte a análise das respostas proporcionadas ás preguntas formuladas ás institucións/entidades participantes, coa súa expresión en cadros de frecuencia e descritivos.

II. Mostra xeral

A mostra está formada por 30 participantes¹: 13 (43,3 %) son entidades locais; 5 (16,7 %), unidades de coordinación contra a violencia contra a muller ou unidades de violencia contra a muller; e 3, (10 %) unidades de igualdade pertencentes a distintas universidades. Tamén se enquisaron outras entidades/institucións como asociacións, mancomunidades, centros e cátedras de estudos ou institutos universitarios (30 %) (ver figura 1).

¹ A pesar dos numerosos intentos realizados polo equipo de investigación para ampliar a mostra (intentouse a comunicación por diferentes medios, en distintos momentos), estes resultaron infrutuosos.

En canto aos factores que inflúen na violencia doméstica, as entidades/institucións entrevistadas consideran que son, principalmente, a desigualdade existente entre homes e mulleres (100 %), o machismo (96,67 %), o clima social de violencia (33,33 %), e a falta de educación (26,67 %).

Noutra orde de cousas, tres destas entidades/institucións indican que non elaboran ningún tipo de información sobre casos de violencia doméstica, mentres que o 56,7 % (n=17) elabora información cualitativa e cuantitativa relacionada, principalmente, coas vítimas, os agresores, a violencia (tipoloxía, duración, frecuencia, relación afectiva ou situación de convivencia existente entre vítima e agresor), os menores vítimas ou orfos, os recursos existentes para previr e/ou erradicar a violencia doméstica, e información de carácter xudicial e procesual (como número de denuncias, medidas de protección ou provisórias).

En relación con este último punto, só 10 delas fan accesible esta información ás institucións; 7, só con carácter interno; 5, mediante informes anonimizados e 4, a terceiras persoas ou entidades, previa petición. Os datos obtidos amosan que o 96,7 % dos enquisados (n=29) está moi de acordo coa afirmación de que “é importante rexistrar información cuantitativa ou cualitativa relacionada con casos de violencia doméstica”.

Na táboa 1 recóllese o grao de acordo que existe en relación con determinadas afirmacións relacionadas coa violencia doméstica:

Táboa 1. Porcentaxe de respostas sobre aspectos relacionados coa violencia doméstica.

	Moi de acordo	Bastante de acordo	Pouco de acordo	Nada de acordo
A información producida a nivel institucional en España é suficiente para coñecer a realidade sobre a violencia doméstica.	0,0 %	53,3 %	43,3 %	3,3 %
As estatísticas publicadas reflicten a realidade da situación no país.	6,7 %	30,0 %	53,3 %	10,0 %
Existen máis casos que non aparecen nos datos publicados	70,0 %	20,0 %	6,7 %	3,3 %

A información debería estar máis desagregada.	46,7 %	43,3 %	10,0 %	0,0 %
Os datos son esenciais para mellorar a comprensión da natureza, magnitude, gravidade e frecuencia da violencia contra as mulleres.	70,0 %	20,0 %	3,0 %	0,0 %
A investigación e as estatísticas son ferramentas valiosas para desenvolver intervencións e políticas baseadas na evidencia para acabar coa violencia contra as mulleres.	73,3 %	26,7 %	0,0 %	0,0 %
Existe unha importante carencia de datos completos, fiables, comparables e actualizados sobre a violencia contra as mulleres.	30,0 %	40,0 %	26,7 %	3,3 %

Noutra orde de cousas, o 76,7 % das institucións/entidades entrevistadas manifesta que puxo en marcha campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica. Entre elas, cabe destacar as campañas de sensibilización en marquesiñas e autobuses urbanos, as campañas promovidas pola Dirección Xeral contra a Violencia de Xénero (#nosqueremosvivas, #EntoncesQuien, #juntas, #ElSexoEsUnsi, #MachismoEs Violencia, #CeroDieciséis, etc.), e programas de sensibilización e prevención en centros escolares ou dirixidos á poboación en xeral, posta en marcha de diversas accións para conmemorar o Día Internacional para a erradicación da violencia contra as mulleres (“A igualdade é un dereito”, “Cambiamos as estatísticas, facendo visible o invisible”, “Xúlgate menos, abrázate máis”), etc.

Ademais, o 70 % das institucións/entidades entrevistadas realizou campañas educativas contra a violencia doméstica, como, por exemplo, cursos de formación, posta en marcha dos Programas “Nin un paso atrás” e “Sen medias laranxas”, obradoiros de coeducación, campañas de sensibilización contra as violencias sexuais, etc.

En relación co tipo de cometidos que desempeñan, o 60 % das institucións/entidades entrevistadas manifesta que non facilita información laboral ás persoas vítimas de violencia doméstica. O 40 % restante cumpre este labor unhas veces de forma directa e outras derivando as persoas usuarias aos servizos públicos de emprego ou aos servizos sociais.

Pola súa banda, o 60 % das institucións/entidades manifesta non prestar orientación psicosocial, e o 50 %, (tampouco) asesoramento xurídico.

O 63,3 % manifesta que implantou outras medidas ou estratexias para previr e/ou combater a violencia doméstica, como son o programa "Construíndo pontes contra a violencia"; o programa "Tanit"; o Programa de Atención Integral ás Vítimas de violencia de xénero e a súa contorna; os plans de caso adaptando os recursos existentes ás necesidades específicas (segundo o "Modelo Violencia Cero" implantado en Castela e León); a mesa de coordinación contra as violencias machistas; cursos de formación dirixidos a homes; obradoiros de coeducación para diferentes colectivos; tamén, intervencións de primeira acollida, acompañamento, información, orientación, asesoramento, derivación e coordinación con diferentes organismos; dispositivos de acollida de longa, media e curta estancia; accións de apoderamento; actividades de lecer terapéutico dirixidas a fillos e fillas de mulleres vítimas de violencia ("Alzando a voz", "Espazo propio"); obradoiros de fomento das relacións materno-filiais; axudas económicas; cursos de educación sexual; obradoiros de autodefensa persoal, etc.

Pola súa banda, para avaliar a opinión das institucións/entidades enquisadas en relación á efectividade das medidas de atención ás vítimas de violencia doméstica, solicitóuselle que asignasen un valor a algúns ítems nunha escala do 1 ao 10, valorando con 10 aqueles que consideran máis eficaces e con 1, os que menos. Os resultados preséntanse na táboa 2.

Táboa 2. Eficacia das medidas de atención ás vítimas de violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
o16.	7,6±1,9	8 (7-9)
Teléfono ANAR.	6,8±1,8	7 (5-8)
ATENPRO.	7,9±1,6	8 (7-9)
Contratos bonificados de mulleres vítimas de violencia.	7,3±1,7	8 (5,8-9)
Renda Activa de Inserción.	8,0±1,3	8 (7-9)
Axuda económica prevista no artigo 27 da Lei integral.	7,5±1,8	8 (6-9)
Concesións de autorización de residencia temporal e de traballo.	7,8±1,7	8 (6-9)
Dispositivos telemáticos.	7,0±2,1	7,5 (5,8-9,0)
VIOGÉN.	7,6±1,8	8 (6-9)

Web de recursos de apoio e de prevención.	7,4±1,9	7,5 (6-9)
---	---------	-----------

Para coñecer a súa opinión sobre cuestións relacionadas co papel que desempeñan as distintas institucións na sensibilización da poboación sobre a problemática da violencia doméstica en España, propuxéronse algúns ítems para a súa valoración nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa o valor máis alto e 1, o máis baixo (ver táboa 3).

Táboa 3. O papel das institucións á hora de sensibilizar a poboación sobre a problemática da violencia doméstica en España.

	Media±DS	Mediana (IR)
A sociedade española en xeral está sensibilizada coa violencia doméstica.	5,4±1,9	6 (4-7)
Os medios de comunicación están sensibilizados coa violencia doméstica.	5,2±2,1	5,5 (3,8-7,0)
O sistema educativo contribúe á prevención da violencia doméstica.	5,1±2,2	5 (3-7)
As institucións están respondendo adecuadamente á violencia doméstica.	5,5±1,9	6 (4,8-7,0)
O sistema xudicial responde adecuadamente á violencia doméstica.	4,6±2,2	5 (2,8-6,3)

Para avaliar os retos actuais para a prevención e erradicación da violencia doméstica, solicitóuselle ás entidades/institucións entrevistadas que asignasen un valor a determinados ítems nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa o valor máis alto e 1, o menor. Os resultados móstranse na táboa 4.

Táboa 4. Retos para a prevención e erradicación da violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Medición das dimensións do fenómeno.	7,4±1,8	7,5 (7-9)
Produción de coñecemento.	7,7±1,6	8 (6-9)
Intervención psicosocial.	7,9±1,7	8 (6,8-9)

Intervención laboral.	7,7±1,7	8 (7-9)
Intervención xurídica.	8,4±1,3	9 (8-9)
Educación.	8,7±1,3	9 (8-10)
Formación.	8,6±1,3	9 (8-10)
Comunicación.	8,4±1,4	9 (7-9)

Neste sentido, a educación e a formación en xeral representan os principais retos para previr e erradicar as distintas formas de violencia doméstica.

Noutra orde de cousas, o 90 % (n=27) das entidades/institucións enquisadas consideran que están habilitadas para identificaren e abordaren casos de violencia doméstica. O 100 % considera que o tipo de violencia doméstica máis frecuente é a psicolóxica; o 86,67 %, a violencia física; 73,33 %, a violencia sexual; e o 53,33 %, a violencia social.

Para coñecer a opinión das institucións/entidades sobre os obstáculos que consideran máis relevantes para detectar e abordar a violencia de xénero, solicitóuselle que valorasen algúns ítems nunha escala de 1 a 10, onde 10 representa a maior dificultade e 1, a menor. Os resultados preséntanse na táboa 5.

Táboa 5. Principais obstáculos para detectar e abordar a violencia de xénero na sociedade.

	Media±DS	Mediana (IR)
Falta de formación.	4,0±2,6	3 (2-6,3)
Falta de tempo en consulta/despacho.	4,0±2,8	3,5 (1-7)
Falta de equipos interdisciplinares.	5,1±3,3	5,5 (2-8)
Falta de perspectiva de xénero.	4,3±3,1	3,0 (1,0-7,3)
Falta de privacidade na consulta/despacho.	3,2±2,4	2,0 (1-5)
Falta de recursos.	5,2±2,6	6 (2-7)
Medo ás represalias.	3,1±2,3	2 (1-4,3)
Barreiras culturais, idiomáticas, etc.	3,8±2,3	3,5 (2,0-5,3)

A falta de recursos, xunto coa ausencia de equipos interdisciplinares, valóranse como os principais obstáculos aos que se enfrontan as institucións/entidades enquisadas no exercicio da súa profesión para a detección e abordaxe da violencia de xénero.

Co fin de analizar cales son os recursos que consideran máis axeitados para informar e sensibilizar as vítimas en relación á problemática da violencia doméstica, solicitóuselle que valorasen algúns deles nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa a mellor valoración e 1, a máis baixa. Os resultados preséntanse na táboa 6.

Táboa 6. Recursos para a información e sensibilización sobre a violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Campañas informativas.	7,4±1,4	8 (6-8,3)
Regulación da publicidade e recomendacións para os medios de comunicación.	7,7±1,7	8 (7-9)
Web de recursos de apoio e prevención ante casos de violencia doméstica (WRAP).	7,4±1,8	8 (6-9)
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.	7,9±1,6	8 (7-9)
Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.	8,0±1,5	8 (7,8-9)
Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Vítimas da Violencia de Xénero (ATENPRO).	8,1±1,6	8 (7-9,3)

Neste sentido, os recursos máis valorados foron o Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Vítimas de Violencia de Xénero (ATENPRO), e os instrumentos de información das comunidades autónomas.

En canto aos recursos para a atención das vítimas e dos seus fillos e fillas, a súa valoración preséntase na táboa 7 seguindo o mesmo procedemento que o adoptado nas táboas precedentes.

Táboa 7. Recursos para a atención ás vítimas e aos seus fillos e fillas.

	Media ± SD	Mediana (RI)
Asistencia xurídica inmediata.	7,8±2,2	8 (6,8-10)

Protección inmediata.	8,2±2,0	9 (8-10)
Xulgados de violencia contra a muller.	8,1±1,9	8 (7-10)
Fiscal de Violencia contra a Muller.	8,1±1,9	8 (7,5-10)
Unidades de avaliación forense integral.	8,0±2,1	8 (7-10)
Unidades especializadas das FFCC de seguridade.	8,5±1,6	9 (8-10)
Cooperación entre as forzas e corpos de seguridade nun territorio.	8,2±1,8	8 (7-10)
Coordinación entre as forzas e corpos de seguridade e os órganos xudiciais.	8,1±2,1	8,5 (7,8-10)
Sistema de Seguimento Integral: estimación e seguimento do risco.	8,3±1,7	8 (8-10)
Sistema de seguimento por medios telemáticos das medidas de distanciamento en materia de violencia doméstica.	8,1±1,6	8 (7,8-9,3)
Sistema de control por GPS da saída dos agresores de centros penitenciarios.	8,0±1,7	8 (7,8-9)
Apoio e acompañamento psicosocial ás mulleres.	8,5±1,6	8,5 (8-10)
Apoio e acompañamento psicosocial ás e aos menores.	8,2±2,2	8,5 (7,8-10)
Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Vítimas da Violencia de Xénero (ATENPRO).	8,4±1,7	8 (8-10)

A valoración que lle merecen ás institucións/entidades os recursos de información existentes sobre violencia doméstica reflíctese, pola súa banda, na táboa 8.

Táboa 8. Recursos de información ás vítimas de violencia doméstica e a súa contorna.

	Media ± SD	Mediana (RI)
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.	8,1±1,8	9 (7-9)

Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.	7,9±1,9	9 (7-9)
--	---------	---------

Para analizar as medidas que os servizos de publicidade poden aplicar para axudar a combater eficazmente o fenómeno da violencia doméstica, propúxoselle ás institucións/entidades entrevistadas uns ítems que debían valorar nunha escala do 1 ao 10, asignando un valor de 10 ás medidas que considerasen máis eficaces e un valor de 1 ás que menos. Os resultados preséntanse na táboa 9.

Táboa 9. Medidas que os servizos de publicidade poden aplicar para axudar a combater a violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Cooperación coas empresas de publicidade para canalizar a formación en igualdade dos seus profesionais e poñer en marcha premios ás boas prácticas en materia de publicidade.	8,0±1,7	9 (7-9)
Ampliación do acordo de autorregulación no ámbito da publicidade que inclúa criterios para a resolución extraxudicial de controversias.	7,4±2,3	8 (6-9)
Acordo entre os facultados para exercer a acción de cesamento e rectificación para garantir unha actuación coordinada e eficaz.	7,5±1,9	8 (6,8-9)
Ampliación do acordo de autorregulación dos operadores de televisión en materia de protección de menores para incorporar a violencia doméstica e a discriminación por motivos de sexo.	7,7±2,2	8,5 (6,8-9)
Convenios coas autoridades reguladoras audiovisuais para establecer procedementos de colaboración para erradicar da programación e a publicidade, as incitacións directas ou indirectas á violencia doméstica.	8,2±1,8	9 (7-9)
Promoción e difusión de boas prácticas en contidos e tratamento da noticia.	8,4±1,9	9 (8-9,3)

Finalmente, para coñecer a opinión sobre o servizo ATENPRO, o 63,3 % (n=19) das institucións/entidades entrevistadas outórgalle unha valoración de sobresaínte; o 30 % (n= 9); notable e 2 delas, de insuficiente.

No seguinte apartado preséntanse os resultados das cuestións xerais e específicas formuladas ás entidades locais.

III. Mostra entidades locais

Do total de institucións participantes, 13 (43,3 %) foron entidades locais (concellos, centros de acción social, oficinas de igualdade, etc.).

O 92,3 % das entidades enquisadas consideran que desempeñan un papel central na prevención e erradicación da violencia doméstica; porén, só o 53,8 % considera ter competencias suficientes en materia de igualdade e para previr e erradicar a violencia doméstica.

Sobre os factores que consideran que inflúen na existencia da violencia doméstica, sinalan a desigualdade existente entre homes e mulleres (100 %), o machismo (100 %) e o cambio de rol das mulleres (53,8 %).

Dez (76,9 %) destas entidades afirman producir información cualitativa e cuantitativa asociada á violencia doméstica (tres, o 23,1 %, só información cuantitativa). Esta información refírese fundamentalmente ás vítimas, aos agresores, á violencia (tipoloxía, duración, frecuencia, relación de afectividade ou situación de convivencia), ás menores vítimas ou orfos, recursos para previr e erradicar a violencia doméstica, información de carácter xudicial e procesual (denuncias, medidas de protección e/ou provisórias), e enquisas de opinión con fins de investigación. En canto á súa accesibilidade, 5 delas compártena con institucións; 3, mediante informes anonimizados; e 2, con terceiras persoas ou entidades, previa solicitude.

Polo resto, o 100 % das entidades enquisadas coinciden coa afirmación de que “é importante rexistrar información cuantitativa ou cualitativa relacionada con casos de violencia doméstica”.

Na táboa 10 recóllese o grao de acordo que existe con respecto a determinadas afirmacións relacionadas coa violencia doméstica:

Táboa 10. Porcentaxe de respostas relacionadas co grao de acordo existente respecto de determinadas afirmacións relacionadas coa violencia doméstica.

	Moi de acordo	Bastante de acordo	Pouco de acordo	Nada de acordo

A información producida a nivel institucional en España é suficiente para coñecer a realidade sobre a violencia doméstica.	0,0 %	69,2 %	23,1 %	7,7 %
As estatísticas publicadas reflicten a realidade da situación no país.	7,7 %	30,8 %	53,8 %	7,7 %
Existen máis casos que non aparecen nos datos publicados.	69,2 %	30,8 %	0,0 %	0,0 %
A información debería estar máis desagregada.	53,8 %	38,5 %	7,7 %	0,0 %
Os datos son esenciais para mellorar a comprensión da natureza, magnitude, gravidade e frecuencia da violencia contra as mulleres.	53,8 %	38,5 %	7,7 %	0,0 %
A investigación e as estatísticas son ferramentas valiosas á hora de desenvolver intervencións e políticas baseadas en datos empíricos para lle pór fin á violencia contra as mulleres.	61,5 %	38,5 %	0,0 %	0,0 %
Existe unha importante carencia de datos completos, fiables, comparables e actualizados sobre a violencia contra as mulleres.	23,1 %	46,2 %	23,1 %	7,7 %

O 84,6 % das entidades locais manifesta que puxo en marcha campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica. Entre elas, cabe destacar algunhas actuacións postas en marcha no marco dos plans de igualdade de oportunidades e contra a violencia de xénero e/ou dos plans de igualdade, a elaboración de folletos de recursos informativos, actos de conmemoración do Día da Muller ou do Día contra a Violencia Machista, o organización de charlas, impartición de cursos de formación para profesionais, campañas de sensibilización contra a violencia de xénero, etc.

Ademais, o 76,9 % puxo en marcha accións educativas para previr a violencia doméstica, como, por exemplo, obradoiros, cursos de prevención da violencia de xénero e sexual,

campañas de sensibilización arredor do 25 N, concursos de carteis, concentracións silenciosas, etc.

O 61,5 % das entidades enquisadas facilita información laboral ás persoas usuarias, de forma personalizada ou remitíndollas ás institucións. Pola súa banda, o 100 % afirma que presta orientación psicosocial; e o 84,6 %, asesoramento xurídico. Menos da metade (46,2 %) manifesta que puxo en marcha outras medidas ou estratexias, como, por exemplo, plans de casos, mesas de coordinación contra as violencias machistas, cursos de formación dirixidos a homes, obradoiros de coeducación para diferentes colectivos, axudas económicas, obradoiros e proxectos para desmontar roles e estereotipos de xénero, etc.

Pola súa banda, para valorar a opinión das entidades enquisadas en relación á efectividade das medidas de atención ás vítimas de violencia doméstica, solicitóuselle que asignasen un valor a algúns ítems nunha escala do 1 ao 10, valorando con 10 a aquelas que consideran máis eficaces e con 1, ás que menos. Os resultados preséntanse na táboa 11.

Táboa 11. Eficacia das medidas de atención ás vítimas de violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
016.	7,5±1,9	8 (6-9)
Teléfono ANAR.	6,1±1,9	6 (4,5-7,5)
ATENPRO.	8,2±1,5	9 (7-9)
Contratos bonificados de mulleres vítimas de violencia.	7,7±1,8	8 (6,5-9)
Renda Activa de Inserción.	7,9±1,2	8 (7-9)
Axuda económica prevista no artigo 27 da Lei integral.	7,3±2,1	8 (5,5-9)
Concesións de autorización de de residencia temporal e traballo.	7,9±1,5	8 (6,5-9)
Dispositivos telemáticos.	7,2±1,6	7 (6-8,5)
VIOGÉN.	7,7±1,4	8 (6,5-9)
Web de recursos de apoio e de prevención.	6,6±2,2	7 (5-8,5)

Para coñecer a súa opinión sobre cuestións relacionadas co papel que desempeñan as distintas institucións na sensibilización da poboación sobre a problemática da violencia doméstica en España, propuxéronse algúns ítems para a súa valoración nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa o valor máis alto e 1, o máis baixo (ver táboa 12).

Táboa 12. O papel das institucións á hora de sensibilizar a poboación sobre a problemática da violencia doméstica en España.

	Media±DS	Mediana (IR)
A sociedade española en xeral está sensibilizada coa violencia doméstica.	5,8±1.9	6 (4-7)
Os medios de comunicación están sensibilizados coa violencia doméstica.	5,8±2.0	6 (4,5-7)
O sistema educativo contribúe á prevención da violencia doméstica.	6,1±2.1	6 (5-7)
As institucións están respondendo adecuadamente á violencia doméstica.	6,0±1.8	6 (5-7)
O sistema xudicial responde adecuadamente á violencia doméstica.	4,8±2.1	5 (3-7)

Para avaliar os retos actuais para a prevención e a erradicación da violencia doméstica, solicitóuselle ás entidades entrevistadas que asignasen un valor a determinados ítems nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa a maior valoración e 1, a menor. Os resultados móstranse na táboa 13.

Táboa 13. Retos para a prevención e erradicación da violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Medición das dimensións do fenómeno.	7,4±1,6	8 (6-9)
Produción de coñecemento.	7,5±1,6	8 (6-9)
Intervención psicosocial.	7,6±1,9	7 (6-9,5)
Intervención laboral.	7,4±1,7	7 (6,5-9)
Intervención xurídica.	8,5±1,1	9 (8-9)
Educación.	8,5±1,2	9 (8-9,5)
Formación.	8,5±1,2	9 (8-9,5)
Comunicación.	8,3±1,3	8 (7-9,5)

Neste sentido, a educación, a formación e a intervención xurídica considéranse os principais retos para a prevención e erradicación da violencia doméstica en España.

Noutra orde de cousas, o 100 % das entidades considera que a súa institución é capaz de identificar e atender casos de violencia doméstica. Todas as entidades locais consideran que, dos distintos tipos de violencia doméstica existentes, a máis frecuente é a psicolóxica; para o 84,6 %, a violencia física; e para o 53,8 %, a violencia social e a denegación de diñeiro por parte do cónxuxe/parella.

Para coñecer a opinión das entidades sobre os obstáculos que consideran máis relevantes para detectar e abordar a violencia de xénero, solicitóuselle que valorasen algúns ítems nunha escala de 1 a 10, onde 10 representa a maior dificultade e 1, a menor. Os resultados preséntanse na táboa 14.

Táboa 14. Principais obstáculos para detectar e abordar a violencia de xénero na sociedade.

	Media±DS	Mediana (IR)
Falta de formación.	3,1±1,6	3 (2-3,5)
Falta de tempo en consulta/despacho.	3,2±2,4	3 (1-4,5)
Falta de equipos interdisciplinares.	4,2±3,1	3 (1,5-6,5)
Falta de perspectiva de xénero.	3,8±2,9	3 (1,5-7)
Falta de privacidade na consulta/despacho.	2,7±2,0	2 (1-3,5)
Falta de recursos.	4,8±2,8	6 (2-7,5)
Medo ás represalias.	3,4±2,4	3 (1,5-4)
Barreiras culturais, idiomáticas, etc.	4,3±2,3	4 (2-6,5)

Neste sentido, a falta de recursos, xunto coa existencia de barreiras culturais, considéranse como os principais obstáculos aos que se enfrontan as entidades enquisadas no exercicio da súa profesión para a detección e a abordaxe da violencia de xénero.

Co fin de analizar cales son os recursos que consideran máis axeitados para informar e sensibilizar as vítimas en relación á problemática da violencia doméstica, solicitóuselle que valorasen algúns deles nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa a mellor valoración e 1, a máis baixa. Os resultados preséntanse na táboa 15.

Táboa 15. Recursos para a información e sensibilización en relación coa violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Campañas informativas.	7,0±1,2	7 (6-8)
Regulación da publicidade e recomendacións para os medios de comunicación.	7,0±1,9	8 (6-8)
Web de recursos de apoio e prevención ante casos de violencia doméstica (WRAP).	6,5±1,9	7 (5,5-8)
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.	7,2±1,4	8 (6-8)
Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.	7,6±1,7	8 (6-8,5)
Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Víctimas de violencia de xénero (ATENPRO).	7,5±1,9	8 (6-8,5)

Neste sentido, os recursos máis valorados foron os instrumentos de información propios das comunidades autónomas, e o Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Víctimas de Violencia de Xénero (ATENPRO).

En canto aos recursos para a atención das vítimas e dos seus fillos e fillas, a súa valoración preséntase no cadro 16 seguindo o mesmo procedemento que o adoptado nas táboas precedentes.

Táboa 16. Recursos para a atención ás vítimas e aos seus fillos e fillas.

	Media±DS	Mediana (IR)
Asistencia xurídica inmediata.	7,3±2,0	8 (6,5-8,5)
Protección inmediata.	8,0±1,4	8 (7,5-9)
Xulgados de violencia contra a muller.	7,4±2,1	8 (5,5-9)
Fiscal de Violencia contra a Muller.	7,4±1,9	8 (5,5-9)
Unidades de avaliación forense integral.	7,4±2,2	8 (6-9)
Unidades especializadas das FFCC de seguridade.	8,0±1,5	8 (7-9)

Cooperación entre as forzas e corpos de seguridade nun territorio.	8,0±1,4	8 (7-9)
Coordinación entre as forzas e corpos de seguridade e os órganos xudiciais.	7,5±2,3	8 (6-9)
Sistema de Seguimento Integral: estimación do risco e seguimento.	8,0±1,3	8 (8-9)
Sistema de seguimento por medios telemáticos das medidas de afastamento no ámbito da violencia doméstica.	7,7±1,3	8 (7-8)
Sistema de control por GPS da saída dos agresores de centros penitenciarios.	7,8±1,4	8 (7,5-8,5)
Apoio e acompañamento psicosocial ás mulleres.	8,1±1,3	8 (7,5-9)
Apoio e acompañamento psicosocial aos menores.	7,6±2,1	8 (7-9)
Servizo Telefónico de Atención e Protección ás Víctimas da Violencia de Xénero (ATENPRO).	7,8±1,6	8 (7-9)

Noutra orde de cousas, a valoración que lles merecen ás institucións/entidades enquisadas os recursos de información existentes sobre violencia doméstica queda reflectida, pola súa banda, na táboa 17.

Táboa 17. Recursos de información ás vítimas de violencia doméstica e a súa contorna.

	Media ± SD	Mediana (RI)
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.	7,8±1,6	8 (7-9)
Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.	7,6±2,4	8 (7-9)

Para analizar as medidas que os servizos de publicidade poden implantar para axudar a combater eficazmente o fenómeno da violencia doméstica, propúxoselle ás entidades entrevistadas algúns ítems que debían valorar nunha escala do 1 ao 10, asignándolle un valor de 10 ás medidas que considerasen máis eficaces e un valor de 1 para as que menos. Os resultados preséntanse na táboa 18. Neste sentido, a promoción e difusión de boas prácticas na elaboración de contidos e no tratamento de noticias, así como a cooperación coas empresas de publicidade para canalizar

Informe 2 a formación en igualdade dos seus profesionais, xunto coa convocatoria de premios *Resultados da enquisa* son as medidas mellor valoradas.

Táboa 18. Medidas que os servizos de publicidade poden aplicar para axudar a combater a violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
Cooperación coas empresas de publicidade para canalizar a formación en igualdade dos seus profesionais e poñer en marcha premios ás boas prácticas en publicidade.	7,8±1,4	8 (6,5-9)
Ampliación do convenio de autorregulación en materia de publicidade que inclúa criterios para a resolución extraxudicial dos conflitos.	6,9±2,1	7 (5,5-9)
Acordo entre os facultados para exercer a acción de cesamento e rectificación para garantir unha actuación coordinada e eficaz.	7,2±1,3	7 (6,5-8)
Ampliación do acordo de autorregulación dos operadores de televisión en materia de protección de menores para incorporar a violencia doméstica e a discriminación por razón de sexo.	7,8±1,3	8 (6,5-9)
Convenios coas Autoridades Reguladoras Audiovisuais para establecer procedementos de colaboración para erradicar da programación e a publicidade, as incitacións directas ou indirectas á violencia doméstica.	8,0±1,5	9 (6,5-9)
Promoción e difusión de boas prácticas en contidos e tratamento da noticia.	8,5±0,9	9 (8-9)

De especial relevancia é o feito de que dez das entidades locais (76,9 %) consideren que o Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero lle serviu de impulso aos concellos para recuperar/enfrazar competencias en materia de igualdade e co obxectivo de previr e erradicar a violencia doméstica. Neste sentido, solicitóuselle que valorasen, nunha escala do 1 ao 10 (onde 10 é a valoración máis alta e 1 a máis baixa), en que medida consideran, en relación coas medidas recollidas no Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero, que teñen funcións de impulso/desenvolvemento e/ou responsabilidade (ver táboa 19).

Táboa 19. Valoración das funcións de promoción/desenvolvemento e/ou responsabilidade que teñen as entidades locais respecto das medidas contidas no Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero.

	Media±DS	Mediana (IR)
Desenvolvemento de campañas de prevención e sensibilización.	8,4±1,4	8 (8-9,5)
Prestación dunha asistencia social integral.	7,9±2,1	9 (6,5-9,5)
Creación de unidades de apoio.	7,8±1,9	8,0 (6,5-9,5)
Protección por parte da policía local das vítimas.	7,2±2,7	8,0 (5,0-9,5)
Establecemento dunha rede habitacional e/ou de casas de acollida.	5,7±2,9	6,0 (3,0-8,5)
Establecemento de centros de acollida e/ou de información nas vítimas en zonas rurais.	6,0±2,9	6,0 (3,0-9,0)
Constitución das comisións e consellos locais de igualdade.	6,5±2,9	6,0 (3,0-9,5)
Posibilitar os desprazamentos aos servizos especializados.	7,2±2,8	8,0 (5,0-9,5)
Establecemento de protocolos e de medidas especiais para atender os colectivos de mulleres máis vulnerables.	8,1±1,9	8,0 (7,5-9,5)
Adaptación dos recursos de apoio e atención ás persoas con discapacidade.	7,2±2,5	8,0 (5,5-9,0)

Do mesmo xeito, solicitóuselle a súa opinión en relación coa utilidade dos recursos estatais existentes para previr e combater a violencia doméstica (ver táboa 20) e a valoración máis alta recibiu a ATENPRO, seguida de VioGén.

Táboa 20. Valoración da utilidade dos recursos estatais para previr e combater a violencia doméstica.

	Media±DS	Mediana (IR)
o16.	8,0±1,8	9 (7-9)
VioGén.	8,5±1,2	9 (8-9,5)
Sistemas de seguridade por medios telemáticos.	8,4±1,4	9 (7,5-9,5)
ATENPRO.	8,7±1,1	9 (8-9,5)

IV. Valoración sobre ATENPRO

En relación coa valoración que as institucións/entidades en xeral fan sobre ATENPRO, pódese concluír que:

- En canto á súa eficacia como recurso de atención ás vítimas de violencia doméstica, ATENPRO obtén unha puntuación media de 7,9, sendo a segunda mellor valorada dentro dos ítems propostos.
- ATENPRO é o recurso mellor valorado para informar e sensibilizar sobre os problemas asociados á violencia doméstica (obtéñ unha puntuación media de 8,1).
- ATENPRO recibe unha puntuación de 8,4 como recurso de atención ás vítimas e aos seus fillos e fillas (é o terceiro mellor).
- ATENPRO recibe unha cualificación de sobresaínte por parte do 63,3 % (n=19) das entidades/institucións enquisadas; e de notable, para o 30 % (n= 9).

En canto á valoración que as entidades locais fan de ATENPRO, pódese concluír o seguinte:

- No que respecta á súa eficacia como recurso de atención ás vítimas de violencia doméstica, ATENPRO obtén unha puntuación media de 8,2, sendo o mellor valorado dentro dos ítems propostos.
- ATENPRO é o terceiro recurso mellor valorado para informar e sensibilizar sobre os problemas asociados á violencia doméstica (obtéñ unha puntuación media de 7,5).
- ATENPRO recibe unha puntuación de 7,8 como recurso de atención ás vítimas e aos seus fillos e fillas.
- En canto á súa utilidade dentro dos recursos estatais para previr e combater a violencia doméstica, ATENPRO acada a puntuación media máis alta: 8,7.
- ATENPRO recibe unha cualificación de sobresaínte cunha puntuación media de 9.

V. Observacións xerais

- Partindo da afirmación unánime, subscrita por todas as entidades/institucións enquisadas, no sentido de que "é importante rexistrar a información cuantitativa ou cualitativa relacionada con casos de violencia doméstica", son as entidades locais as que cumpren en maior medida con esta afirmación fronte ao resto.
- As entidades locais son tamén as institucións que prestan un asesoramento máis completo ás vítimas de violencia doméstica, en concreto nos aspectos laborais, xurídicos e psicosociais.
- As entidades locais puxeron en marcha un maior número de campañas e accións de sensibilización contra a violencia doméstica dirixidas á poboación en xeral que o resto de institucións enquisadas.
- O servizo ATENPRO, que é competencia das entidades locais, está valorado como un dos recursos máis eficaces para atender as vítimas de violencia doméstica, informar e sensibilizar sobre os problemas asociados, así como para previlo e combatelos.

- Sen prexuízo do sinalado nos puntos anteriores (que permiten concluír que as entidades locais xogan un papel central na prevención e erradicación da violencia doméstica), máis da metade consideran que non ten competencias suficientes. Neste sentido, a falta de recursos humanos e materiais, xunto co escaso desenvolvemento dalgunhas medidas recollidas no Pacto de Estado contra a violencia de xénero (constitución dunha rede de vivendas e/ou casas de acollida tanto no medio urbano como no rural e a establecemento de centros de información no medio rural) constitúen os principais obstáculos.

VI. Metodoloxía de realización do cuestionario

O cuestionario foi enviado por correo electrónico o pasado 17 de maio ás seguintes entidades, organizacións e asociacións:

- Observatorio Estatal de Violencia contra a Muller.
- Foro Social contra a Trata.
- Unidades de coordinación contra a violencia contra a muller e unidades de violencia contra a muller: Araba, Albacete, Alacante, Almería, Asturias, Ávila, Badaxoz, Barcelona, Burgos, Cáceres, Cádiz, Cantabria, Castellón, Cidade Real, Córdoba, A Coruña, Cuenca, Xirona, Granada, Guadalaxara, Guipúscoa, Huelva, Huesca, Baleares, Xaén, León, Lleida, Lugo, Madrid, Málaga, Murcia, Navarra, Ourense, Palencia, As Palmas, Pontevedra, A Rioxa, Salamanca, Segovia, Sevilla, Soria, Tarragona, Santa Cruz de Tenerife, Teruel, Toledo, Valencia, Valladolid, Biscaia, Zamora e Zaragoza.
- Observatorio da Saúde das Mulleres.
- Entidades locais que contan con servizos propios de atención, intervención e protección ás mulleres vítimas de violencia doméstica:
 - Concello de Bilbao.
 - Concello de Cádiz - Fundación Municipal da Muller.
 - Concello de Madrid – Violencia de xénero no ámbito da parella ou ex parella.
 - Concello de Santander – Punto de Atención Integral á Violencia.
 - Concello de San Sebastián - Intervención con mulleres vítimas de violencia machista.
 - Concello de San Sebastián de los Reyes – Punto Municipal do Observatorio Rexional contra a violencia de xénero.

- Concello de Murcia - Equipo de atención á violencia de xénero (EMAVI).
- Concello de Medina del Campo.
- Concello de Yecla - Centro de Atención para Mulleres Víctimas de Violencia de Xénero (CAVI).
- Concello de Salamanca - Centro de Información e Asesoramento á Muller (CIAM).
- Concello de Sevilla – Servizo da Muller.
- Concello de Mataró - Servizo de Atención ás Mulleres.
- Consell de Formentera – Servizo de Información e Atención á Muller.
- Concello de Avilés - Centro Asesor da Muller (CAM).
- Cabildo de Tenerife - Instituto Insular de Atención Social e Sociosanitaria (IASS) - Unidade Orgánica de Violencia de Xénero.
- Concello de Cáceres – Servizo de Atención Psicolóxica a mulleres vítimas de violencia de xénero e vivendas para vítimas de violencia de xénero.
- Concello de Toledo – Centro da Muller de Toledo.
- Concello de Valladolid – Servizo de Atención ás Víctimas de Violencia Doméstica.
- Concello de La Línea de la Concepción – servizos de atención ás mulleres vítimas de violencia de xénero.
- Concello de Xerez – Centro Asesor da Muller (recurso de emerxencias para vítimas de violencia de xénero).
- Concello de Gandía – Área de Igualdade, Diversidade e Políticas Inclusivas (servizos de atención psicosocial para vítimas de violencia de xénero).
- Concello de San Juan de Aznalfarache (Sevilla) – Centro Municipal de Información á Muller.
- Concello de Fuerteventura – Servizo especializado de atención a mulleres e menores vítimas de violencia de xénero (S.A.M.).
- Deputación de Almería – Servizo Provincial de Mulleres.

- Concello de Ricote (Murcia) – Servizo telefónico de atención a mulleres vítimas de violencia sexual.
 - Concello de Camargo (Cantabria) – Atención ás vítimas de violencia de xénero.
 - Concello de La Roda (Albacete) - Centro da Muller.
 - Concello de Agüimes (Gran Canaria) – Servizo especializado en violencia de xénero.
 - Concello de Mislata (Valencia) – Casa de la Dona.
 - Concello de Picassent (Valencia) – Servizo de atención á muller.
 - Concello de Xixón (Asturias) – Centro Asesor da Muller.
 - Concello de Rivas Vaciamadrid – Atención mulleres violencia de xénero.
 - Concello de Pamplona – Servizo Municipal de Atención ás Mulleres (SMAM).
 - Concello de Alsasua (Navarra) – Información xeral e asesoría xurídica.
 - Concello de Aranguren (Navarra) - Servizo de Asesoría Xurídica para Muller e Familia.
 - Concello de Burlada (Navarra) – Servizo Municipal de Atención a Mulleres Vítimas de Violencia.
 - Concello de Estella (Navarra) – Servizos de atención psicolóxica, xurídica e recursos.
 - Concello de Lugo – Casa da Muller.
 - Concello de Terrassa - Servizos de información e atención ás mulleres.
 - Concello de Alcobendas – Casa da Muller de Alcobendas.
 - Mancomunidade do Valle del Jerte - Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero.
- Unidades de igualdade das universidades: Universidade de Alcalá de Henares, Universidade de Alacante, Universidade de Almería, Universidade Autónoma de Barcelona, Universidade Autónoma de Madrid, Universidade de Barcelona, Universidade de Burgos, Universidade de Cádiz, Universidade de Cantabria, Universidade Carlos III de Madrid, Universidade de Castela A Mancha, Universidade Central de Cataluña, Universidade Complutense de Madrid, Universidade de Córdoba, Universidade da Coruña, Universidade de Deusto, Universidade de Extremadura, Universidade de Xirona, Universidade de Granada, Universidade de Huelva, Universidade das Illas Baleares , Universidade Internacional de

Andalucía, Universidade Internacional de Barcelona, Universidade de Xaén, Universidade Jaume I, Universidade de La Laguna, Universidade de León, Universidade de Lleida, Universidade de Málaga, Universidade Miguel Hernández, Universidade de Murcia, Universidade Aberta de Cataluña , Universidade de Oviedo, Universidade Pablo Olavide, Universidade do País Vasco / Euskal Herreiko Uniberstsitea, Universidade das Palmas de Gran Canaria, Universidade Politécnica de Cartagena, Universidade Politécnica de Cataluña, Universidade Politécnica de Madrid, Universidade Politécnica de Valencia, Universidade Pompeu Fabra , Universidade Pública de Navarra, Universidade Ramón Llull, Universidade Rey Juan Carlos, Universidade da Rioxa, Universidade Rovira i Virgili, Universidade de Salamanca, Universidade de Santiago de Compostela, Universidade de Sevilla, UNED, Universidade de Valencia, Universidade de Valladolid, Universidade de Vigo e Universidade de Zaragoza

- Centros, institutos e cátedras de xénero das universidades a través da plataforma EUFEM da que forma parte o Centro de Estudos da Muller da Universidade de Salamanca:
 - Institut Universitari d'Estudis de la dona - Universidade de Valencia.
 - Instituto de Investigacións Feministas – Universidade Complutense de Madrid, Instituto Universitario de Estudos de Xénero – Universidade Carlos III de Madrid.
 - Instituto Universitario de Estudos da Muller – Universidade Autónoma de Madrid.
 - Instituto Universitario de Estudos da Muller – Universidade de La Laguna.
 - Instituto Universitario de Estudos Feministas e de Xénero "Purificación Escibano"- Universitat Jaume I, Castellón.
 - Instituto Universitario de Investigación en Estudos de Xénero – Universidade de Alacante.
 - Instituto Universitario de Investigación en Estudos da Muller e de Xénero – Universidade de Granada.
 - Instituto Universitario de Investigación de Xénero e Igualdade (IGIUMA) - Universidade de Málaga.
 - Institut interuniversitari d'Estudis de Dones i Gènere (IIEDG) -Universitat de Barcelona.
 - Centro Interdisciplinar de Estudos Feministas, de Xénero e Igualdade (CINEF) - Universidade Pablo de Olavide de Sevilla.

- Centre d'Estudis de Gènere (CEdG) – Universitat Pompeu Fabra.
- Centre d'Estudis Interdisciplinaris de Gènere – Universidad de Vic.
- Centre d'Igualtat i Promoció de les Dones Dolors Piera – Universitat de Lleida.
- Centro de Estudios de Xénero - UNED.
- Centro de Estudos da Muller e de Xénero – Universidade de Murcia.
- Centro de Estudos Feministas – Universidade de Oviedo.
- Centro de Estudos de Xénero e Feministas (CEXEF) – Universidade da Coruña.
- Centro de Investigación de Estudos de Xénero – Universidade Miguel Hernández de Elche.
- Centro Interdisciplinar de Investigación Feministas e Estudos de Xénero CIFEX – Universidade de Santiago de Compostela.
- Cátedra de Estudos de Xénero – Universidade de Valladolid.
- Cátedra de Estudos das Mulleres Leonor de Guzmán – Universidade de Córdoba.
- Cátedra de Xénero – Universidade de Vigo.
- Cátedra de Igualdade e Xénero – Universidade de Zaragoza.
- Cátedra UNESCO de Políticas de Igualdade de Xénero en Ciencia, Tecnoloxía e Innovación – Universidade Politécnica de Madrid.
- Cátedra de Igualdade e Estudos de Xénero da Universidade de Cantabria.
- Observatorio de Igualdade de Xénero – Universidade Rey Juan Carlos.
- Plataforma Atenea – Universidade Politécnica de Valencia.
- Rede Feminista de Dereito Constitucional.
- Asociación GENET – Rede Transversal de Estudos de Xénero en Ciencias Humanas, Sociais e Xurídicas.
- Federación Estatal de Mulleres Progresistas.
- Unión de Asociacións Familiares (UNAF).
- Asociación de Mulleres Xuristas Themis.

- Asociación de Axuda á Muller “Plaza Mayor”.
- Asociación Beatriz de Suabia.
- ADAVAS – Asociación de Axuda ás Víctimas de Agresións Sexuais e Violencia Doméstica.

O pasado 7 de xullo envióselles un novo correo electrónico de recordatorio para incrementar o número de respostas coa intención de que as entidades que non o fixeran puidesen responder.

E durante as semanas seguintes realizáronse chamadas telefónicas ás entidades locais para lembrarllas o cuestionario e pedirllas que o cubrisen, con moitas dificultades xa que a maioría das entidades seguían sen responder, principalmente por tres motivos: en primeiro lugar, a carga de traballo existente nos servizos municipais dificulta a posibilidade de responder a estas enquisas; en segundo lugar, a recepción dun elevado número de solicitudes de respostas para estudos desta natureza fai que sexa complexo aceptar algunhas e rexeitar outras e, en terceiro lugar, existe unha certa reticencia por parte de profesionais e entidades a identificárense nun estudo no que o servizo ATENPRO pode ser criticado.

VII. Resultados das entrevistas

Todo o explicado anteriormente dificultou a realización das entrevistas e fixo que fose imposible chegar a dialogar con vinte e cinco entidades, a pesar de contactar por correo e/ou teléfono con máis de corenta entidades locais.

Das entrevistas realizadas podemos concluír o seguinte:

En primeiro lugar, as entidades locais móstranse contrarias a responder a este tipo de entrevistas, sobre todo ao seren preguntadas por ATENPRO, e non desexan, na súa maioría, seren identificadas no estudo.

En segundo lugar, moitas entidades aseguran que responderán por correo ou que se lles devolverá a chamada e non o fan, por algún dos motivos xa mencionados anteriormente.

En terceiro lugar, consideran que os recursos económicos do Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero son moi útiles e foron totalmente necesarios para mellorar e incrementar servizos, actividades, e mesmo para contratacións parciais de especialistas.

Aínda así, seguen a considerar que non son suficientes e que deben continuar a aumentar as partidas económicas, é evidente que a atención e prevención da violencia de xénero e da violencia doméstica precisa dun diñeiro que cómpre aumentar aínda máis.

En cuarto lugar, con respecto a ATENPRO, a opinión xeral é que é un servizo indispensable e moi valioso, pero que ten unha xestión lenta que repercute negativamente nas súas usuarias e tamén existe unha falta de coordinación entre as distintas ferramentas que dificultan unha rápida resposta difícil.

Algunhas das especialistas formularon a necesidade de aumentar o cadro de persoal do servizo ATENPRO ou a súa inclusión nos servizos municipais para unha maior coordinación con todos os instrumentos de apoio que a entidade local concreta pon ao servizo das vítimas.

Informe 3

Proposta de solucións e medidas de mellora para o desenvolvemento de políticas públicas de prevención e sensibilización

Para reforzar a detección e acompañamento das mulleres vítimas de violencia de xénero, o Goberno de España aprobou, en xullo de 2021, o Catálogo de Medidas Urxentes do Plan de Mellora e Modernización contra a Violencia de Xénero co que «se propoñen un conxunto de medidas encamiñadas a concienciar a sociedade, no contorno das vítimas de violencia machista, buscan tamén detectar precozmente a violencia nos servizos públicos de proximidade, apoiar a autonomía das mulleres para que rompan coa violencia, protexer os nenos e nenas contra a violencia e reforzar a protección e seguridade das vítimas en risco, con e sen denuncia».

Neste contexto e dende o coñecemento especializado do equipo, propóñense as seguintes iniciativas ou propostas:

É necesario incrementar os recursos destinados polas entidades locais á loita contra a violencia doméstica, coa posta en marcha de servizos específicos para a prevención deste tipo de violencia, así como ferramentas para a mellora da atención ás vítimas. Un dos recursos cos que non contan todas as entidades locais, pero que é fundamental para a atención ás vítimas nun primeiro momento, é a existencia dunha casa de acollida temporal, así como de pisos tutelados para que as mulleres vítimas de violencia doméstica poidan permanecer neles durante o seu período de recuperación ata chegar á normalidade. Para tal fin deberían poder destinarse fondos procedentes do Pacto de Estado contra a violencia de xénero e, aínda que é certo que tamén poden ser xestionados pola Administración autonómica, consideramos máis operativo que, polo menos, nos concellos de máis de 20.000 habitantes, esta xestión dependa dos propios concellos; e, nos de menos de 20.000 habitantes, poidan ser xestionados polas deputacións.

O traballo desenvolvido polas asociacións de mulleres debe ser recoñecido e, na medida do posible, incrementalo, pero isto non pode significar que a Administración pública renuncie á xestión das ferramentas para atender as mulleres vítimas de violencia doméstica. Por iso, cando menos a atención urxente, de carácter social, psicolóxica e xurídica, debe de ser asumida por persoal que dependa directamente das entidades locais neste caso. Este tipo de atención non debe ser externalizada a terceiros, aínda que exista un convenio específico de colaboración con eles.

O acompañamento das mulleres vítimas de violencia doméstica é unha das medidas que máis poden axudar a afrontar a situación para a reparación das vítimas, para o que é necesario incrementar os programas que promoven terapias ou accións de acompañamento a mulleres vítimas de violencia doméstica.

Debe garantirse atención urxente específica durante as 24 horas os 365 días do ano, ben a través das entidades locais (axentes ou unidades da policía local), ben a través dos servizos de emerxencias sanitarias. A atención adecuada nos momentos inmediatamente posteriores ao episodio de violencia contribúe a canalizar a axuda polas vías axeitadas, sen agravar as consecuencias que un tratamento inadecuado pode ocasionar á muller por non ser específico do tipo de violencia que sofre ou sufriu.

Deben reforzarse os servizos de atención sociolaboral ás vítimas de violencia doméstica, darlle prioridade á súa formación específica e fomentar a contratación de mulleres vítimas deste tipo de violencia. A independencia económica garante unha vida autónoma no futuro, rompendo os lazos que puidesen atar a muller ao ambiente de violencia que sufría.

As entidades locais deben destinar máis recursos á difusión de campañas de sensibilización sobre todo tipo de violencia contra as mulleres, especialmente a idades temperás nos centros educativos, pero tamén en eventos de especial relevancia como festas patronais, concertos, etc., e a través das redes sociais. A visibilidade e concienciación da prevención da violencia doméstica contribúe á súa erradicación.

O fomento da creación de espazos para a realización de actividades como obradoiros, conferencias ou charlas-coloquio sobre a importancia do papel da muller na sociedade pasada e actual. Estes espazos, como as casas da igualdade ou da muller, contribúen a promover a igualdade, a reforzar a capacidade de liderado das mulleres na sociedade e a erradicar os comportamentos degradantes e violentos cara ás mulleres.

As principais actuacións en materia de igualdade e loita contra a violencia doméstica non deben reducirse unicamente ás datas sinaladas do 8 de marzo e 25 de novembro, senón que requiren unha continuidade no tempo ao longo de calquera época do ano. Para iso, é fundamental que as entidades locais incorporen ao seu organigrama a figura do axente de igualdade de oportunidades que, cunha planificación adecuada, dinamice de forma continuada actuacións arredor da igualdade e a loita contra a violencia doméstica. Ademais, tanto a figura do axente de igualdade como a do promotor/a de igualdade deberían estar reguladas legalmente para concederlles homoxeneidade e garantir os seus requisitos de acceso e as súas funcións de forma uniforme.

Realizar tarefas formativas no ámbito das novas tecnoloxías para acabar coa fenda dixital de xénero como medida preventiva contra a violencia doméstica. Especialmente no ámbito rural, xa que, en ocasións, unha das maiores vulnerabilidades responde á localización das potenciais vítimas de violencia doméstica en territorios despoboados. O obxectivo é que este tipo de medidas teñan repercusións en beneficio das mulleres, para que avancen como persoas ante a nova cidadanía dixital e poidan defenderse se son vítimas, dándolles a coñecer novos fenómenos de violencia que ocorren especialmente no contorno dixital.

Establecer nos programas de fomento do emprego feminino e posteriores ofertas de emprego público que dependan das entidades locais que a condición de vítima de violencia de xénero sexa un requisito preferente para obter un emprego. O obxectivo principal é o apoderamento e defensa de maiores niveis de liberdade individual das mulleres, xa que estas moitas veces vense obrigadas a prolongaren a situación de violencia que están a sufrir pola dependencia económica que existe respecto dos maltratadores. Na medida do posible, preservarse, por respecto á intimidade das vítimas, que este requisito se tivese en conta á hora de aplicar os baremos.

Implantar un programa integral de formación dos corpos de Policía Local, así como dos axentes da Garda Civil que traballan no rural co fin de detectar mellor os casos de violencia de xénero. O mesmo é trasladable a equipos médicos e centros de atención primaria ou residencias de anciáns. Con isto, preténdese que os cargos públicos estean máis sensibilizados e poidan detectar mellor determinados síntomas en casos de violencia de xénero.

Deseño e formulación de enquisas e cuestionarios (e outras metodoloxías de análise) sobre a violencia doméstica de forma que se poida medir cuantitativa e cualitativamente a percepción social desta, especialmente entre os máis novos (pero sen esquecer outros grupos de idade) e diferenciando territorios urbanos e rurais. Realizar charlas, obradoiros e outras medidas de sensibilización en función dos resultados obtidos. O obxectivo é medir a percepción e importancia da problemática social que supón a violencia doméstica, por diferentes grupos de idade e desagregando por sexo e localizacións rurais e urbanas. É unha medida dirixida á prevención e sensibilización.

Realizar obradoiros formativos sobre emprendemento e posta en marcha de negocios e comercios para vítimas de violencia doméstica. O obxectivo principal é o apoderamento e defensa de maiores niveis de liberdade individual das mulleres, xa que estas moitas veces vense obrigadas a prolongaren a situación de violencia que están a sufrir pola dependencia económica que existe respecto dos maltratadores.

Crear cooperativas locais, realizar escolas obradoiro, etc., ademais de poñer en marcha outras medidas de apoderamento económico que se dirixan dende as entidades locais. O obxectivo principal non é só o apoderamento e defensa de maiores niveis de liberdade individual das mulleres, senón tamén promover a sororidade entre as mulleres.

A implantación de políticas públicas adecuadas no marco da loita contra a violencia machista require necesariamente coñecer con precisión o estado actual da cuestión.

Para iso, e aínda que pareza que nos transmitan datos moi fríos e abstractos, as estatísticas tórnanse esenciais, xa que nos permiten identificar os puntos máis destacados do fenómeno que estudamos e propoñer políticas máis eficaces.

Neste sentido, a través de diferentes estudos, xa se demostrou que as estatísticas manexadas no campo da violencia doméstica por distintas institucións e organismos públicos presentan tantas carencias que non nos permiten ter unha visión integral do problema. Por unha banda, parten de diferentes momentos do íter procesual e, por outra, non inclúen as mesmas variables.

Nin sequera facendo unha valoración conxunta de todas ou varias delas, podemos chegar ás mesmas conclusións, xa que os datos que achegan son absolutamente dispares.

Isto fai imposible non só identificar con precisión os problemas, senón tamén establecer políticas adecuadas para evitalos.

Un exemplo diso son as estatísticas recollidas nos informes anuais da Fiscalía Xeral do Estado, que xoga un papel fundamental na loita contra a violencia doméstica e de xénero. Nos devanditos informes recoñécese ano tras ano que a Fiscalía non conta cun sistema informatizado onde recoller de forma detallada e sistemática os asuntos relacionados con este tipo de violencia. Ademais, a inclusión dos datos que manexan depende, oficialmente, da “boa vontade” dos membros do Ministerio Público que deciden introducilos manualmente.

Esta situación, en pleno 2023, é inaceptable, sobre todo se temos en conta que esta carencia leva varios anos poñéndose de manifesto e que polo tanto houbo tempo suficiente para a paliar.

O anterior é só un exemplo de ata que punto os datos globais sobre violencia de xénero e doméstica que manexamos non responden á realidade e magnitude do problema.

Por iso, propoñemos a creación dun rexistro único de violencia doméstica e de violencia de xénero, onde informen todos os operadores xurídicos, así como as Forzas e Corpos de Seguridade do Estado, e cuxa dirección e supervisión podería recaer na Delegación do Goberno para a Violencia de Xénero, aglutinando todas as variables que agora se teñen en conta nas dispersas estatísticas e outras que entendemos de interese.

Tamén é importante que determinados tipos de violencia que se perpetran neste ámbito aparezan desagregados e iso para permitir unha análise máis concreta da problemática que presentan algunhas tipoloxías delituosas concretas. Por exemplo, dentro da violencia doméstica, a violencia fillo-pai; e dentro da violencia de xénero, a violencia sexual ou a violencia de xénero entre menores de idade.

Relacionado co anterior, chaman a atención as condutas violentas protagonizadas polo sector máis novo da nosa sociedade, os nenos e adolescentes.

Nos últimos tempos asistimos a un aumento sen precedentes dunha preocupante variedade de condutas protagonizadas por menores e, non só en idade penal, senón tamén por menores que, por teren menos de 14 anos, son considerados inimputables. Violencias de todo tipo sobre os proxenitores, preferentemente contra as nais, as violencias sexuais grupais contra outros menores e a violencia de xénero contra as súas parellas, tamén menores, son a preocupante mostra á que nos enfrontamos.

Os menores de idade, vítimas e vitimarios, son os grandes esquecidos das administracións públicas e aínda que nos últimos anos avanzamos na súa consideración como suxeitos plenos de dereitos, aínda queda moito camiño por percorrer.

Prestar atención sobre as condutas antes mencionadas é prioritario, tendo en conta que estes menores son o futuro da nosa sociedade.

Por iso cómpre levar a cabo campañas de prevención da violencia de xénero e doméstica dirixidas especificamente a este sector da poboación, fundamentalmente a través das novas tecnoloxías, xa que non esquezamos que nos atopamos ante verdadeiros "nativos dixitais" como destinatarios.

Por outra banda, estamos ante persoas en pleno desenvolvemento, polo que se evidencia como prioritario o deseño dunha política educativa que incida na igualdade de xénero, e iso dende unha dobre perspectiva: a formación, tanto dos educadores como dos menores; e a incorporación aos colexios de persoal especificamente formado que poida deseñar estratexias, afrontar problemas e propoñer solucións concretas neste ámbito, con medidas concretas para a detección e prevención destas condutas violentas.

É moi probable que un menor que exerceu violencia de xénero na súa adolescencia, perpetúe a súa conduta na idade adulta, de xeito que só mediante a prevención e a sensibilización poderemos afrontar o problema da violencia perpetrada por e sobre os menores.

O Centro de Servizos ATENPRO debe contar con máis medios persoais e materiais para mellorar e ampliar o seu servizo ao tempo que se incrementa a formación do seu persoal e se fomenta a creación de equipos interdisciplinares no seu seo. Así mesmo, deberán revisarse os casos atendidos por ATENPRO para constatar a súa satisfacción co servizo e as posibles dificultades que puidesen xurdir.

Implantar a asistencia xurídica obrigatoria na quenda de oficio de violencia de xénero e doméstica ás vítimas antes de denunciar, xa que neste momento é potestativa e depende en ocasións da boa vontade do funcionario policial. Deben tamén aumentar os membros da avogacía que fan garda de violencia de xénero e doméstica nas distintas provincias, xa que nalgúns lugares só existe un ou dous para cubrir territorios extensos e mellora da formación dos operadores xurídicos: xudicatura, policía, avogacía, fiscalía...

Deben mellorarse os servizos de acompañamento ás vítimas e de axuda na toma de decisións, incluíndo o transporte seguro e gratuíto, un servizo integral de tradución, a intervención de mediadores interculturais no caso de mulleres migrantes ou en situación irregular. E se a vítima cambia de residencia, escolarización inmediata dos seus fillos e fillas.

Elaboración e difusión de campañas ao longo do ano, no marco da acción sostida temporal de medidas de concienciación e sensibilización para a erradicación da violencia doméstica. É conveniente que estas campañas institucionais se manteñan durante todo o ano e se reforcen especialmente nos períodos vacacionais (natalicias e estivais), xa que segundo as estatísticas é nestes períodos cando se produce un incremento de mulleres asasinadas por violencia de xénero por parte da súa parellas ou ex parella sentimental.

Neste sentido, as campañas deben centrarse en todos os colectivos con especial atención aos máis vulnerables, como é o caso de: mulleres maiores, residentes en territorios rurais, persoas con discapacidade, en estado de xestación, persoas migrantes, etnias minoritarias como, por exemplo, mulleres xitanas, mulleres prostituídas, con adiccións, portadoras do VIH,

etc. Nestas campañas cómpre considerar claramente as súas particularidades para que as vítimas sexan recoñecidas/autocoñecidas.

Así mesmo, as campañas deben dar visibilidade á violencia simbólica que se exerce contra as mulleres e as nenas que reforzan prexuízos e estereotipos que perpetúan a misoxinia (por exemplo, con chistes, cancións, etc.).

Do mesmo xeito, parécenos relevante valorar a necesidade de aumentar o impulso das campañas dirixidas aos homes que exercen violencia contra as mulleres e as nenas, coa finalidade de promover «novas masculinidades» con perspectiva de xénero.

Así mesmo, sería recomendable apostar pola posta en marcha de campañas nas que se promova fortemente a democracia participativa, reforzando o compromiso social e a acción colectiva contra a violencia doméstica.

Promover acordos de colaboración coas grandes provedoras de servizos en liña para previr e actuar contra os perfís que promovan a discriminación e a violencia contra as mulleres. Promover o tratamento axeitado das noticias e informacións sobre violencia doméstica que ofrecen os diferentes medios de comunicación e evitar que a publicidade ofrezca unha imaxe «cousificadora da muller».

É de agardar que se elimine todo o morbo nas noticias e se informe, o máis amplamente posible, sobre as sentenzas que recaeron na persoa ou persoas que exerceu violencia contra as mulleres e as nenas/os.

Neste sentido, sería conveniente que a Federación Española de Municipios e Provincias se adhira ao Pacto Dixital para a Protección das Persoas, unha iniciativa pioneira liderada pola Axencia Española de Protección de Datos coa finalidade de loitar contra a violencia dixital na rede, asumindo, ademais, o compromiso de estender a #CanlePriortaria dentro das nosas administracións locais, que representan o elemento institucional máis próximo á cidadanía e, polo tanto, o que mellor coñece as súas necesidades e demandas.

Do mesmo xeito, parece conveniente proceder á creación de documentais para a súa emisión nas cadeas de televisión xeneralistas, nas que as persoas superviventes de violencia de xénero poidan contar a súa «historia» de violencia e tamén de superación como forma exemplarizante de sinalar que da «violencia tamén se sae».

Realizar protocolos específicos para mulleres vítimas de violencia de xénero e doméstica en territorios rurais. Como é sabido, os territorios rurais con retos demográficos presentan un maior grao de dificultade que as zonas urbanas para acceder á rede de recursos e servizos articulados polo poder público para garantir a protección integral das vítimas da violencia de xénero. Nos concellos pequenos as ordes de afastamento son difíciles de cumprir, polo que sería desexable, tal e como propón a Federación de Asociacións de Mulleres Rurais (FADEMUR), «desenvolver respostas innovadoras ante situacións especialmente complexas: mulleres agricultoras e gandeiras cuxa actividade estea ligada ao territorio, que desenvolvan a

súa actividade e/ou vivan en zonas illadas, en situación de risco e con dificultades de protección cos medios actualmente dispoñibles [así como] mellorar a accesibilidade do Servizo Telefónico de Atención e Protección ás vítimas de violencia de xénero (ATENPRO) para as mulleres rurais, garantindo solucións alternativas se fose necesario».

Esta proposta atópase en perfecta sintonía co Catálogo de Medidas Urxentes do Plan de Mellora e Modernización contra a Violencia de Xénero, xa que o devandito documento recolle este compromiso no seu apartado 8, relativo ao «Fomento da entrada no sistema VioGén dos servizos sociais de base e servizos de atención especializada, autonómicos e municipais, co fin de ofrecer unha información actualizada e próxima sobre a vítima e a contorna imprescindible para a eficacia da avaliación e actualización do risco». Así mesmo, no seu apartado 12 sobre a «Mellora do Servizo ATENPRO», destaca a necesidade de ampliar as posibilidades actuais de alta sen denuncia no servizo e difundilo entre os distintos axentes sociais como son os servizos de atención ás vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica, as forzas e corpos de seguridade do Estado, policía xudicial, xulgados, centros de atención primaria, hospitais, oficinas de atención ás vítimas, recursos especializados, ONG ou asociacións de mulleres.

En vista do anterior, consideramos que é especialmente importante garantir a presenza das asociacións de mulleres rurais e das persoas pertencentes a minorías étnicas, como é o caso das mulleres xitanas, por seren coñecedoras da súa contorna sociocultural e das especiais dificultades que tal comporta e porque poden achegar a súa experiencia na resolución da singular problemática á que se enfrontan as mulleres rurais.

Acometer a actualización do Protocolo Común de actuación sanitaria contra as distintas formas que adopta a violencia de xénero e doméstica. Debemos ser conscientes de que a violencia contra as mulleres, pola súa magnitude e o impacto que provoca tanto na vítima como na súa familia e na súa contorna en xeral, constitúe, en palabras da Organización Mundial da Saúde (OMS), «un importante problema da saúde pública en todo o mundo» e en moitas ocasións os/as profesionais sanitarios son os que se atopan no mellor escenario para coñecer a situación das vítimas e dos seus familiares, polo que é de grande importancia que manteñan unha formación continua tanto para a súa detección precoz (especialmente centrada en colectivos con maior risco de vulnerabilidade, como as mulleres maiores, residentes no rural, con discapacidade -física, psíquica, sensorial- en estado de xestión, persoas migrantes, minorías étnicas, mulleres prostituídas, portadoras de VIH...), así como para a atención integral sanitaria (física, psíquica e social) e o seguimento dos distintos casos, polo que é necesario dispor de protocolos de actuación específicos actualizados.

A este respecto, cómpre lembrar que en abril de 2007 se publicou o Protocolo Común de Actuación Sanitaria contra a Violencia de Xénero, co obxectivo de ofrecer pautas de actuación homoxéneas nos casos de violencia dirixida especificamente contra as mulleres, sendo actualizado no ano 2012. E aínda que neste mesmo ano 2023 o Ministerio de Sanidade editase a «Guía de Pautas Básicas Comúns do SNS para a actuación sanitaria

Ante a Violencia Sexual», cuxo Anexo I compromete a actualización de boa parte dos contidos do citado protocolo de 2012, esta revisión límitase a aqueles casos de violencia de xénero que se realizarán con independencia de que a persoa agredida presente ou non denuncia. Pola contra, non se actualizou para outros tipos de violencia que poidan sufrir as mulleres (como a violencia de xénero en parella ou ex parella perpetrada de forma presencial ou a exercida en liña).

Neste sentido, non hai que esquecer que o Goberno de España aprobou en 2017 o Pacto de Estado en materia de violencia de xénero, que recolle as principais reformas que deben acometerse para erradicar as diferentes formas de violencia de xénero, entre elas a violencia sexual. Así, no eixe número 3 indícase que é necesario mellorar a asistencia, axuda e protección ás vítimas e inclúe na súa medida número 185, o seguinte:

«revisar e reforzar a elaboración de protocolos de detección precoz no ámbito sanitario».

Por iso, consideramos necesario proceder á creación e promoción —se cumprise— de comisións intra e interhospitalarias e/ou centros de saúde de atención primaria para garantir a coherencia e continuidade asistencial para o seguimento dos casos de violencia contra as mulleres e nenas que fosen detectados no ámbito das súas actuacións. Así mesmo, sería recomendable promover a cooperación técnica entre os distintos niveis asistenciais dentro do hospital e entre institucións alleas ao hospital para o desenvolvemento de medidas e actuacións específicas dirixidas á detección e tratamento da violencia de xénero.

Aínda que os servizos sanitarios contan con profesionais de distintas disciplinas (enfermaría, traballo social, psicoloxía, matronas, fisioterapeutas, distintas especialidades médicas como xinecoloxía, traumatoloxía, psiquiatría, etc.) non están presentes en todos os centros de saúde, polo que se precisa da coordinación de todos eles, tal como se sinala nos protocolos comúns de actuación sanitaria contra a violencia de xénero dos anos 2007 e 2012. Isto tamén é coherente cos puntos 4, 5, 14 e 15 do Catálogo de Medidas Urxentes do Plan de Mellora e Modernización contra a Violencia de Xénero.

Recollida sistematizada de boas prácticas dos diferentes axentes implicados na loita contra a violencia exercida contra as mulleres e as nenas e se dea visibilidade a esas prácticas actualizadas.

Da consulta na páxina web oficial do Ministerio de Sanidade para a recollida sistemática de boas prácticas no Sistema Nacional de Saúde en materia de violencia de xénero, despréndese que os datos existentes son insuficientes e están desactualizados.

Non se atoparon catálogos de boas prácticas doutros axentes implicados, como, por exemplo, os servizos sociais.

Deben realizarse análises pormenorizadas dos antecedentes das mulleres e nenos/as asasinados por violencia de xénero, así como das denuncias presentadas para detectar os puntos fortes e débiles do sistema de protección das vítimas. Para iso, sería conveniente proceder á elaboración dunha guía para a actualización e mellora dos protocolos de coordinación e acción interinstitucional dirixidos ás institucións e competencias do Estado con

base no Convenio do Consello de Europa sobre o Prevención e loita contra a violencia contra a mulleres e violencia doméstica (2011) e a normativa en materia de violencia de xénero aprobada recentemente.

Para evitar a revitimización, e facilitar a saída das vítimas da situación na que se atopan, é urxente o cumprimento do apartado 6 do Catálogo de Medidas Urxentes do Plan de Mellora e Modernización contra a Violencia de Xénero, relativo á «implantación dun portelo único de violencia de xénero na rede de Servizos Sociais de Base e en colaboración coas administracións públicas competentes, incluídas as oficinas de asistencia ás vítimas de delitos, segundo os estándares de accesibilidade, adaptabilidade e non discriminación, para centralizar a intervención e o acompañamento social e garantir e facer efectivo o exercicio dos dereitos das vítimas e superviventes de violencia de xénero. Entre eles, a reparación e acompañamento a familiares de mulleres asasinadas para informar sobre os seus dereitos e acompañar no procedemento: pensións e prestacións por orfandade, apoio psicolóxico preferente, bolsas, duelos; e a canalización das demandas das vítimas e sobreviventes da violencia de xénero cara a axudas económicas, vivenda e en relación cos seus dereitos laborais».

Polo exposto, e tendo en conta que non existe un perfil definido de vítima de violencia de xénero, e que as condicións socioculturais, económicas, situacións de especial vulnerabilidade (por exemplo: discapacidade, lugar de residencia, maiores...) e /ou a interseccionalidade de todas elas fan que as necesidades das vítimas sexan distintas, polo que se deben promover diagnósticos e valoracións individualizadas para que os servizos/protocolos que se deban seguir se adapten ao caso concreto (e non ao revés, que é o que ocorre xeralmente).

Implantación de programas educativos tanto para profesionais da educación como para estudantes, especialmente nos centros de educación secundaria, e de formación profesional, tanto no rural como urbano, de prevención entre mozos e mozas e adolescentes sobre a violencia de xénero e a violencia doméstica co fin de dotalos de ferramentas que lles permitan rexeitar modelos de relación sexistas e establecer relacións interpersoais saudables e positivas. Así se recolle no Catálogo de Medidas Urxentes do Plan de Mellora e Modernización contra a Violencia de Xénero, que no seu punto número 15, cita a conveniencia do «reforzo da formación especializada para a prevención, detección, actuación e sensibilización da violencia de xénero, dirixido aos equipos profesionais que estean en contacto directo e indirecto con vítimas e sobreviventes de violencia de xénero, así como cos seus fillos e fillas.

Así mesmo, a devandita medida está en consonancia coas diferentes políticas públicas estratéxicas postas en marcha na materia, entre as que convén destacar:

- a) No Pacto de Estado en Materia de Violencia de Xénero recóllense, entre as súas medidas de actuación:
- O fomento de accións dirixidas á prevención da violencia de xénero: «a ruptura do silencio: sensibilización e prevención».
 - En materia de educación propónse:
 1. Ampliar o contido do artigo 3 da Lei orgánica 1/2004, do 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero (lompivg), para que o Plan Nacional de Sensibilización e Prevención da Violencia de Xénero teña carácter permanente.
 2. Encomendar á Subcomisión a elaboración dun gran Pacto de Estado Social e Político pola Educación tralo que se articulen as medidas acordadas para facer efectivo o cumprimento do artigo 4 da LO 1/2004.
 3. Valorarase a posibilidade de implantar accións positivas na formación permanente, en aras da promoción de valores igualitarios.
- b) A Estratexia Nacional de Saúde Sexual e Reprodutiva e o Plan Operativo da Estratexia de Saúde Sexual (2019-2020) da Dirección Xeral de Saúde Pública, Calidade e Innovación do Ministerio de Sanidade, Consumo e Benestar Social na súa área 1 sobre a «promoción da Saúde Sexual» sinala entre as súas actividades a necesidade de reforzar a coordinación co sector educativo para incluír a educación sexual no currículo en todas as etapas.
- c) A Lei orgánica 10/2022, do 6 de setembro, de garantía integral da liberdade sexual, sinala que «se deberá insistir nas medidas de protección integral e de prevención que teñan por obxecto acadar ou reforzar as medidas de sensibilización cidadá e de prevención, promovendo políticas eficaces de sensibilización e formación nos ámbitos educativo, laboral, dixital, publicitario e mediático, entre outros».

É necesario articular unha estratexia de datos para dar visibilidade ás mulleres rurais, cuestión especialmente urxente ante as estatísticas e os datos sobre violencia de xénero e violencia doméstica nos concellos de menor poboación. En moitas ocasións, a cuestión rural segue a ser unha realidade invisible aos ollos dos poderes públicos. Basta con examinar con certo grao de detalle o último informe do Consello Económico e Social sobre a cuestión rural para comprobar esta premisa: «os datos oficiais dos que se dispón nin sequera nos permiten coñecer as taxas de escolarización nos territorios rurais (...) a pesar da grande importancia que reviste a atención á poboación dependente no rural, o Sistema de Información do Sistema

para a Autonomía e Atención á Dependencia non achega nas súas estatísticas periódicas datos sobre o volume e o perfil do devandito segmento, nin sobre o ámbito da atención prestada polo Sistema de Atención e Axuda á Dependencia nas zonas rurais. Isto dificulta enormemente a valoración da acción protectora do Estado neste ámbito, sendo un impedimento moi importante na valoración das necesidades e na asignación de recursos para cubrir as necesidades dunha parte da poboación potencialmente máis numerosa que a de áreas máis urbanizadas».

Esta inobservancia sistemática da realidade rural resulta especialmente gravosa no caso das estatísticas e datos sobre violencia de xénero en poder dos principais poderes públicos. Así, na última Macroenquisa de Violencia contra a Muller publicada pola Delegación do Goberno contra a Violencia de Xénero non hai datos relativos a concellos de menos de 10.000 habitantes, a pesar de que máis do 73 % das mulleres asasinadas polas súas parellas ou ex parellas en España residían en municipios co devandito perfil demográfico.

Sorprenden tamén as referencias relativas a mulleres vítimas de violencia de xénero que residen en concellos de menos de 10 000 habitantes, estas acoden á policía ou aos xulgados en menor medida (29,4 %) que as mulleres que residen en concellos de máis de 10 000 habitantes e que sufriron esta forma de violencia (33,2 %), sen que se faga alusión a factores cruciais que se agochan detrás desta menor porcentaxe, como a ausencia dunha rede suficiente de servizos de emerxencia e atención ás vítimas de violencia de xénero, a maior vitimización e a estigmatización que sofren as mulleres rurais ou a falta de educación e formación dos actores esenciais que participan no sistema de resposta integral a este tipo de situacións.

Para poder analizar e difundir a información e conseguir así a mellora dos estudos e investigacións que conduza a unha maior concienciación social, é preciso actualizar os datos dos que dispón a cidadanía en xeral e mencionar o tamaño do municipio (por exemplo, pequenos concellos de menos de 250 habitantes; entre 251 e 500 habitantes; entre 501 e 1000 habitantes; 1001 e 2000 habitantes), xa que as dificultades nas que se atopan as vítimas son diferentes segundo o número de habitantes empadroados no territorio, tanto para detectar a violencia, como para, como xa se indicou, garantir o acceso aos recursos dispoñibles e, no seu caso, a protección, para coñecer o fenómeno da violencia de xénero no rural.

Estas son as propostas e accións que desde a experiencia e coñecementos do equipo consideramos máis importantes en todo o que ten que ver coa xestión, prevención e intervención da violencia doméstica. Estamos convencidos de que a súa implantación conseguiría unha mellora significativa na igualdade e en todo o que ten que ver coa atención ás vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica.

Informe 4

*Definición dos indicadores necesarios
para o seguimento e avaliación da
incorporación das usuarias vítimas de
violencia doméstica ao
Servizo ATENPRO*

A avaliación do risco, segundo a literatura existente, constitúe unha estratexia sumamente útil para prever a comisión de condutas de violencia doméstica. En concreto, estimar este, ou a probabilidade de que se produza un futuro incidente violento permitirá, entre outros aspectos, detectar os indicadores para deseñar a intervención que permita reducir ou eliminar a vitimización.

O presente informe analiza algunhas das principais ferramentas de avaliación do risco dispoñibles en España, concretamente; (VRAG -Violent Risk Appraisal Guide (Harris, Rice & Quinsey, 1993)-; HCR-20 -Assessing Risk for Violence (Webster, Douglas, Eaves & Hart, 1997)-; PCL-R - Psychopathy Checklist-Revised (Hare, 1991)-; SARA -Spousal Assault Risk Assessment Guide (Kropp, Hart, Webster & Eaves, 1995)-; EPV -Escala de Predicción de Riesgo de Violencia Grave contra la Pareja (Echeburúa, Fernández-Montalvo, Corral & LópezGoñi, 2009) - ; SVR- 20 -Guide for Assessment of Sexual Risk Violence (Boert, Hart, Kropp & Webster, 1997)-; SAVRY - Structured Assessment of Violence Risk in Youth (Borum, Bartel & Forth, 2003), cun dobre obxectivo: facilitar o deseño dunha ferramenta de avaliación do risco para o servizo ATENPRO, e proporcionar recomendacións ou indicadores a partir dos cales organizar as medidas de intervención.

Constituindo, polo tanto, xunto co cuestionario/instrumento local para o diagnóstico da violencia contra as mulleres proposto neste informe, unha definición dos indicadores necesarios para o seguimento e avaliación da incorporación das persoas usuarias vítimas de violencia doméstica ao Servizo ATENPRO

A avaliación do risco na violencia interpersonal e doméstica é un aspecto fundamental da prevención da violencia e da protección das vítimas (Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010; Hart, 1998; Nicholls et al., 2013; Singh et al., 2011). Na actualidade existe unha crecente demanda social para reducir ou eliminar a violencia, especialmente algúns tipos como a violencia de xénero e a violencia doméstica, o que levou os profesionais a incorporaren novas estratexias preventivas, entre elas a avaliación de riscos (Andrés-Pueyo, 2017). Nos ámbitos legais, penitenciarios, civís e da psicoloxía forense, estimar o risco ou a probabilidade de que se produzan comportamentos violentos pode ser de grande utilidade (Ballesteros et al., 2006; Ogloff e Davis, 2020), xa que permitiría non só detectar os indicadores. deseñar a intervención que permita reducir ou eliminar a vitimización, senón tamén adoptar medidas xudiciais, penitenciarias ou clínicas segundo o risco estimado (Nicholls et al., 2013).

Segundo organizacións internacionais como as Nacións Unidas ou a Organización Mundial da Saúde, 640 millóns de mulleres no mundo sofren ou sufriron violencia perpetrada pola súa parella ou ex parella (OMS, 2021; ONU Mulleres). En consecuencia, son 158 os países que aprobaron leis e medidas sobre violencia no ámbito doméstico (ONU Mulleres, 2023). O traballo de Sanz-Barbero e colaboradores (2019) comprobou que durante os anos 2010-2011, de 135 mulleres asasinadas pola súa parella (ou similar), unha de cada catro mulleres denunciara o agresor e no 54 % dos casos tiña algunha medida de protección. Só no 11,5 % dos casos se considerou que o risco dun novo incidente de violencia era alto ou extremo.

Mentres que nun 46,1 % considerouse existir un risco baixo ou inexistente. Por outra banda, e segundo os datos facilitados pola Delegación do Goberno para a Violencia de Xénero (DGCVG, 2023a), entre o ano 2003 -cando este organismo comezou a rexistrar o número de vítimas mortais- e o 10 de xullo de 2023 foron 1.212 as mulleres asasinadas polas súas parellas ou ex parellas. Desde 2012, cando se comeza a rexistrar de forma máis exhaustiva este tipo de violencia, rexistráronse un total de 604 vítimas mortais, das que 149 presentaran unha ou varias denuncias previas -129 presentadas polas vítimas e 20 por terceiros-; e 97 non dispuñan de medidas de protección. Así mesmo, en 53 casos produciuse un incumprimento das medidas de afastamento (DGCVG, 2023b).

Os servizos de atención tamén achegan información sobre o número de mulleres potencialmente vítimas deste tipo de violencia. Dende o 2005 ata o 31 de maio de 2023, o Servizo Telefónico de Atención e Protección a Vítimas de Violencia de Xénero -ATENPRO- deu de alta a 35.668 mulleres. Así mesmo, o Servizo de Información e Asesoramento Xurídico sobre Violencia contra a Muller -016- recolleu un total de 1.180.282 chamadas pertinentes desde a súa posta en marcha en setembro de 2007 ata o 31 de maio de 2023 (DGCVG, 2023c).

Non obstante, as mulleres non son as únicas afectadas pola violencia doméstica. Neste contexto, a Lei de violencia de xénero estatal considera que as situacións de violencia contra as mulleres tamén afectan os e as menores que se atopan dentro do contorno familiar e son consideradas vítimas directas (Lei orgánica 1/2004 de medidas de protección integral contra a violencia de xénero, 2004). O Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero asinado en setembro de 2017, recolle concretamente no seu Eixe 4 medidas para a intensificación da asistencia e protección dos e das menores por seren vítimas directas da violencia, o que ten como consecuencia a necesidade de ampliar e mellorar as medidas dirixidas á súa asistencia e protección (Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero, 2019). Desde o 2013 ata o 31 de maio de 2023, un total de 399 menores orfos/as cuxas nais foron asasinadas polas súas parellas ou ex parellas e 49 que foron asasinados/as pola parella ou ex parella da súa nai (DGCVG, 2023d).

En xeral, os episodios de violencia concéntranse nunha pequena porcentaxe da poboación, pero que adoita estar implicada en máis dun episodio violento (Monahan et al., 2001). As condutas violentas nas relacións interpersoais e nas relacións de parella tenden a repetirse, aumentan en gravidade e frecuencia co paso do tempo e vólvense especialmente ameazantes cando a vítima abandona ou intenta abandonar a súa parella ou presenta unha denuncia (González et al., 2018; Nicholls). et al., 2013). Por outra banda, a violencia interpersoal selectiva -cunha vítima concreta, non de forma aleatoria- é o resultado dun proceso cognitivo e condutual que pode ser comprensible, e non é un feito espontáneo, senón que en moitos casos é planificado, e polo tanto, pódese evitar ou previr (Borum et al., 1999). Polo tanto, sermos quen de estimar o risco ou a probabilidade de que teña lugar un incidente violento futuro ten importantes implicacións legais e sociais (Ogloff e Davis, 2020).

A avaliación do risco de violencia implica un conxunto de técnicas e procedementos que poden ser empregados por diferentes profesionais para identificar, avaliar, tomar decisións e xestionar os riscos da violencia selectiva (Andrés-Pueyo, 2017; Fein et al., 1995). Estas ferramentas poden axudarnos a determinar non só a probabilidade de que se produza un novo episodio de abuso, senón tamén a forma e a gravidade do abuso, para evitalo ou reducir o dano (Nicholls et al., 2013), e poden ser útiles para distintos contextos xurídicos, penais ou asistenciais (Echeburúa e Fernández-Montalvo, 2009; Echeburúa et al., 2009). O enfoque actual da avaliación do risco xurdiu na década de 1990 (Borum et al., 1999; Loinaz, 2017; Ogloff e Davis, 2020). Nas últimas dúas décadas avanzouse na predición da conduta violenta grazas ao aumento do coñecemento sobre a natureza e os procesos da violencia, a incorporación dunha perspectiva que substitúe o concepto de perigosidade (centrado nas características individuais e estáticas) polo de risco de violencia, e a aparición de novas ferramentas e protocolos de avaliación (Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010; Echeburúa et al., 2010; Horcajo-Gil et al., 2019; Ogloff e Davis, 2020) que procuraron facer non só estimacións axustadas, senón tamén proporcionar indicadores ou recomendacións concretas a partir das cales organizar as medidas de intervención.

Porén, como sinalan diferentes autores, avaliar o risco de violencia interpersonal non é algo sinxelo (Andrés-Pueyo, 2017; Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010; Nicholls et al., 2017; Quinsey et al., 1998). Algunhas das dificultades teñen que ver con a) a multiplicidade de causas e factores de risco que poden explicar a violencia e os distintos tipos de violencia -en concreto, a violencia doméstica ten preditores específicos-; b) que a maior parte dos traballos dispoñibles se realizaron con mostras moi concretas da poboación norteamericana e europea; e c) a correcta selección da ferramenta por parte dos profesionais, que deberán contar ademais con habilidades e experiencia para aplicala adecuadamente (Andrés-Pueyo, 2017; Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010; Nicholls et al., 2017; Quinsey et al., 1998). Segundo Loinaz (2017), unha ferramenta que avalíe adecuadamente o risco de violencia e que teña capacidade predictiva debe ter dúas características: sensibilidade -detecta correctamente os casos nos que hai risco ou son positivos- e a especificidade- diferencia os casos que non reinciden do resto.-. Tamén é relevante que a ferramenta contribúa a comprender a natureza da violencia e a organizar a información para formular o risco.

No noso país adaptáronse ou desenvolvéronse algunhas ferramentas para avaliar o risco de violencia e que poden ser útiles en contextos policiais, xudiciais, penitenciarios, forenses ou sanitarios. Co fin de contribuír á xerar unha ferramenta de avaliación do risco de violencia doméstica, consideramos conveniente analizar en detalle algúns dos instrumentos de avaliación do risco que existen en España.

OBXECTIVO:

O obxectivo deste traballo é analizar algúns dos principais instrumentos de avaliación do risco de violencia dispoñibles no noso país para facilitar o deseño dunha ferramenta de avaliación de riscos para o Servizo ATENPRO.

En concreto, analizáronse as versións en castelán das seguintes ferramentas:

- VRAG - *Violent Risk Appraisal Guide* (Harris et al., 1993).
- HCR-20 - *Assessing Risk for Violence* (Webster et al., 1997).
- PCL-R - *Psychopathy Checklist-Revised* (Hare, 1991).
- SARA - *Spousal Assault Risk Assessment Guide* (Kropp et al., 1995).
- EPV - *Escala de Predicción de Riesgo de Violencia Grave contra la Pareja* (Echeburúa et al., 2009).
- SVR-20 - *Guide for Assessment of Sexual Risk Violence* (Boer et al., 1997).
- SAVRY - *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* (Borum et al., 2003)

Para acadar ese obxectivo xeral, establecéronse algúns obxectivos específicos:

- Presentar e describir cada ferramenta, achegando datos sobre o contexto de creación e adaptación ao castelán.
- Revisar a tipoloxía dos instrumentos seleccionados.
- Comparar os obxectivos das ferramentas.
- Analizar os elementos e o seu contido.
- Examinar o resultado proporcionado polas distintas ferramentas.
- Analizar cuestións relacionadas coa súa aplicación.
- Xerar unha lista de recomendacións previa á elaboración dunha escala de avaliación do risco.

MÉTODO

Instrumentos analizados:

Analizáronse algúns dos principais instrumentos de avaliación do risco de violencia dispoñibles en España. En concreto, as versións adaptadas das seguintes ferramentas: VRAG (Harris et al., 1993), HCR-20 (Webster et al., 1997); PCL-R (Hare, 1991), SARA (Kropp et al., 1995), EPV (Echeburúa, Fernández-Montalvo, Corral e López Goñi, 2009), SVR-20 (Boer et al., 1997); SAVRY (Borum et al., 2003). Preséntanse deseguido cada un dos instrumentos:

PCL-R - Psychopathy Checklist Revised (Hare, 1991, 2003). Este instrumento ten un modelo de guía de entrevista e 20 ítems para avaliar o construto da psicopatía en contextos penitenciarios, clínicos, forenses e de investigación. Estes ítems xorden dunha revisión da literatura sobre as principais características de personalidade que conforman o construto da psicopatía (Andrés-Pueyo & Echeburúa, 2010; Hare, 2003). Utiliza unha entrevista semiestruturada ademais doutras fontes de información como informes ou documentos oficiais, co obxectivo de avaliar os trazos característicos da psicopatía (Hare, 2003). En relación co uso desta ferramenta para avaliar o risco de violencia, o propio manual do instrumento recoñece que (Hare, 2003):

a PCL-R non debe ser o único criterio para tomar decisións sobre un individuo ou para elaborar disposicións nos sistemas de saúde mental ou de xustiza penal (...), a interpretación debe facerse tendo en conta a información obtida doutras fontes, outros instrumentos de medida e das observacións directas (p.38).

Malia que na súa orixe non se trate dun instrumento para avaliar o risco de violencia, traballos anteriores comprobaron que as puntuacións desta ferramenta se correlacionan moderadamente con comportamentos delituosos e antisociais en mostras previas e que pode ser útil con mostras de maltratadores masculinos, sempre que se teñan en conta outras medidas e variables, xa que non todos os maltratadores obteñen puntuacións altas en psicopatía (Hare, 2003; Nicholls et al., 2013). De feito, o PCL-R utilízase noutros instrumentos de avaliación do risco de violencia, como a *Domestic Violence Risk Appraisal Guide* (Hilton et al., 2008) ou a *Historical-Clinical-Risk Management (HCR-20)-Assessing Risk for Violence* (Webster et al., 1997).

Este instrumento ten a súa orixe na Psychopathy Checklist (Hare, 1980, citado en Hare, 2003), que pretendía avaliar a psicopatía nun contexto de investigación. Existen así mesmo variantes como o *Hare Psychopathy Checklist: Screening Version* (PCL: SV; Hart et al., 1995) para utilizar con poboación non delincuente, e o *Hare Psychopathy Checklist: Youth Version* (PCL: YV; Forth et al., 2003).

A adaptación española desta escala realizouse sobre a edición de 2003 (PCL-R, 2a edición). Como sinala o autor (ver Hare, 2003), esta segunda edición non é unha revisión en profundidade dos ítems, senón que o seu obxectivo é ampliar a información sobre o uso, aplicabilidade e posibilidade de xeneralización do instrumento a grupos específicos da poboación, como mulleres ou delincuentes sexuais, entre outros.

A validez do PCL-R orixinal foi amplamente probada nalgunhas mostras de poboación (especialmente en delinquentes masculinos, mulleres consumidoras de substancias, pacientes psiquiátricos masculinos) e hai evidencias que parecen apoiar a validez da escala e unha estrutura estable de dous factores (véxase Hare, 2003). No caso da adaptación española, realizouse un estudo de validación con 117 varóns internos en centros penitenciarios de Castelló e Barcelona. As correlacións entre os ítems e a puntuación total foron, en xeral, superiores a 0,30, e os coeficientes alpha de Cronbach da puntuación de cada factor e a puntuación total superaron o valor de 0,70. Así, os autores concluíron que a adaptación española avaliaba un construto coherente e homoxéneo. A fiabilidade entre avaliadores tamén foi elevada (Hare, 2003; Moltó et al., 2000). A análise factorial ofreceu unha solución de dous factores, que explicaban un 28,9 % e o 13 % da varianza do PCL-R, o que suxire a unidimensionalidade da escala. As correlacións entre os factores e a puntuación total foron de 0,75 e 0,86. Estes factores correlacionáronse significativamente con outras escalas de personalidade, como a PCL:SV, a *Escala de Trastorno Antisocial da Personalidade* (ETAPA) e as escalas de Desviación Psicopática e Hipomanía do *Minnesota Multiphasic Personality Inventory* (MMPI), mostrando unha validez concorrente adecuada (Hare, 2003).

Historical-Clinical-Risk Management (HCR-20)-Assessing Risk for Violence (Webster et al., 1997). Naceu como unha guía para avaliar o risco xeral de delincuencia e violencia interpersonal, é un dos instrumentos máis utilizados no mundo e foi traducido a máis de 16 idiomas (Arbach-Lucioni e Andrés-Pueyo, 2016; Douglas e Reeves, 2010; Nicholls et al., 2013; Wilson et al., 2016). Pódese utilizar en diferentes contextos como o psiquiátrico, civil, forense e penitenciario. Incorpora 20 factores de risco -pasados, presentes e futuros- que xorden da revisión da literatura previa e da consulta a expertos (Arbach e Andrés-Pueyo, 2007; Hilterman e Andrés-Pueyo, 2005). Esta ferramenta busca proporcionar unha avaliación estruturada tendo en conta os factores de risco que aparecen nun determinado caso ou agresor, a presenza e importancia destes factores no risco de violencia dun individuo e que medidas para manexar o risco poden poñerse en marcha para reducir o risco (Douglas e Reeves, 2010). Dado que inclúe factores que son susceptibles de cambiar co paso do tempo, é posible facer avaliacións repetidas baseándose nos cambios nos factores presentes e futuros (Douglas e Webster, 1999). Este instrumento foi revisado, está na terceira edición (HCR-20V3, Douglas et al., 2013) e ten unha fiabilidade adecuada con mostras de países como Suecia, Canadá ou EE.UU. (Prieto-Macías et al., 2020). A capacidade predictiva media atopada no traballo de Singh et al (2011) foi de 0,70.

A tradución e adaptación ao castelán foi realizada por Hilterman e Andrés-Pueyo (2005) para ser utilizada con persoas "con antecedentes previos de condutas violentas e cunha alta probabilidade de padecer un trastorno mental ou da personalidade" (p. 5), aínda que podería aplicarse noutros contextos. Traballo posteriores indican que o poder de clasificación da escala é maior do que se esperaría de forma aleatoria, e que se sitúa arredor do 75-77 % en mostras de pacientes psiquiátricos (Arbach & Andrés-Pueyo, 2007).

A metaanálise de Prieto-Macías et al. (2020) cun total de 19 traballos que utilizaron este instrumento en diferentes idiomas -incluído o castelán- e nas versións orixinais e posteriores, indica que é unha ferramenta fiable para o seu uso con mostras penitenciarias.

VRAG -Violent Risk Appraisal Guide (Harris et al., 1993): Este instrumento foi deseñado para predicir a reincidencia de agresores en contextos forenses, penitenciarios e clínicos, e foi xerado mediante a comparación de grupos de homes violentos que reincidiran (n=191) e homes que non reincidiran (n=427) en diferentes variables predictivas como historial escolar, consumo de alcol, problemas de conduta, gravidade da agresión ou agresións previas, etc. Finalmente, seleccionáronse un total de 12 variables que poderían contribuír a explicar a reincidencia. A capacidade predictiva media atopada no traballo de Singh et al (2011) foi de 0,74.

A adaptación ao castelán deste instrumento e tamén do Cuestionario de Autoavaliación (SAQ-*Self Appraisal Questionnaire*, Loza, 1996; citado en Ballesteros et al., 2006) foi realizada por Ballesteros et al. (2006), co obxectivo de aumentar o “número de instrumentos de predición delictiva fiables e válidos” (p. 106) na poboación penitenciaria española. Para iso, levouse a cabo un proceso de tradución e adaptación cun estudo piloto inicial, e posteriormente un traballo de obtención de indicadores de validez e fiabilidade do instrumento, que incluíu unha mostra de 138 suxeitos de dous centros penitenciarios da Comunidade de Madrid. A fiabilidade entre avaliadores obtida mediante acordo (kappa) foi de 0,80, similar á da escala orixinal. Así mesmo, o instrumento obtivo unha boa precisión predictiva (ROC Area = 0,74) e unha correlación coa escala SAQ de 0,64.

SARA -Spousal Assault Risk Assessment Guide (Kropp et al., 1995). Publícase como un instrumento de avaliación de probada eficacia (AUC de 0,82) para avaliar o risco de violencia grave, principalmente violencia física e sexual, contra a parella ou ex parella (Andrés-Pueyo & Echeburúa, 2010; Hilton & Ennis, 2020) para uso forense, penitenciario e clínico. Esta guía, deseñada orixinalmente en Canadá, é unha das máis utilizadas a nivel internacional para contextos de violencia nas relacións de parella (Hanson et al., 2007), xa que foi traducida a polo menos 10 idiomas e utilízase como ferramenta de avaliación en moitos países (Kropp e Gibas, 2010). Os seus ítems desenvolvéronse a partir dunha revisión da literatura clínica e de investigación sobre estudos de risco para a violencia, especialmente na relación de parella (Andrés-Pueyo et al., 2008), na que se buscaba determinar os factores de risco que diferenciaban os agresores masculinos dos non agresores (Hotaling & Sugarman, 1986). Posteriormente, avalíouse a fiabilidade e validez do instrumento cun estudo que incluíu unha mostra de varóns adultos delinquentes (N=2.309) formada por un grupo en liberdade condicional (N=1.671) e por outro grupo de internos (N=638) e mostrou unha boa validez converxente e discriminante (Kropp et al., 1993). O instrumento final SARA está formado por 20 ítems e a fiabilidade estrutural avalíouse segundo os índices da Teoría Clásica dos Test, realizando tres estudos separados para examinar a validez de criterio da clasificación SARA.

A capacidade predictiva media atopada no traballo de Singh et al (2011) foi de 0,70.

A adaptación da segunda versión do instrumento de 1995 ao castelán foi realizada por López e Andrés-Pueyo (2005; citado en Andrés-Pueyo et al., 2008), cunha posterior comprobación da súa adecuación ao contexto xurídico-criminolóxico español (Andrés-Pueyo et al., 2008). Para iso, analizáronse os expedientes xudiciais e os informes periciais de denuncias contra parellas ou ex parellas nos Xulgados do Penal e na Audiencia Provincial de Barcelona durante os anos 2004 e 2005, diferenciando parellas (N=102), e suxeitos (N=204)., realizando un seguimento de 12 meses para avaliar a capacidade predictiva da adaptación española do SARA. Ademais de revisar os 20 ítems iniciais, xerouse un protocolo de recollida de datos baseado noutros factores de risco de violencia de parella identificados na literatura científica recente (Stith et al., 2004), ampliando así de forma explícita os parámetros recollidos no SARA.

EPV-R -Escala de Predicción de Riesgo de Violencia Grave contra la Pareja (Echeburúa, et al., 2009). Esta ferramenta foi deseñada como un instrumento que avalía o risco de violencia grave contra a parella ou ex parella no contexto español (Andrés-Pueyo & Echeburúa, 2010) e para ser utilizado en ámbitos policial, xudicial, penitenciario, forense ou asistencial. Composto por 20 ítems, trata de facilitarlle aos diferentes profesionais a previsión do risco de violencia, permitindo así a adopción de medidas dirixidas ás vítimas cando se realiza a primeira denuncia. Este baremo aplicóuselle aos agresores na relación de parella denunciados no País Vasco, detectando que non todos os ítems teñen a mesma capacidade discriminatória e destacando a dificultade de interpretar a puntuación total cando existen baremos incompletos (Echeburúa et al., 2010). En consecuencia, realizouse un estudo que tiña como finalidade ofrecer unha versión revisada da EPV para describir e revisar as propiedades psicométricas da escala. Para iso analizáronse 450 expedientes de agresores de parella denunciados. A partir deste estudo obtívose unha escala breve e fácil de usar, que conservou os 20 elementos da escala orixinal, pero que lle asignou a cada elemento unha puntuación diferenciada en función da capacidade de avaliar o risco. A consistencia interna (alfa de Cronbach = 0,72) e a fiabilidade entre avaliadores ($r = 0,73$) consideráronse aceptables (Echeburúa et al., 2010).

No informe de *Valoración Policial del Riesgo de Violencia contra la Mujer Pareja en España – Sistema VioGén* (González et al., 2018) recoñécese que “a escala é apta para a súa utilización polos profesionais en contacto coas vítimas e é útil na planificación de medidas de protección” (p.35).

A EPV-R tamén se adaptou a contextos como o colombiano ou o mexicano e obtivo nestas escalas adaptadas unha boa consistencia interna (alfa de Cronbach = 0,89 e 0,79 respectivamente) e un alto índice de fiabilidade, co que se converteu nun instrumento favorable para prever o risco de violencia grave de parella nestes contextos (Reveles et al., 2020; Rudas et al., 2016).

SVR-20 -Guide for Assessment of Sexual Risk Violence (Boer et al., 1997). Trátase dunha guía estruturada baseada no criterio clínico ou profesional que valora o risco de violencia sexual en persoas adultas que xa cometeron este tipo de delitos. Foi o primeiro instrumento para avaliar o risco de violencia sexual a partir do xuízo profesional estruturado (Loinaz, 2017) e é un dos máis utilizados (Hanson e Morton-Bourgon, 2009) en contextos forenses, penitenciarios, clínicos e de investigación.

Os elementos seleccionados son o resultado da investigación científica, da práctica clínica de profesionais e expertos en violencia sexual, e da revisión de instrumentos anteriores como a *Spousal Assault Risk Assessment Guide* (SARA) e a HCR-20. Inclúense 20 factores de risco estáticos e dinámicos e o resultado é unha avaliación global que resulta do criterio do avaliador e que pode ser baixo, moderado ou elevado. Un destes factores de risco é a psicopatía, que se avalía mediante a PCL-R ou a versión reducida PCL-SV. A capacidade predictiva deste instrumento foi examinada en diferentes traballos. Por exemplo, a metaanálise de Hanson e Morton-Bourgon (2009) atopou unha AUC media de 0,68. Pola súa banda, a capacidade predictiva media obtida no traballo de Singh et al (2011) foi de 0,78, por detrás doutras escalas como a SORAG ou a Static-99, coas que se confirmou a súa validez concorrente (Hart e Boer, 2010). Outros traballos máis recentes, como o de Kanters et al.(2017) indicaron que as propiedades psicométricas do SVR-20 poden considerarse de modestas a insuficientes, o que desaconsellaría o seu uso exclusivo para tomar decisións sobre un individuo.

A versión adaptada ao castelán foi elaborada por Martínez, Hilterman e Andrés-Pueyo (2005). Este instrumento obtivo unha boa validez predictiva (AUC = 0,83) nunha mostra de 163 agresores sexuais masculinos (95 agresores de mulleres adultas e 58 agresores de menores), clasificando adecuadamente o 78,5 % dos casos, e máis concretamente, o 79,9 % dos casos de non reincidencia e o 70,8 % dos casos de reincidencia (Pérez et al., 2008). O estudo de Nguyen e Andrés-Pueyo (2014) para avaliar e comparar a capacidade predictiva do risco cualitativo da SVR-20 e do Static-99 cun grupo de agresores sexuais (de adultos, de menores e de ambos) atopou unha adecuada capacidade predictiva da puntuación total da SVR-20 para a reincidencia xeral, pero non así para a reincidencia violenta e sexual. Actualmente, pode ser consultada nunha versión revisada do SVR-20 (Versión 2) (Boer et al., 2022), que foi traducida ao castelán por Nguyen e Andrés-Pueyo.

SAVRY -Structured Assessment of Violence Risk in Youth (Borum et al., 2003). Preséntase como unha guía estruturada baseada no criterio profesional para avaliar o risco de conduta delituosa e a toma de decisións na intervención con mulleres e varóns menores (entre 12 e 18 anos) que xa cometeran un delito (Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010; García-García et al., 2016; Hilterman e Vallés, 2007). Pode ser empregada en contextos civís, forenses, penitenciarios e de investigación. Ademais, é unha das escalas máis utilizadas para avaliar a probabilidade de que un adolescente/mozo/a cometa un novo delito e poida considerarse homóloga á HCR-20 (Loinaz et al., 2017; Penney et al., 2010). Este instrumento considera a situación persoal e sociofamiliar dos mozos e mozas a través de 30 ítems, con 24 factores de risco e 6 de protección, agrupados nas categorías de factores de risco históricos, sociais, individuais e diversos factores de protección. Non se trata dunha proba formal con puntuacións numéricas ou de corte, senón que busca recompilar información para poder estruturar as avaliacións profesionais arredor do risco e deseñar e avaliar o tratamento e a supervisión trala súa posta en liberdade (Vallés e Hilterman, 2007). A fiabilidade entre avaliadores da clasificación do risco foi elevada (ICC = .85). Diversos estudos que abordan a validez predictiva do instrumento outórganlle unha forte validez como bo predictor durante períodos de 1 e 3 anos cun AUC de 0,77 e 0,66 respectivamente (Meyers e Schmidt, 2008) ou un AUC de 0,70 para a reincidencia de violencia nun seguimento de 3 anos (McEachran, 2001).

Así mesmo, a validez predictiva parece ser adecuada e similar para as mulleres (AUC = 0,85) e os homes (AUC = 0,82), aínda que entre as mulleres é máis probable que se produzan falsos positivos (Penney et al., 2010). Non obstante, autores como Singh et al. (2011) argumentaron que, debido á súa considerable validez predictiva, esta escala debería utilizarse rutineiramente para avaliar o risco de violencia na poboación nova.

O instrumento está adaptado ao castelán e ao catalán por Hilterman e Vallés (2007) e tralas primeiras aplicacións en Cataluña, o seu funcionamento parece moi conveniente (Andrés-Pueyo e Echeburúa, 2010). Para a validación inicial da escala, realizouse un estudo con profesionais da xustiza xuvenil en Cataluña como avaliadores, e un seguimento dos mozos e mozas participantes. A fiabilidade foi adecuada, cun valor do coeficiente de correlación intraclase (ICC) de 0,78 para a escala de risco total e de 0,79 para a avaliación profesional estruturada (Hilterman et al., 2014). Nun estudo posterior cunha mostra de adolescentes españois, comparouse a validez predictiva do SAVRY con outras escalas e avaliacións de risco, como o PCL:YV, e obtivéronse valores ICC que oscilan entre 0,89 e 0,60. A consistencia interna foi moi adecuada (0,90). A validez converxente tamén foi adecuada e o poder predictivo (AUC) para a avaliación do risco total foi de 0,75. Para os autores do estudo, estes resultados demostran a validez predictiva, a fiabilidade entre avaliadores e a consistencia interna da versión española do SAVRY (Hilterman et al., 2014). Outros autores confirmaron a boa capacidade discriminatória desta ferramenta cos menores infractores españois (García-García et al., 2016).

Procedemento:

Inicialmente, realizouse unha revisión da literatura de avaliación do risco de violencia. Posteriormente, localizáronse os diferentes cuestionarios de avaliación do risco, e tras unha primeira lectura destes, dúas expertas en violencia elaboraron unha matriz de variables que se poderían incorporar á análise. Esta matriz foi revisada por unha experta en metodoloxía, con experiencia na adaptación e validación de escalas e ferramentas de avaliación, que realizou algunhas achegas á matriz. Finalmente, a matriz foi presentada ao resto do equipo investigador, que revisou as variables incorporadas e formulou algunhas suxestións. Unha vez elaborada a matriz final coas variables de estudo, analizáronse os cuestionarios.

Variables de análise:

- *Tipo de instrumento.* Refírese ao método utilizado para avaliar o risco, e máis concretamente se se trata dun instrumento actuarial ou baseado nun xuízo clínico estruturado.

- *Destinatarios.* Especifica aquí cales son as persoas sobre as que se vai realizar a avaliación do risco. Por exemplo, homes violentos ou homes con trastornos mentais graves.
- *Obxectivo xeral do instrumento.* Refírese ao propósito final do instrumento, por exemplo, proporcionar unha porcentaxe de risco, tomar decisións sobre a prevención do risco de reincidencia, etc.
- *Número de elementos.* Aquí especificácase o número de elementos ou variables que son avaliadas.
- *Contido dos elementos.* Analízanse as variables específicas que se inclúen na avaliación polo seu valor predictivo. Por exemplo, antecedentes de violencia, consumo de substancias, etc.
- *Formato de resposta.* Fai referencia ás opcións de resposta que ofrece o instrumento, como unha escala de risco de presenza, unha resposta dicotómica, etc.
- *Resultado:* Como se avalía o risco e como se presenta o xuízo do risco resultante. Por exemplo, como nivel de probabilidade, en percentís, como valoración profesional, etc.
- *Aplicación.* Especificanse as fontes de información que se poden utilizar para avaliar o risco: entrevista semiestruturada, documentación médica e legal, etc.; así como os requisitos que deben cumprir as persoas que o administran.

PRESENTACIÓN E DISCUSIÓN DOS RESULTADOS

Nas táboas 1 e 2 preséntanse as características dos instrumentos analizados, segundo as variables de análise seleccionadas. Nas seguintes páxinas preséntanse e coméntanse os resultados obtidos.

Tipo de instrumento

Na literatura revisada, distínguese entre diferentes métodos para avaliar o risco: xuízo clínico non estruturado, métodos actuariais e métodos baseados no xuízo profesional estruturado (Douglas e Skeem, 2005; Loinaz, 2017; Nicholls et al., 2013; Scurich, 2013). 2016). Catro dos instrumentos analizados (HCR-20, SARA, SVR-20 e SAVRY) son instrumentos nos que a avaliación do risco se basea no criterio estruturado dun profesional e os outros tres (VRAG, EPV-R e PCL-R) empregan unha metodoloxía actuarial.

O método do xuízo clínico non estruturado basea a avaliación do risco de violencia exclusivamente na valoración e opinión do profesional, a partir da súa experiencia previa (Canales et al., 2013; Nicholls et al., 2013). O risco estímase en función do xuízo subxectivo do que o profesional considera significativo nun caso determinado, e non en función dos factores que a literatura e a investigación indican que son relevantes (Canales et al., 2013; Scurich, 2016). Estes métodos de avaliación do risco foron criticados por trataárense de avaliacións subxectivas nas que poden aparecer erros ou nesgos (Loinaz, 2017; Scurich, 2016) e caracterízanse por unha elevada desestruturación, e unha escasa transparencia e fiabilidade entre avaliadores (González et al., 2018).

Nesta liña, algúns autores (p. ex., Canales et al., 2013; Scurich, 2016) recoñecen que os resultados de traballos anteriores indican que as decisións sobre o risco que xorden co uso deste método non son mellores que as que se obterían de xeito aleatorio. Na mesma liña, o traballo de Wertz et al. (2023) argumenta que o axuste predictivo dos métodos non estruturados é menor que o dos métodos estruturados (xuízo profesional actuarial e estruturado). No contexto español, foi un método de uso frecuente que, como sinalan algúns expertos (p. ex., Andrés-Pueyo, 2017), debería ser substituído por medidas máis estruturadas, validadas e replicables (Nicholls et al., 2013). Como alternativas ao xuízo clínico non estruturado, xurdiron os métodos actuariais e os baseados no xuízo profesional estruturado (González et al., 2018; Nicholls et al., 2013).

Os instrumentos actuariais (PCL-R, VRAG, EPV-R) combinan as variables ou factores de risco seguindo unha regra estatística ou matemática para acadar unha estimación numérica da probabilidade de violencia futura (ou de perfil de axuste ao construto, como no caso da PCL-R) (Loinaz, 2017; Scurich, 2016). Nalgúns casos (p. ex., PCL-R) compárase o suxeito cunha mostra de referencia seguindo unha táboa de escalas que son o resultado da investigación previa (Loinaz, 2017). Entre os puntos fortes destas técnicas, adóitanse sinalar os seguintes: a) a énfase nos datos empíricos para proporcionar un resultado de risco; b) a codificación operativa dos factores de risco; e c) a maior fiabilidade e transparencia na toma de decisións. Como puntos débiles, adóitanse mencionar a alta confianza nos datos e resultados numéricos fronte ao criterio dos expertos que poden cualificar ou corrixir o resultado, así como a excesiva atención ou protagonismo dos factores estáticos e que non son susceptibles de modificación (como ocorre coa PCL-R), fronte aos factores dinámicos do risco (Douglas e Reeves, 2010). Estes instrumentos son menos recomendables cando queremos planificar a intervención coa persoa agresora, pero fronte a outros métodos, como os de xuízo estruturado, poderían resultar máis convenientes naqueles casos nos que sexa necesario ter unha avaliación precoz e protexer a vítima (González et al., 2018).

Pola súa banda, os instrumentos baseados no xuízo profesional estruturado (HCR-20, SARA, SVR-20, SAVRY) empregan unha metodoloxía híbrida que tenta combinar os puntos fortes dos enfoques actuariais e dos xuízos non estruturados e superar as súas debilidades (Scurich, 2016). Estas ferramentas seguen unha serie de instrucións ou pautas para analizar a presenza dun conxunto de factores de risco (e de protección, como no caso do SAVRY) establecidos tras a revisión de traballos empíricos e da literatura relevante (Canales et al., 2013). Permiten aos profesionais formados estableceren un certo nivel de risco de violencia que debe estar xustificado, pero tamén adoitan dirixirse á toma de decisións en materia de intervención e xestión do risco (p. ex., SAVRY) (González et al., 2018; Loinaz, 2017). En xeral, estas ferramentas prestan máis atención aos factores de risco dinámicos, que poden cambiar co paso do tempo, e que son susceptibles de seren modificados ou intervidos (Douglas e Skeem, 2005), o que permite en maior medida deseñar un plan de intervención coa persoa agresora. Entre as debilidades deste tipo de instrumentos, pódense citar dúas: a) a inconsistencia entre avaliadores, é dicir, a posibilidade de que dous avaliadores cheguen a diferentes avaliacións de riscos; e b) maior subxectividade, xa que o avaliador ten a posibilidade de considerar outros factores de risco ou ponderar a súa relevancia segundo o caso concreto.

Na actualidade aparecen novas ferramentas, denominadas de enfoque actuarial axustado, que contan con procedementos de ponderación e corrección matemática nos que, por exemplo, o profesional formado pode corrixir e xustificar o nivel de risco final (Loinaz, 2017). Por último, hai que mencionar a técnica da *Árbore de Decisións ou de Clasificación*, aínda pouco estendida e investigada (González et al., 2018; Loinaz, 2017), que permite realizar distintas combinacións dos factores de risco en función do caso concreto.

Convén, polo tanto, considerar que tipo de ferramenta pode ser máis adecuada para avaliar o risco de violencia. Non é unha pregunta nova, xa que moitos investigadores tentaron darlle resposta sen que houbera acordo ou consenso ao respecto. Por exemplo, o traballo de Singh e colaboradores (2013) atopou un peso significativo do nesgo de autor ao calcular a capacidade predictiva informada polos autores das ferramentas. Algúns estudos de revisións sistemáticas (por exemplo, Singh et al., 2011) descubriron que ambos os tipos de ferramentas, en xeral, teñen valores de validez similares, aínda que a validez dependerá do instrumento específico que esteamos a considerar e do seu axuste ao caso concreto ou individuo que se estea a avaliar.

Tratando de buscar unha solución a este conflito, Loinaz (2017) propón unha alternativa que inclúe tres criterios: a) adaptar as ferramentas de enfoque actuarial axustadas á poboación e ao contexto específicos; b) vincular os niveis de risco a recomendacións específicas; e c) realizar unha análise empírica da eficacia das avaliacións dos niveis de risco (baremo, punto de corte, etc.) e das medidas de xestión para cada nivel de risco. Pola súa banda, Wertz e outros (2023) suxiren que a dicotomía entre ferramentas actuariais e de xuízo profesional estruturado resolveríase se, en lugar de preguntarse que método é mellor, considerasen como combinar ambos os dous métodos para mellorar a predición. Estes autores defenden que a solución pasa por combinar ambos os métodos estruturados e integrar os resultados nun xuízo final. Este método combinado sería máis flexible e permitiría superar as limitacións dos métodos xa existentes.

Obxectivo

Os resultados obtidos indican que seis (HCR-20, EPV-R, VRAG, SAVRY, SVR e SARA) dos instrumentos analizados teñen como obxectivo avaliar o risco de violencia. Só a PCL-R pretende avaliar un construto diferente: a psicopatía. Dos cuestionarios que avalían o risco de violencia, tres (HCR-20, SAVY e VRAG) céntranse na violencia interpersoal nun sentido amplo. Os outros tres, a SARA, EPV-R e a SVR-20 buscan avaliar tipos de violencia máis específicos: contra a parella ou ex parella no caso da EPV-R, a violencia contra a parella, fillos ou outro membro da familia, no caso da SARA, e a violencia sexual e a súa natureza no caso da SVR-20.

En relación coa PCL-R, parece lóxico pensar que aínda que pode ser un instrumento válido para o fin para o que foi creado, non sería a ferramenta máis adecuada para avaliar o nivel de

risco. Nesta liña, autores como Singh et al. (2011) indican que escalas que non foron deseñadas especificamente para medir o risco de violencia producen taxas máis baixas de validez predictiva. Diferentes autores recoñecen que aínda que a psicopatía está relacionada coa violencia na poboación penitenciaria e os pacientes psiquiátricos, a PCL-R non debía ser o único criterio para determinar o nivel de risco ou tomar decisións sobre un determinado individuo (Hare, 2003; Yoon et al., 2022). O propio autor da escala (Hare, 2003) recoñece que a interpretación deste instrumento e as implicacións que del se derivan deben realizarse tendo en conta os resultados e a información obtida doutras fontes, ferramentas de avaliación e observacións directas do individuo. Estes argumentos puideron levar a algúns autores (por exemplo, Harris et al., 1993; Hilterman e Andrés-Pueyo, 2005; Hilterman et al., 2014) a incluíren a psicopatía como factor de risco de violencia interpersoal e a recomendar o uso da PCL - R -ou algunhas das súas versións- para avaliar este factor de risco nas escalas desenvolvidas (p. ex., VRAG, HCR-20).

En canto ao tipo de violencia que avalían as ferramentas analizadas, autores como Singh e colaboradores (2011) consideran que os instrumentos de avaliación de riscos deberían ser deseñados para avaliar formas específicas de violencia. Como sinala Loinaz (2017), hai unha tendencia crecente a deseñar ferramentas destinadas a avaliar poboacións e tipos de violencia específicos. Neste caso, poderíase considerar a violencia sexual ou a violencia doméstica, que son máis específicas que as formas de violencia non específicas, e poderían incluír a avaliación de factores de risco e de protección específicos. Así mesmo, no caso de violencia doméstica ou de parella íntima, cando se coñecen os destinatarios da violencia, pódense incorporar á valoración os factores de vulnerabilidade ou risco das posibles vítimas (González et al., 2018) ou mesmo o contexto (p. ex., separación, divorcio) que poden facer máis probable a aparición dun novo episodio de violencia. Neste sentido, a EPV-R si recolle algúns elementos específicos de vulnerabilidade da vítima (percepción de perigo, retractación tras a denuncia ou reversión do desexo de abandono da súa parella, situación de enfermidade, soidade ou dependencia). Outras escalas destinadas a avaliar o risco de violencia doméstica, como a *Ontario Domestic Assault Risk Assessment* -ODARA- (Hilton et al., 2004) e a *Domestic Violence Risk Appraisal* -DVRAG- (Hilton et al., 2008) tamén inclúen elementos para avaliar tanto a vulnerabilidade da vítima como os factores de risco deste tipo de violencia específico (por exemplo, ter fillos en común ou fillos dunha parella anterior). A *Spousal Assault Risk Assessment guide, Version 3* -SARA V3- (Kropp e Hart., 2016) e a versión reducida, *Brief Spousal Assault Form for the Evaluation of Risk, Second edition* -B-SAFER- (Kropp et al., 2010), que avalían o risco de violencia na parella, inclúen elementos relacionados coa vulnerabilidade da vítima e permiten establecer un plan de protección para estas. Neste sentido, o traballo de Belfrage e Strand (2008) indica que incorporar os factores de vulnerabilidade das vítimas pode contribuír a unha valoración máis precisa do risco e, polo tanto, desempeñan un papel importante nas ferramentas de avaliación empregadas nos contextos policiais. Así mesmo, a incorporación de variables de risco de vitimización resulta fundamental para adoptar un enfoque de protección ás vítimas que teña en conta as súas necesidades e a adopción de medidas centradas na súa protección (González et al., 2018).

Destinatarios

En relación cos destinatarios das ferramentas de avaliación do risco, ou, dito doutro modo, sobre os que se vai realizar a avaliación do risco, comprobamos que tres ferramentas (HCR-20, VRAG e PCL-R) teñen como destinatarios pacientes adultos cun trastorno mental, pacientes psiquiátricos ou cun historial de violencia ou delituoso. A SVR, unha ferramenta máis específica, está destinada a delincuentes sexuais adultos. A SAVRY inclúe a entre os seus destinatarios a adolescentes de entre 12 e 18 anos. Por último, tanto a SARA como a EPV-R teñen como destinatarios da avaliación ao varón agresor ou á súa parella/ex parella.

Nas escalas que abordan a violencia interpersonal xeral, sen unha vítima identificada en moitos casos, podería ser máis axeitado que os destinatarios sexan os agresores. Non obstante, cando se trata de ferramentas destinadas a avaliar a violencia doméstica, na que as vítimas son coñecidas e están determinadas, resultaría axeitado abordar a experiencia e valoración que fai a vítima, que pode achegar información sobre algúns factores de risco concretos. Neste sentido, a valoración que o agresor poida facer sobre os seus propios factores de risco e os episodios previos de violencia será nesgada e prevese que busque mostrar unha imaxe positiva de si mesmo e da súa capacidade para evitar/controlar futuros episodios de violencia. Así mesmo, o agresor poderá, nun momento determinado, non colaborar coa avaliación.

Por outra banda, no caso concreto da violencia doméstica, incluír as vítimas potenciais como destinatarias supón pasar dun enfoque centrado na perigosidade do agresor a un enfoque de xestión do risco. Este cambio de perspectiva, ademais, tería como consecuencia que o resultado final da avaliación achegase máis información sobre a xestión do risco e como protexer as vítimas ante un novo episodio de violencia (González et al., 2018). Neste sentido, o traballo de López-Osorio et al. (2017) indica que a autopercepción da vítima sobre o risco é un bo predictor da reincidencia, -mellor que algúns indicadores de vulnerabilidade da vítima- e, se se inclúen nas ferramentas de avaliación, poden achegar información sobre as necesidades das vítimas e os recursos que poidan necesitar. Non podemos esquecer que o obxectivo final é reducir o risco e planificar e implementar estratexias para evitar a violencia, o que implica non só supervisar, vixiar e tratar o agresor, senón tamén desenvolver un plan de protección das vítimas (Hart et al., 2016 ; González et al., 2016). al., 2018; Viljoen et al., 2018). Esta cuestión, con todo, debe abordarse con cautela, xa que as vítimas tamén poden subestimar o risco, e polo tanto, por exemplo, o *Protocolo de Valoración Policial del Riesgo* (González et al., 2018) inclúe non só un indicador da percepción do risco da vítima, senón unha pregunta de control que mide o nivel de acordo do profesional coa avaliación que fai a vítima.

Os instrumentos de avaliación do risco de violencia doméstica deberían ser apropiados, útiles e deseñados para seren utilizados con poboación diversa (por exemplo, de diferentes etnias ou procedencias) (Nicholls et al., 2013), xa que é un tipo de violencia que aparece en calquera grupo social. Non obstante, a validez predictiva dos instrumentos pode diferir dependendo da cultura ou orixe da persoa (Ogloff e Davis, 2020), e como suxiren Singh et al (2011), as predicións poderían ser máis precisas no caso dos varóns brancos e que están na trintena, xa que adoitan ser estas as mostras nas que se validan as ferramentas.

Neste sentido, por exemplo, un factor de risco que inclúe a EPV-R fai referencia á orixe estranxeira do agresor ou da vítima. En España, o risco de feminicidio tamén está relacionado co feito de ser unha muller migrante e as mulleres migrantes que sofren violencia perpetrada pola súa parella teñen un maior risco de seren asasinadas que as mulleres non migrantes (Sanz-Barbero et al., 2016). Algúns traballos previos como o de Aizpurua et al. (2021) atoparon unha relación entre ser muller migrante e sufrir algúns comportamentos violentos na relación de parella, como o control condutual e a violencia física. Nesta liña, o traballo de Lila e colaboradores (2019) cunha mostra de 393 varóns reclusos por agrediren as súas parellas/exparellas que participaron nun programa de intervención cun período de seguimento, comprobou que un predictor da reincidencia era o status de persoa migrante. Esta cuestión debe ser abordada con cautela e apoiada sempre por datos empíricos, posto que as avaliacións do risco adoitan estaren nesgadas e xeraren unha percepción de maior risco en determinadas minorías (Viljoen et al., 2018).

Polo tanto, as ferramentas de avaliación do risco de violencia doméstica deberían ser compatibles cos destinatarios que serán obxecto da avaliación e seren sensibles ás diferenzas culturais. Isto pasa por ser examinadas e testadas con poboación diversa co obxectivo de avaliar o seu poder predictivo en distintos grupos de poboación.

Ítems: Contido e formato de resposta

Como se mostra na táboa 2, cinco das escalas analizadas inclúen un total de 20 ítems (HCR-20, EPV-R, SARA, SVR-20 e PCL-R). A VRAG e a SAVRY inclúen, respectivamente, 12 e 30 elementos. Cabe mencionar que outras ferramentas de avaliación do risco de violencia de parella tamén incorporan un total de 20 ítems ou factores de risco, como por exemplo a *Danger Assessment* - DA- (Campbell et al., 2009) ou a primeira versión da SARA (Kropp et al., 1995).

Porén, o relevante á hora de analizar esta variable non é o número, senón outras cuestións como o tipo de ítems que se inclúen, que avalían e como o avalían. Neste sentido, a avaliación do risco require identificar factores presentes nun individuo que poidan predicir o seu comportamento futuro, e normalmente estes factores xorden de investigacións previas e de modelos teóricos que buscan explicar a conduta violenta. Estes factores denomínanse factores de risco ou factores de protección (Connors e Large, 2023). Nas ferramentas analizadas, só a SAVRY considera especificamente a existencia de factores de protección. O resto céntrase exclusivamente na avaliación dos factores de risco, a pesar de que existen traballos que indican que o risco non só se reduce cando os factores de risco diminúen, senón tamén cando os factores de protección están presentes (López-Osorio et al., 2017).). Antes sinalamos que estes factores poden facer referencia ao agresor ou á vítima, aínda que tamén poden referirse á relación que manteñan, como na HCR-20 (relacións de parella inestables) e na EPV-R (separación e condutas de acoso ou quebrantamento da orde de afastamento) ou a outras relacións interpersoais, como no caso da HCR-20 ou da SAVRY, que inclúen o apoio social doutras persoas significativas.

Tanto os factores de risco como os factores de protección tamén se poden agrupar en factores estáticos ou dinámicos (Connors e Large, 2023; González et al., 2018; Loinaz, 2017; Nicholls et al., 2013; Schurich, 2016). Os factores estáticos serían aqueles que dificilmente se poden modificar, ben porque xa se produciron (por exemplo, antecedentes de vitimización na infancia) ou porque son variables do individuo, como o sexo (Loinaz, 2017). Os factores dinámicos son aqueles que poden verse modificados polo propio paso do tempo ou como consecuencia da intervención ou de novas experiencias e contextos -por exemplo, a participación nun tratamento ou terapia- (González et al., 2016; Loinaz, 2017). Un exemplo de factores de risco estáticos presentes nas escalas analizadas son os ítems históricos da HCR-20 ou da SAVRY, aínda que todas as escalas analizadas inclúen factores de risco estáticos. Pola súa banda, a EPV-R e a SARA parecen prestar especial atención aos factores de risco dinámicos, aos que nalgúns casos lles asignan unha xanela temporal máis ou menos específica (por exemplo, recentemente, o último mes). A EPV-R, por exemplo, valora a percepción de perigo da vítima no último mes, que iniciase o proceso de separación/divorcio, ou a posibilidade de que o agresor incumpra a orde de afastamento. A SARA mesmo propón un modo de xestión ou de supervisión de cada factor en función de se é dinámico ou estático. En xeral, considérase que os instrumentos que inclúen factores dinámicos e se centran na xestión do risco serían máis axeitados para avaliar o risco que aqueles que non o fan, pero que saibamos, esta cuestión aínda non foi avaliada (véxase Viljoen e Vincent, 2020).

O feito de incluír factores de risco estáticos ou dinámicos en maior ou menor medida, non é unha cuestión menor, xa que, dalgún xeito, pon de manifesto a perspectiva que se está a adoptar á hora de avaliar o risco. Ata hai uns anos, a maioría dos traballos de avaliación do risco adoptaran unha perspectiva de *status de risco* (Douglas & Skeem, 2005; Skeem & Mulvey, 2002), dirixida a identificar os individuos que teñen unha alta probabilidade de se comportaren violentamente con outras persoas. Desde esta perspectiva, o comportamento violento depende das súas características individuais, e non dos erros de medida ou dos factores externos (Quinsey et al., 1998), e hai pouca marxe para que se produza un cambio no nivel de risco co paso do tempo, ou tras unha modificación de circunstancias externas. Non obstante, nas últimas décadas houbo avances desde o *status de risco* ao *estado de risco dinámico*, que se pode definir como a propensión dunha persoa a implicarse nun comportamento violento nun momento dado (Skeem & Mulvey, 2002) e require especificar os factores ou condicións que aumentan ou reducen o risco ao longo do tempo (Douglas e Skeem, 2002). 2005). Polo tanto, o status de risco derívase de factores de risco estáticos, mentres que o estado de risco deriva do status de risco e dos factores dinámicos (Skeem & Mulvey, 2002). A avaliación do risco pasou, deste modo, dun modelo de predición da violencia a un modelo clínico relevante de avaliación e xestión do risco, que defende que o risco é dinámico -e cambia co paso do tempo- e depende en gran medida de factores contextuais e situacionais, e que, polo tanto, son susceptibles de seren modificados (Douglas & Skeem, 2005; Hilterman & Vallés, 2007; Nicholls et al., 2013). Ferramentas como a SARA Versión 3 e a SAVRY adoptan esta perspectiva de xestión de riscos nos seus obxectivos e nos factores de risco incluídos.

Para Loinaz (2017), este cambio de perspectiva, que centra a súa atención na prevención ten vantaxes, sobre todo para as vítimas, devolve o protagonismo ás ferramentas baseadas no criterio profesional estruturado, o que implica que é necesario que os avaliadores estean axeitadamente formados. A avaliación do estado de risco, que avalía tanto os factores estáticos coma os dinámicos, é, deste modo, variable e estaría suxeita a futuras revisións. Esta cuestión desenvólvese na seguinte sección de *Resultado*.

En canto ao formato de resposta dos ítems, a maioría das ferramentas avaliadas (HCR-20, SARA, SVR-20, SAVRY e PCL-R) utilizan unha escala de resposta de tres puntos. A HCR-20, a PCL-R e a SAVRY usan unha escala ordinal de 3 puntos. Os valores poden ser baixos, moderados e altos (SAVRY); ou 0, 1 e 2, dependendo do grao de presenza do factor de risco (HCR-20), ou do nivel de axuste da conduta do suxeito á descrición do factor de risco (PCL-R). Tanto a SARA como a SVR-20 utilizan unha escala de tres puntos que valora a presenza ou ausencia do factor, pero unha das opcións considera a falta de probas ao respecto. Así mesmo, como comentamos anteriormente, a SVR-20 permite indicar para cada elemento se houbo un cambio recente do factor (se diminuíu ou aumentou). A EPV-R, pola súa banda, utiliza dous valores para cada ítem. Asígnaselle un valor igual a 0 se o factor de risco está ausente, e se o factor está presente, asígnaselle un valor por defecto de 1, 2 ou 3 en función do grao de relación do factor coa violencia. Por exemplo, a orixe estranxeira do agresor pódese puntuar con 0 (factor ausente) ou 1 (factor presente), mentres que a percepción de perigo da vítima pódese puntuar con 0 (factor ausente) ou 3 (factor presente). A VRAG utiliza unha avaliación alternativa á escala de tres puntos e asígnaselle a cada ítem unha puntuación diferente que pode ser positiva ou negativa (por exemplo, cumprir os criterios de esquizofrenia = +1; fracaso nun permiso previo de liberdade condutual = + 5).

A forma de puntuar as respostas aos diferentes factores de risco depende en gran medida do tipo de ferramenta que se estea a utilizar. Nas ferramentas actuariais é necesario asignarlle unha puntuación numérica a cada ítem (excepto cando se permitan omisións), mentres que nas ferramentas de xuízo profesional estruturado a avaliación pode ser cualitativa e máis aberta ou flexible, podendo, por exemplo, marcar algúns ítems como críticos (como a SARA) ou indicar non só a presenza do factor, senón tamén se houbo un cambio recente (SVR-20). Este tipo de información podería ser útil na toma de decisións para a xestión do risco e mesmo podería axudar a comprender como se relacionan os distintos factores de risco e se un factor pode preceder a outro, se existe unha relación causal entre factores, etc. (véxase Douglas & Skeem, 2005).

Resultado

En relación co resultado que ofrecen as diferentes ferramentas para avaliar o risco, comprobamos que, en xeral, as ferramentas actuariais (VRAG, EPV-R e PCL-R) achegan unha puntuación final que busca dalgunha maneira cuantificar o risco de violencia. O resultado para a VRAG e a EPV-R sitúase nun rango de puntuacións (-28 a 33 e de 0 a 48, respectivamente), mentres que a PCL-R proporciona diferentes resultados (total, por factores e por facetas) e xera un perfil de puntuacións a partir dun baremo.

As ferramentas baseadas no xuízo profesional estruturado (HCR-20, SARA, SVR-20 e SAVRY), pola súa banda, proporcionan un resultado baseado en categorías nominais sen puntos de corte, normalmente seguindo unha escala de tres puntos -baixo, moderado e alto/elevado- (HCR-20, SVR-20 e SAVRY). A SARA utiliza unha escala de catro puntos -baixo, moderado, alto, inminente- e engade unha valoración de se o risco é exclusivo da parella ou tamén para outros membros do sistema familiar (por exemplo, fillos/as).

Algúns autores (por exemplo, Loinaz, 2017; Singh et al., 2011) parecen indicar que os resultados proporcionados por ferramentas baseadas no xuízo profesional estruturado poderían ser máis axeitados xa que nestas ferramentas a avaliación final do risco debe estar xustificada e non limitarse a proporcionar un dato numérico. Non obstante, as etiquetas asignadas ás categorías de risco poden ser inespecíficas ou pouco informativas se non van acompañadas dun informe ou recomendacións específicas (Loinaz, 2017). Algunhas escalas actuariais, como a EPV-R, teñen un apartado de conclusións onde a persoa avaliadora pode engadir información relevante para tratar o caso concreto. Ademais, nesta escala, os puntos de corte de risco corresponden a medidas de protección específicas.

Unha cuestión importante que ten que ver co resultado que ofrecen as ferramentas de avaliación é a reavaliación ou frecuencia coa que se debe revisar a avaliación do risco e como o paso do tempo afecta o nivel de risco (Scurich, 2016) e os factores situacionais ou contextuais (Borum et al., 1999). Como comentamos anteriormente, existen factores de risco dinámicos que cambian co paso do tempo, o que supón o desafío de ter que revisar a avaliación do risco con certa periodicidade ou cando se produzan situacións ou escenarios que poidan afectar a valoración, como a separación, o divorcio, unha nova relación coa vítima, etc. Ao mesmo tempo, como sinala Loinaz (2017), tamén se poden revisar e actualizar os factores de risco estáticos, xa que poden aparecer novos documentos ou datos que acheguen nova información. Algunhas escalas, como a VRAG, suxiren un período de 7 a 10 anos para a avaliación do risco, que é un período moi longo se hai cambios nos factores de risco dinámicos. Así mesmo, a SVR-20 inclúe nos diferentes ítems unha escala de resposta (-, 0, +) que valora se houbo cambios recentes en positivo, negativo ou se non houbo cambios. Pola súa banda, tal e como sinalan os autores da EPV-R (Echeburúa et al., 2009), o resultado da avaliación do risco é unha imaxe do momento concreto, e debe ser completado e reaplicado cando haxa nova información, reclamacións, cando transcorra algún tempo ou se cambien as circunstancias. A ferramenta de Avaliación Policial do Risco, por exemplo, conta cunha guía complementaria de avaliación policial da evolución do risco que avalía e fai un seguimento do cambio no nivel de risco inicialmente avaliado (Arbach-Lucioni e Andrés-Pueyo, 2016; González et al., 2018). Por iso, sería desexable que as novas ferramentas desenvolvidas tivesen indicacións específicas sobre cando é necesario ou aconsellable realizar unha nova avaliación en función dos factores de risco dinámicos, sabendo tamén que a reincidencia e o risco non son lineais e poderían ser máis elevados nos primeiros meses e ante algúns acontecementos que fan máis probable que se produza un novo episodio de violencia por parte dun home contra a súa parella ou ex parella (López-Osorio et al., 2017).

En definitiva, espérase que as medidas de avaliación do risco proporcionen información non só sobre o nivel de probabilidade do risco, senón tamén sobre outras cuestións importantes. Neste sentido, xa en 1974, Brooks (citado en Ogloff e Davis, 2020) sinalaba catro compoñentes da perigosidade: a) magnitude do perigo; b) probabilidade de que o suceso violento teña lugar; c) frecuencia coa que pode ter lugar; e d) inminencia do suceso violento. Singh et al (2011) recoñecen que aínda que é importante prever a probabilidade de violencia, tamén é necesario ter información sobre a súa gravidade, ou a natureza desta, por exemplo. Xorde así o concepto de formulación do risco, que segundo Ogloff e Davis (2020) é o proceso de resumir e organizar a información sobre os datos do risco, identificar os factores de risco e proporcionar información sobre a xestión do risco. Lewis e Doyle (1999), pola súa banda, no seu modelo de avaliación do risco en cinco pasos, sinalan que a formulación do risco debe incluír información sobre: a) factores predispoñentes ou históricos -frecuencia, gravidade e natureza da violencia-; b) factores precipitantes ou presentes -signos de risco, probabilidade e inminencia-; c) factores futuros que poden reducir -protectores- ou aumentar -mantedores- o risco.

Deste xeito, a formulación do risco debe proporcionar información sobre todos os factores e compoñentes anteriormente mencionados, e tamén considerar as necesidades que se derivan da avaliación, o tipo de medidas que se deben adoptar para protexer as vítimas e a periodicidade coa que debe revisarse o risco (González et al., 2018; Scurich, 2016). A necesidade de conectar e axustar a intervención ao nivel de risco estimado non é algo novo, e está presente en modelos que teñen unha notable influencia na avaliación, como o modelo Risco-Necesidade-Responsividade (Bonta e Andrews, 2016; véxase tamén Hilton e Ennis, 2020).

Por este motivo, é importante ir máis aló da avaliación e adoptar un enfoque de xestión de riscos, entendido como o proceso de planificación e implantación de estratexias para prever a violencia (Viljoen e Vincent, 2020) ou bloqueala (González et al., 2016), que incluíría polo menos catro tipos de intervencións: seguimento ou revalorización do risco, tratamento do agresor, supervisión e control do posible agresor -medidas como as ordes de afastamento- e deseñar un plan de protección para as vítimas (Hart et al., 2016). Non obstante, os instrumentos dispoñibles xeralmente céntranse na primeira fase, a avaliación (Loinaz, 2017) e non adoitan formar parte dun protocolo ou sistema de xestión máis amplo que integre avaliación e intervención (Viljoen e Vincent, 2020).

Aplicación:

Neste apartado analizaranse tanto as fontes de información que se consultan para realizar a avaliación do risco, como as características que deben ter os profesionais que aplican as distintas ferramentas.

A totalidade das escalas analizadas formulan a posibilidade e a recomendación de utilizar unha gran variedade de fontes de información (ver Táboa 1), que poden incluír desde os expedientes académicos, informes policiais e das forzas de seguridade, informes médicos ou hospitalarios, informes policiais, inventarios de personalidade (p. ex. HCR-20), ás entrevistas co agresor, as testemuñas e as vítimas. O manual da PCL-R, pola súa banda, contén unha proposta de fontes para cada ítem concreto. En xeral, todas as ferramentas recomendan utilizar múltiples fontes para ter unha maior cantidade de información e poder comprobar a veracidade dos datos facilitados. Isto significa que, polo menos desde o punto de vista formal, algunhas ferramentas son realmente custosas en canto á recollida e análise das fontes (Singh et al., 2011), o que, aínda que presenta vantaxes incuestionables, restaría certo dinamismo e funcionalidade á ferramenta. Polo tanto, parece necesario combinar funcionalidade e sistematicidade na recollida de información, especialmente naqueles casos nos que sexa necesario adoptar e xustificar con certa urxencia a implantación de medidas de xestión do risco. Polo tanto, quizais sexa conveniente facer unha selección xustificada das fontes empregadas na avaliación e, como sinala Loinaz (2017), incluír no informe e/ou resultado final unha relación de fontes consultadas co obxectivo de: a) mellorar a xustificación da avaliación final do risco; b) sinalar as limitacións da avaliación; c) dispor dunha lista da que ampliar a información para futuras avaliacións; d) facilitar a outros profesionais información sobre o proceso de avaliación e a súa integridade.

En relación coas características e formación do persoal que administra as ferramentas avaliadas, en todos os casos requírese algún tipo de formación previa relacionada coa violencia e o uso da ferramenta específica -agás o SAVRY, que non require formación no instrumento- (Borum et al., 2010). Non obstante, algunhas ferramentas son máis esixentes (por exemplo, PCL-R) e recomendan un posgraio (mestrado ou doutoramento) para realizar a avaliación. A EPV-R, pola súa banda, menciona un equipo de traballo multidisciplinar con formación en xénero e metodoloxía. En definitiva, existe un certo consenso en que quen realiza a avaliación do risco debe ser un profesional familiarizado coa violencia que se vaia avaliar, con experiencia na avaliación e con habilidades comunicativas, xa que sería desexable que a avaliación do risco fose clara, estivese correctamente xustificada e puidese servir a outros profesionais que deban tomar decisións (por exemplo, os xuíces), organicen os servizos, tratamentos e recursos (por exemplo, psicólogos e traballadores sociais) e prestan os servizos (por exemplo, educadores, forzas de seguridade).

Ambas as cuestións mencionadas neste punto -fontes de información e profesional que avalía o risco- fan referencia á viabilidade dos instrumentos ou á medida na que un instrumento podería utilizarse ou levarse a cabo con éxito dentro dun organismo determinado (Proctor et al., 2011). E na viabilidade inclúense cuestións relacionadas coa súa complexidade, se é necesario contar con formación especializada para xestionar a ferramenta, ou se o tempo de aplicación e elaboración da sentenza é adecuado (Viljoen e Vincent, 2020). Neste caso, parece razoable optar por manter un equilibrio entre a recollida exhaustiva da información e a viabilidade do instrumento.

Táboa 1. Análise dos instrumentos de avaliación do risco de violencia a partir das diferentes variables seleccionadas.

Instrumento	Autoría/Versión en castelán	Tipo	Obxectivo	Destinatarios	Resultado	Aplicación	
						Fontes de información	Profesionais
HCR-20	Hilterman e Andrés-Pueyo (2005)	Guía de xuízo profesional estruturado.	Valorar e prever o risco de violencia.	Pacientes mentais e reclusos violentos.	Escala de 3 puntos (risco baixo, moderado, alto) baseada no criterio do experto.	Diversas fontes (informes, arquivos, notas, entrevistas, etc.) para avaliar as inconsistencias. Recoméndase administrar inventarios sobre personalidade.	Require formación específica, así como criterio e capacidade profesional en psicodiagnóstico e coñecemento da bibliografía sobre violencia (natureza e predición).
VRAG	Ballesteros et al., (2006)	Escala actuarial	Predición de comportamentos violentos graves en adultos con trastornos	Adultos afectados por trastornos mentais graves ou con antecedentes penais.	Puntuación entre -28 e +33. Proporciona un resultado de probabilidade de volver delinquir de forma violenta (0-100) en	Diversas fontes (expediente académico, informes policiais, hospitalarios e	Require formación na aplicación e corrección da ferramenta. Ter coñecementos de

			mentais ou un historial delituoso.		un período de 7 e 10 anos.	penitenciarios, axencias sociais, entrevistas con familiares, etc.)	violencia e risco.
EPV-R	Echeburúa et al. (2009)	Escala actuarial	Valorar e prever o risco de violencia ou homicidio grave contra unha parella ou ex parella.	Acusado de violencia contra a parella e parella ou ex parella	A puntuación total da escala oscila entre 0 e 20, o que permite estimar o risco de violencia como baixo (0-9), moderado (10-23) ou alto (24-48).	Diversas fontes (certificado das forzas e corpos de seguridade e dilixencias xudiciais, declaración de testemuñas, antecedentes do agresor, documentación médica e psiquiátrica do agresor, entrevista co agresor, coa vítima, con testemuñas	Equipo interdisciplinar de unidades de avaliación integral de violencia de xénero (médico/a, psicólogo/a e traballador/a social forense) dos Institutos de Medicina Legal e Forense, con formación específica de xénero e

						ou outros)	metodoloxía.
SARA	Andrés-Pueyo et al., (2008)	Guía de xuízo profesional estruturado	Valorar o risco de violencia grave, fundamentalmente física e sexual, contra a súa parella ou ex parella, fillos, outro familiar ou outra persoa implicada.	Acusado de violencia contra a parella e vítimas	Dous resultados de cualificacións de risco en 4 puntos (baixo, moderado, alto ou inminente) segundo o criterio da persoa experta: a) cara á parella b) cara a outros/as membros da familia.	Varias fontes (informe policial, acusado, verificación de rexistros, vítima ou avogado, rexistro ou outros)	Require completar cursos de posgrao en proba e medida ou formación equivalente documentada. Para contextos educativos, de asesoramento ou de investigación, requírese menos cualificación.
SVR-20	Martínez, Hilterman e Andrés-Pueyo (2005)	Guía de xuízo profesional estruturado	Valorar o risco de violencia sexual e a súa natureza.	Delincuentes sexuais adultos	Escala de avaliación do risco (Baixo, Moderado, Alto) baseado no criterio de expertos. Na investigación, asígnaselle unha puntuación total (rango 0-40).	Diversidade de fontes: entrevistas, informes técnicos doutros profesionais, expedientes (xudiciais, penitenciarios, historias clínicas, etc.)	Expertos forenses (experiencia e coñecementos prácticos)

SAVRY	Hilterman y Vallés (2007)	Guía de xuízo profesional estruturado	Determinar o nivel de risco de violencia e planificar as intervencións con maior precisión.	Adolescentes entre 12 e 18 anos.	Escala de avaliación do risco baseada no criterio do avaliador (Baixo, Moderado, Alto). Recoméndase que aborde aspectos da natureza e nivel de risco específico (gravidade, vítimas, frecuencia, etc.)	Múltiples fontes (informes do propio individuo, avaliacións de saúde mental, expedientes académicos, de xustiza, etc.). Valorar a credibilidade e fiabilidade da fonte. Complemento con outros instrumentos (actitudes, crenzas e comportamentos cara á violencia).	Psicólogos, psiquiatras, educadores e traballadores sociais expertos no traballo con mozos e mozas e con experiencia teórica e práctica en avaliacións individuais, proceso evolutivo da infancia e da adolescencia. Non require formación específica.
PCL-R	Hare (2003) Moltó et al. (2000)	Escala actuarial	Avaliar a psicopatía (trazos de personalidade e condutas)	Delinquentes criminais e pacientes psiquiátricos	Xérase un perfil con 4 facetas (interpersoal, afectiva, estilo de vida, antisocial) e dous factores: interpersoal/afectivo e	Entrevista semiestruturada, datos de expedientes e outra información colateral. Para cada	Require unha alta cualificación e acreditación profesional, (mestrado, doutoramento e

			relacionadas)	forense adultos.	desviación social. Tamén se extrae unha puntuación total (0-40). Canto maior sexa a puntuación global, máis se axusta o individuo ao prototipo de psicópata.	ítem, suxírense diferentes fontes de información.	posgraao), coñecer a literatura clínica e de investigación sobre psicopatía, acreditación para realizar avaliacións psicolóxicas, e experiencia con poboacións forenses, e no uso da ferramenta.
--	--	--	---------------	------------------	--	---	--

Táboa 2. Análise dos instrumentos de avaliación do risco de violencia a partir dos ítems incluídos.

Instrumento	N.º ítems	Agrupación	Ítems	Formato de resposta
HCR-20	20	3 grupos de ítems: Históricos (n= 10) Clínicos (n= 5) Xestión do risco (n= 5)	<p>Ítems históricos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Violencia previa. 2. Idade do primeiro incidente violento. 3. Relacións inestables de parella. 4. Problemas relacionados co emprego. 5. Problemas co consumo de substancias aditivas. 6. Trastorno mental grave. 7. Psicopatía. 8. Desaxuste xuvenil. 9. Trastorno da personalidade. 10. Incumprimentos de supervisión. <p>Elementos clínicos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Carencia de introspección 12. Actitudes negativas 13. Presenza actual de síntomas de trastorno mental grave. 14. Impulsividade. 15. Non responde ao tratamento. 	Escala de 3 puntos en función do grao de presenza dos factores de risco (0, 1, 2).

			<p>Ítems de Xestión do Risco:</p> <p>16. Ausencia de plans de futuro viables.</p> <p>17. Exposición a factores desestabilizantes.</p> <p>18. Falta de apoio social.</p> <p>19. Incumprimento dos tratamentos prescritos.</p> <p>20. Alto nivel de estrés experimentado.</p>	
VRAG	12	Sen agrupación, de contido variado	<ol style="list-style-type: none"> 1. Puntuación obtida na Lista de Psicopatía Revisada de Hare (1991). 2. Índice de desaxuste na escola primaria. 3. Vivir cos pais aos 16 anos de idade. 4. Índice de Cormier-Lang de delitos non violentos 5. Estado civil no momento de cometer o delito actual 6. Idade da comisión do delito 7. Fracaso da liberdade condicional previa 8. Gravidade das lesións causadas á vítima do delito actual 9. Presenza de trastorno de personalidade 10. Diagnóstico de esquizofrenia 11. Vítima feminina 12. Historial de abuso de alcohol 	Cada ítem ten a súa propia valoración, que pode ser positiva ou negativa (entre -8 e +5).

EPV-R	20	<p>5 grupos de ítems:</p> <p>Datos persoais (n= 1)</p> <p>Estado da relación de parella nos últimos 6 meses (n= 2)</p> <p>Tipo de violencia nos últimos 6 meses (n= 7)</p> <p>Perfil do agresor (n= 7)</p> <p>Vulnerabilidade da vítima (n= 3)</p>	<p>Información persoal:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Procedencia estranxeira do agresor ou da vítima <p>Situación da relación de parella:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Separación recente ou en proceso de separación 3. Acoso recente á vítima ou quebrantamento da orde de afastamento <p>Tipo de violencia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Existencia de violencia física susceptible de causar lesións 5. Violencia física en presenza dos fillos ou outros familiares 6. Aumento da frecuencia e da gravidade dos incidentes violentos no último mes 7. Ameazas graves ou de morte no último mes 8. Ameazas con obxectos perigosos ou con armas de calquera tipo 9. Intención clara de causar lesións graves ou moi graves 10. Agresións sexuais na relación de parella <p>Perfil do agresor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Celos moi intensos ou condutas de control sobre a parella 	<p>Cada elemento ten dous valores posibles:</p> <p>0= ausencia do factor de risco.</p> <p>1, 2 OU 3 = presenza do factor de risco (dependendo da relación do factor coa violencia)</p>

			<p>12. Historial de condutas violentas cunha parella anterior.</p> <p>13. Historial de condutas violentas con outras persoas (amigos, compañeiros de traballo, etc.)</p> <p>14. Consumo abusivo de alcohol e/ou drogas</p> <p>15. Antecedentes de enfermidade mental con abandono de tratamento psiquiátrico ou psicolóxico.</p> <p>16. Condutas de crueldade, de desprezo á vítima e de falta de arrepentimento</p> <p>17. Xustificación de condutas violentas polo seu propio estado (alcohol, drogas, estrés) ou pola provocación da vítima</p> <p>Vulnerabilidade da vítima:</p> <p>18. Percepción da vítima de perigo de morte no último mes</p> <p>19. Intentos de retirar as denuncias anteriores ou de retroceder na decisión de abandonar ou denunciar o agresor</p> <p>20. Vulnerabilidade da vítima por enfermidade, soidade ou dependencia</p>	
SARA	20	<p>4 grupos de ítems:</p> <p>Antecedentes penais (n= 3)</p>	<p>Antecedentes penais:</p> <p>1. Violencia previa contra os membros da familia</p> <p>2. Violencia previa contra descoñecidos ou coñecidos non familiares</p>	<p>Escala de 3 puntos baseada na presenza dun factor de risco (Si/Presente, quizais presente, sen evidencia) e valoración de cada elemento en base a</p>

	<p>Axuste psicosocial (n= 7)</p> <p>Antecedentes de violencia de parella (n=7)</p> <p>Delito/agresión actual (n= 3)</p> <p>Outras consideracións (non inclúe ítems)</p>	<p>3. Violación da liberdade condicional ou outras medidas xudiciais análogas</p> <p>Adaptación psicosocial:</p> <p>4. Problemas recentes nas relacións de parella</p> <p>5. Problemas recentes de ocupación/emprego</p> <p>6. Vítima e/ou testemuño de violencia familiar na infancia e/ou adolescencia</p> <p>7. Consumo/abuso recente de drogas</p> <p>8. Ideas/intentos de suicidio e/ou homicidio recente</p> <p>9. Síntomas psicóticos e/ou maníacos recentes</p> <p>10. Trastorno de personalidade con ira, impulsividade ou inestabilidade condutual</p> <p>Historia de violencia contra a parella:</p> <p>11. Violencia física previa</p> <p>12. Violencia sexual e/ou ataques de celos sexuais no pasado</p> <p>13. Uso de armas e/ou ameazas de morte críbel no pasado</p> <p>14. Aumento recente da frecuencia ou gravidade das agresións</p> <p>15. Violacións e incumprimentos anteriores das ordes de afastamento</p> <p>16. Minimización extrema ou negación da violencia anterior contra a parella</p>	<p>considerarse crítico, mediante resposta dicotómica (Si/Non)</p>
--	---	---	--

			<p>17. Actitudes que apoian ou toleran a violencia contra a parella</p> <p>Delito/agresión actual (que motiva a valoración):</p> <p>18. Violencia física e/ou sexual grave</p> <p>19. Uso de armas e/ou ameazas de morte cribles</p> <p>20. Violación ou incumprimento das ordes de afastamento</p> <p>Outras consideracións:</p> <p>*</p>	
SVR-20	20	<p>3 grupos de ítems:</p> <p>Axuste psicosocial (n=11)</p> <p>Delitos sexuais (n= 7)</p> <p>Plans de futuro (n= 2)</p>	<p>Adaptación psicosocial:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Desviación sexual 2. Vítima de abuso na infancia 3. Psicopatía 4. Trastorno mental grave 5. Problemas relacionados co consumo de substancias tóxicas 6. Ideación suicida/homicida 7. Problemas interpersoais 8. Problemas laborais 9. Antecedentes de delitos violentos non sexuais 10. Antecedentes de delitos non violentos 11. Incumprimento das medidas de supervisión previas 	<p>Escala de 3 puntos en función da presenza do factor de risco (Non, Si, ?).</p> <p>Debe indicarse se houbo un cambio recente (-, 0, +). Na investigación, asígnaselle unha puntuación a cada elemento (0, 1, 2)</p>

			<p>Delitos sexuais:</p> <ol style="list-style-type: none"> 12. Frecuencia elevada de delitos sexuais 13. Tipoloxía múltiple de delitos sexuais 14. Danos físicos á vítima dos delitos sexuais 15. Uso de armas ou ameazas de morte nos delitos sexuais 16. Progresión na frecuencia e gravidade dos delitos sexuais 17. Minimización extrema ou negación dos delitos sexuais 18. Actitudes que apoian ou toleran os delitos sexuais <p>Plans de futuro:</p> <ol style="list-style-type: none"> 19. Falta de plans realistas/viables 20. Actitude negativa ante a intervención 	
SAVRY	30	<p>4 grupos de ítems:</p> <p>Factores de risco (n= 24)</p> <p>10 ítems históricos, 6 ítems sociais/culturais, 8 ítems individuais)</p>	<p><u>Factores de risco</u></p> <p>Elementos históricos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Violencia previa 2. Historia de actos delituosos non violentos 3. Inicio precoz da violencia 4. Seguimento no pasado / fracaso das intervencións 5. Intentos previos de autolesión ou suicidio 6. Exposición á violencia no fogar 7. Historia de maltrato infantil 	<p>Escala de 3 puntos en función do grao de presenza do factor: Baixo, Moderado, Alto (Al). Para usos de investigación pódese utilizar unha escala numérica (0, 1, 2).</p>

		<p>Factores de protección</p> <p>(n= 6).</p> <p>Inclúense factores de risco adicionais e preguntas de exploración da violencia.</p>	<p>8. Delincuencia dos pais ou cuidadores</p> <p>9. Separación temperá dos pais ou cuidadores</p> <p>10. Mal rendemento na escola.</p> <p>Elementos sociais/culturais:</p> <p>11. Delincuencia no grupo de iguais</p> <p>12. Rexeitamento do grupo de iguais</p> <p>13. Estrés experimentado e incapacidade para enfrontar dificultades</p> <p>14. Escasa capacidade dos pais para educar</p> <p>15. Falta de apoio persoal/social doutro adulto,</p> <p>16. Ambiente marxinal.</p> <p>Elementos individuais:</p> <p>17. Actitudes negativas</p> <p>18. Asunción de riscos/impulsividade</p> <p>19. Problemas de consumo de substancias</p> <p>20. Problemas co manexo do enfado</p> <p>21. Baixo nivel de empatía/remorso</p> <p>22. Problemas de concentración/hiperactividade</p> <p>23. Baixa colaboración nas intervencións</p> <p>24. Baixo interese/compromiso escolar ou laboral</p> <p><u>Factores de protección:</u></p>	
--	--	---	--	--

			<p>25. Implicación prosocial</p> <p>26. Apoio social forte</p> <p>27. Lazos fortes e vínculos con polo menos un adulto prosocial</p> <p>28. Actitude positiva cara a intervencións e a autoridade</p> <p>29. Forte compromiso coa escola ou o traballo</p> <p>30. Perseveranza como trazo de personalidade.</p> <p>Outros factores para considerar:</p> <p>*</p>	
PCL-R	20	Sen agrupación, de contido variado	<p>1. Facilidade de palabra/encanto superficial,</p> <p>2. Sentido excesivo de autovalía,</p> <p>3. Necesidade de estimulación/Tendencia ao aburrimiento,</p> <p>4. Mentireiro patolóxico,</p> <p>5. Estafador/Manipulador,</p> <p>6. Falta de remorso ou sentimento de culpa,</p> <p>7. Afecto superficial,</p> <p>8. Insensibilidade afectiva/Ausencia de empatía,</p> <p>9. Estilo de vida parasitario,</p> <p>10. Pouco autocontrol da conduta,</p> <p>11. Conduta sexual promiscua,</p> <p>12. Problemas de conduta na infancia</p>	<p>Escala ordinal de tres puntos (0, 1, 2) que avalía ata que punto a conduta se axusta á descrición do elemento. Algúns elementos contan con criterios específicos (elementos 17-20).</p>

			<ol style="list-style-type: none">13. Falta de obxectivos realistas a longo prazo,14. Impulsividade,15. Irresponsabilidade,16. Incapacidade para aceptar a responsabilidade das propias accións17. Frecuentes relacións maritais de curta duración,18. Delincuencia xuvenil,19. Revogación da liberdade condicional,20. Versatilidade criminal.	
--	--	--	--	--

CONCLUSIÓNS E RECOMENDACIÓNS

A partir dos resultados obtidos na análise, preséntanse algunhas consideracións e recomendacións para o deseño dunha ferramenta de avaliación do risco de violencia doméstica.

1. Os baremos analizados, en xeral, non están dirixidos a avaliar o risco de violencia doméstica, senón outros tipos de violencia (interpersoal, parella, sexual). Algunhas escalas (por exemplo, EPV-R e SARA) avalían a posibilidade de violencia contra a parella/ex parella e contra os fillos/as, pero sen incluír factores relacionados coa vitimización de nenos/as e adolescentes. Por iso, cómpre deseñar unha ferramenta que pretenda avaliar a violencia doméstica dun xeito específico e exclusivo, que permita ampliar a vixencia e utilidade da escala no contexto desexado. Esta ferramenta debe contar cunha definición operativa da violencia doméstica e considerar todos os tipos de violencia que se poidan incluír -física, psicolóxica ou emocional, sexual, etc.-.
2. Recoméndase desenvolver unha ferramenta que poida ter un enfoque actuarial, de xuízo profesional estruturado, ou unha combinación de ambos, pero que, en calquera dos casos, inclúa na valoración final un apartado no que o profesional que realizou a avaliación achegue un informe coas conclusións derivadas da avaliación e recomendacións específicas sobre a xestión do risco e as medidas correspondentes que se precisen adoptar para protexer as vítimas. No caso de optar por unha ferramenta actuarial, sería necesario contar cun baremo específico adaptado ao tipo de violencia e á poboación concreta.
3. Os elementos específicos incluídos na ferramenta deben ser o resultado dunha revisión dos modelos teóricos dispoñibles e dos factores de risco e protección tanto para a vitimización como para a perpetración deste tipo de violencia como para as distintas persoas implicadas (parella/ex parella, nenos/as e adolescentes). Ademais, deben incluírse na avaliación os factores de risco tanto estáticos como dinámicos, adoptando así un enfoque do estado de risco que facilite o seguimento, supervisión e intervención.
4. No formato de resposta dos ítems recomendaríase que existise a posibilidade de indicar non só se o factor está presente ou ausente, senón tamén como inflúe na actualidade no nivel de risco ou na probabilidade de aparición de violencia e na gravidade desta. Unha opción pode ser indicar que se trata dun elemento crítico ou de maior peso na avaliación do risco e xustificalo na sección final ou no informe de avaliación.
5. Incluír entre as persoas destinatarias as vítimas. Este pode ser un aspecto clave para identificar os factores que poden aumentar a súa vulnerabilidade e facilitar a toma de decisións para protexelas.

6. Incorporar na avaliación a percepción de risco e de vulnerabilidade das vítimas. Non obstante, sería recomendable incluír algún indicador ou elemento de control que permita ao profesional que realiza a avaliación indicar que a vítima está a infravalorar o risco.
7. Considerar a especificidade das vítimas e agresores, tendo en conta a súa idade (persoas novas, adultas, maiores), as características sociodemográficas (rendas, orixe, situación administrativa, etc.) e outras características relevantes (discapacidade, vitimización previa) que poidan actuar como factores de risco ou aumentar o efecto doutros factores de risco. Tamén é necesario avaliar a utilidade da ferramenta con grupos de poboación específicos, como as mulleres trans.
8. A ferramenta resultante debería ser fácil de aplicar por profesionais que teñan coñecementos e experiencia en violencia, e viable en termos de tempo e recursos dispoñibles.
9. Sería útil incluír unha relación de fontes de información que permita avaliar cada elemento. Así mesmo, no resultado final sobre risco debería figurar un apartado que faga referencia ás fontes consultadas.
10. Incorporar instrucións específicas sobre cando pode ser necesario revisar a avaliación do risco, como norma xeral (por exemplo, inicialmente cada tres a seis meses, despois unha vez ao ano) e tamén cando se produce un cambio nalgún dos factores de risco ou escenarios relevantes (por exemplo, separación/divorcio). As novas avaliacións de risco deberían dar lugar a unha revisión das medidas de xestión do risco.
11. Sería recomendable que a ferramenta desenvolvida permitise avaliar non só a probabilidade de que se produza un episodio violento, senón tamén outros indicadores ou compoñentes de risco como a gravidade da violencia, a inminencia ou o risco de homicidio.
12. Considerar a ferramenta como un recurso de avaliación que forme parte dun protocolo ou sistema de xestión de riscos cunha perspectiva máis ampla e articulada, que permita partir da avaliación para deseñar e aplicar unha estratexia de intervención que conte cunha rede de profesionais coordinados e dispoñibles, útiles, accesibles e eficaces.

Informe 5

*Definición da análise de datos e claves
para a definición da estatística*

I. Antecedentes e contexto

O fomento da Intelixencia Artificial (IA) constitúe un dos principais elementos da Axenda España Dixital 2025, presentada en xullo de 2020. En concreto, na súa liña de acción 9 sobre Economía do Dato e Intelixencia Artificial, define esta como un elemento clave para transformar o modelo produtivo, impulsar o crecemento da economía española e, no que aquí interesa, transformar a sociedade, incluíndo o funcionamento dos servizos públicos e a transparencia das administracións, así como abordar os grandes retos sociais como é a fenda de xénero.

Neste contexto e en claro aliñamento coa política da Unión Europea, elabórase a Estratexia Nacional de Intelixencia Artificial (ENIA): <https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/activities/Documents/2020/ENIA2B.pdf>

Dentro dos eixes estratéxicos de actuación, o número 5 inclúe o fomento do uso da IA na Administración pública e nas misións estratéxicas nacionais. Partindo do presuposto de que a relación entre IA e Administración pode proporcionar beneficios mutuos, ponse a énfase en como mentres a IA permite un coñecemento máis exacto da sociedade determinando prioridades de actuación e identificando aquelas áreas con vantaxes competitivas así como aquelas máis desfavorecidas, a actuación da Administración pode beneficiar a IA ao despreparar todos os seus instrumentos para financeira, promoverla e integrala nos seus procesos.

Xunto coa definición de cada un dos eixes estratéxicos, a Estratexia inclúe unha serie de medidas. En concreto, para o eixe número 5 establécense as seguintes: incorporar a IA na Administración pública, poñer en marcha un laboratorio de innovación para novos servizos e aplicacións da IA en todas as administracións públicas (*GobTechLab*), potenciar as competencias en IA na Administración, implantar un programa "IA para unha xestión pública impulsada polos datos", e promover misións estratéxicas nacionais no ámbito da Administración pública onde a IA pode ter un impacto (saúde, xustiza, emprego, etc.).

II. Diagnóstico

Aínda que a política española de IA estea en fase de formulación, está claramente aliñada co marco de referencia adoptado pola Unión Europea para o deseño e implantación da IA nos países membros. Neste sentido, cómpre subliñar como a UE está a levar a cabo o desenvolvemento dun modelo propio, en contraste co chinés e o estadounidense, que, ademais, se sustentará nos dous piares seguintes: a necesidade de atender os dereitos humanos e a protección dos datos persoais de forma rigorosa.

A nivel organizativo, España conta cunha Secretaría de Estado de Dixitalización e Intelixencia Artificial, dependente do Ministerio de Asuntos Económicos e Transformación Dixital, con competencia directa para o desenvolvemento da IA. Dependente da Secretaría de Estado de Dixitalización e Intelixencia Artificial, nace a Oficina de Datos, que é o órgano competente en materia de gobernanza e intercambio de datos para o desenvolvemento dunha economía do dato de forma transversal: <https://portal.mineco.gob.es/es-es/digitalizacionIA/oficina-del-datos/Páxinas/ofcina-del-dato-se-dixitalizacion-ia.aspx>

Xunto á citada Oficina, a publicación da devandita Estratexia Nacional de Intelixencia Artificial, a elaboración da Carta dos Dereitos Dixitais e a creación dun Consello Asesor de IA, que son medidas xa implantadas, permiten conxectar que o noso país camiña na dirección correcta.

Actualmente, existen algunhas evidencias que permiten avaliar os efectos que os sistemas de intelixencia artificial están a producir nas organizacións e nas persoas que traballan con elas. Xunto a algunhas das medidas adoptadas durante a crise do Covid-19 (véxase ao respecto o anexo 2 da ENIA), concretamente en relación coa problemática asociada á violencia doméstica, a iniciativa denominada Aporta, cuxa misión é promover a apertura da información pública e o desenvolvemento de servizos avanzados baseados en datos mediante a harmonización e o aproveitamento eficiente das sinerxías entre os proxectos de datos xa en marcha, impulsou a creación, dentro do Ministerio de Xustiza, dun portal denominado *La Justicia en datos* e, dentro deste, un apartado titulado *La mujer desde la Justicia*, onde se ofrece información cuantitativa sobre a situación da muller nos ámbitos da súa competencia, incluída a violencia de xénero (<https://datos.justicia.es/la-mujer-desde-la-justicia-violencia-de-genero>).

III. Recomendacións

1. Dentro do conxunto de datos atopados sobre violencia de xénero e violencia doméstica no contexto da Iniciativa Aporta, incorporar os relacionados con ATENPRO.
2. Colaborar con diferentes iniciativas que busquen concienciar e dar visibilidade á problemática da violencia doméstica achegando información cuantitativa.
3. Colaborar con diferentes iniciativas que desenvolvan ferramentas e busquen solucións de apoio ás vítimas de violencia doméstica mediante a achega de información cuantitativa.
4. Dentro do conxunto de datos atopados sobre violencia de xénero e violencia doméstica no contexto de *The Official Portal for European Data*, incorporar os relacionados con ATENPRO.

Na nosa investigación, dado o limitado fluxo, variedade e volume de datos, non foi posible crear unha estratexia Big Data, pero consideramos que neste contexto, cunha maior participación das institucións/entidades sería moi útil na toma de decisións.

Informe 6

*Análise de servizos locais de
intervención*

Para esta análise seleccionáronse as vinte e cinco entidades locais que, tras unha busca máis ampla e xeral, foron consideradas as máis interesantes polo seu modelo de intervención, os servizos que prestan ou as ferramentas dispoñibles para a violencia de xénero e/ ou violencia doméstica.

I. Concello de Bilbao

- Concello: Bilbao (Biscaia)
- Poboación: 345.821 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: A Área de Igualdade, Cooperación, Convivencia e Festas do Concello de Bilbao ofrece unha atención integral ás mulleres vítimas de violencia de xénero e ás súas persoas a cargo.
- Contacto:
 - Correo electrónico: berdintasuna@bilbao.eus
 - Tfno.: 944 204 200

O compromiso do Concello de Bilbao coa promoción da igualdade de xénero e a loita contra a violencia doméstica baséase no desenvolvemento e execución de distintos plans de igualdade de mulleres e homes (actualmente está en execución o V Plan de Igualdade), así como na aprobación da primeira Ordenanza Municipal para a igualdade de mulleres e homes, por acordo do Pleno do Excmo. Concello de Bilbao, en sesión ordinaria celebrada o día 22 de marzo de 2018.

O devandito instrumento normativo ten como obxectivo principal eliminar as estruturas que producen e reproducen discriminacións e desigualdades sociais e de xénero e erradicar as causas e efectos da violencia contra as mulleres no municipio. Para iso, establece os principios xerais que en materia de igualdade entre mulleres e homes deben rexer a actuación do Concello de Bilbao, así como do resto de entidades dependentes; regula un conxunto de medidas encamiñadas a promover e garantir as condicións necesarias para o pleno exercicio dos dereitos de todas as mulleres con respecto á diversidade e diferenza en todos os ámbitos de actuación do Concello de Bilbao; e promove o apoderamento de todas as mulleres coa finalidade de reforzar a súa posición social, política, económica e cultural, eliminando todas as formas de discriminación contra elas para garantir o exercicio efectivo e real dos seus dereitos.

Para garantir a conquista de tales obxectivos, o art. 7 da citada ordenanza municipal establece que a Área de Igualdade de Mulleres e Homes "é unha área cuxo ámbito de actuación transversal é o impulso das políticas municipais de igualdade de mulleres e homes, incluíndo a prevención e atención ás mulleres vítimas de violencia de xénero".

Para iso, prevese a existencia dun Servizo Social Municipal de Atención e Prevención da Violencia de Xénero.

Este Servizo conta cun programa municipal de prevención e atención ás mulleres en situación de violencia de xénero, que ten como misión actuar con urxencia e ofrecer unha atención persoal, integral, continuada, especializada e coordinada ás mulleres residentes en Bilbao que:

- a) Teñen conflitos nas súas relacións de parella (parellas casadas ou parellas de feito, actuais ou pasadas).
- b) Son vítimas de malos tratos físicos, sexuais, psicolóxicos... Tamén se inclúen as ameazas ou coaccións para obrigar a facer algo, a falta de liberdade para moverse, quedar con outras persoas, realizar actividades, o control económico, etc.

Este servizo segue os principios de igualdade, prevención, respecto á diversidade, participación e eficiencia. As Áreas que ofrecen este servizo coordinan:

- a) a protección e atención policial,
- b) a atención social de urxencia e especializada,
- c) a asistencia xurídica e psicolóxica,
- d) recursos de apoio e asistenciais e
- e) prestacións económicas.

As principais liñas de actuación xiran arredor de dous grandes eixes:

(i) Proporcionar información e orientación. Preténdese que a cidadanía en xeral, e especialmente as mulleres, dispoña de información sobre a violencia de xénero, os seus dereitos e os recursos dispoñibles. Para iso, infórmase á cidadanía e ás mulleres en situación de violencia de xénero sobre:

- as causas, o ciclo e as consecuencias deste tipo de violencia.
- os dereitos recoñecidos pola lei que teñen as vítimas.
- a denuncia e orde de protección.
- Orientar as mulleres cara aos servizos e recursos máis axeitados para dar resposta ás súas necesidades e situación e informalas de como, e que se precisa, para acceder a eles.

(ii) Ofrecer atención social especializada en situacións de emerxencia. Este paquete de atribucións inclúe:

- Informar, orientar e asesorar as mulleres en situación de violencia de xénero e as persoas ao seu cargo (fillos, fillas ou persoas adultas dependentes).
- Acompañar as mulleres ao centro médico de saúde e, se é o caso, ao centro de aloxamento de urxencia.
- Facilitar (ás mulleres e persoas autorizadas) o acceso á asistencia xurídica gratuíta na comisaría de policía e aos servizos sociais de urxencia.
- Tramitar a denuncia e solicitude da orde de protección.
- Implantar as medidas provisionais de protección se se considera necesario para protexer temporalmente a muller.
- Ofrecer aloxamento de emerxencia, accesible as 24 horas do día, todos os días do ano, para as mulleres que necesiten saír da súa casa habitual e non dispoñan doutro lugar seguro onde vivir.

(iii) Atención social especializada en situacións non urxentes. Preténdese que as mulleres volvan ter unha vida autónoma sen violencia mediante a posta en marcha das seguintes accións:

- Acoller e escoitar as mulleres no servizo, ofrecendo un espazo confidencial.
- Comunicarlle ás mulleres os seus dereitos e deberes.
- Realizar unha avaliación inicial das necesidades e da situación.
- Elaborar, xunto coa muller, un “Plan de Atención Personalizada” adaptado ás súas necesidades, para recuperar unha vida autónoma e libre de violencia.
- Tramitar aqueles servizos e prestacións económicas que lle corresponda por dereito á muller.
- Coordinar o traballo con outros servizos e profesionais.
- Atención psicolóxica: derivar a servizos especializados para a atención inicial, intervención, avaliación e seguimento terapéutico.
- Acompañar as mulleres durante todo o proceso, así como no seu seguimento e avaliación cando sexa necesario.
- Promover a inclusión social: derivar a programas de busca de emprego e de vivenda que a leis lles garanta.

- Promover a participación das mulleres nas asociacións e nos recursos comunitarios.

(iv) Acollida en pisos municipais. Preténdese que as mulleres e as súas persoas a cargo (fillos, fillas, persoas adultas dependentes) poidan recuperar e superaren a situación de violencia, en aloxamentos provisionais onde se sintan seguras. Para iso, considérase:

- Aloxar temporalmente as mulleres, e as persoas ao cargo delas, que precisen aloxamento, nun piso municipal onde se poidan recuperar e superaren a situación de violencia, sempre que cumpran os requisitos de acceso.
- Apoiar as mulleres e os seus fillos e fillos menores en cuestións socioeducativas.
- Ofrecer acompañamento ás mulleres nos trámites con outros servizos e institucións (xulgados, centros de saúde, etc.) durante todo o proceso.
- Xestionar e coordinar os trámites administrativos necesarios que teñan que realizar por cambio de residencia (escolarización de fillas e fillos, tarxeta sanitaria, etc.).
- Ofrecer ás mulleres espazos de relación con outras persoas e aprendizaxe en grupo.
- Acompañar na saída do piso de acollida e ofrecer seguimento posterior á saída.

II. Concello de Almería

- Concello: Almería (Almería)
- Poboación: 196.851 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centros da Muller do Concello de Almería
- Contacto:
 - Correo electrónico: mrey-externo@aytoalmeria.es
 - Tfno.: 950 21 00 00 ext.: 7720

O Concello de Almería canaliza a súa actuación en materia de igualdade e loita contra a violencia de xénero a través dos coñecidos como Centros da Muller do Concello de Almería, que se conciben como espazos municipais para a atención e coidado da muller nos que tamén pode participar o home. Creáronse para o gozo da muller coa finalidade de avanzar en

materia de igualdade, violencia de xénero, apoderamento feminino e coidado da saúde física, mental e emocional, mediante asesoramento, charlas formativas, programas de actividades formativas e de lecer, medidas de conciliación, programas de intercambio de servizos, mediación, etc.

Nestes espazos préstanselle ás mulleres os seguintes servizos:

(i) Intervención psicolóxica para mulleres en situación de violencia de xénero individual e grupal. Os obxectivos que queremos acadar con este servizo son:

- Proporcionarlle ás mulleres pautas e medidas de seguridade.
- Recuperar a autoestima e potenciar o apoderamento.
- Restablecer vínculos persoais significativos.
- Fortalecer as habilidades sociais e a capacidade de toma de decisións.
- Reparar o dano sufrido.

(ii) Servizo Municipal de Asesoramento Xurídico. Desde os centros da muller ofrecen unha atención e asesoramento xurídico integral e especializado ás mulleres da cidade de Almería. Para iso, conta cun equipo de profesionais da avogacía que asesorarán en todas as cuestións xurídicas que se presenten:

- Proporcionar información e asesoramento xurídico ás mulleres que precisen dunha atención integral que lles permita resolver todos os seus problemas.
- Informar das medidas que se deban adoptar en cada situación.
- Acompañamento, se é o caso, para a realización de trámites e xestións.
- Derivación a recursos públicos e privados.
- Orientación para a obtención de asistencia xurídica gratuíta.

(iii) Servizo Municipal de Mediación Familiar. Concíbese como un procedemento voluntario e confidencial, dirixido a facilitar unha comunicación eficaz e construtiva entre os familiares. Coa axuda dun profesional da mediación, imparcial e natural. As partes poderán por si mesmas acadar unha solución acordada e duradeira aos seus conflitos ao tempo que desenvolverán as estratexias necesarias para a xestión das discrepancias futuras.

Actualmente, o Concello de Almería conta con tres centros da muller:

Centro da Muller Terriza

C/ Terriza, 9. Almería

Tfno.: 950 28 27 67

Email: centromujer.terriza@aytoalmeria.es

Centro da Muller Cortijo Grande

C/ Antonio Muñoz Zamora, 5. Almería

Tfno: 950 26 79 92

Email: centromujer.cortijo@aytoalmeria.es

Centro da Muller Los Molinos

C/ Instinción, s/n. Almería

Tfno: 950 04 72 36

Email: centromujer.molinos@aytoalmeria.es

III. Concello de Valladolid

- Concello: Valladolid (Valladolid)
- Poboación: 298.866 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centros municipais de igualdade do Concello de Valladolid e centros de acción social da Junta de Castela e León
- Contacto:
 - Sitio web oficial: <http://igualdadvalladolid.es/>
 - Tfno.: 983 426 010

O 26 de maio de 2021, a Xunta de Goberno aprobou o VI Plan Municipal Integral de Igualdade e contra a Violencia de Xénero (2021-2025), cuxo principal obxectivo é seguir avanzando para acadar a igualdade real e efectiva entre mulleres e homes, para o que se pretende, a través das

súas accións, eliminar os obstáculos que a impiden e dificultan, así como mellorar a prevención e asistencia en relación coa violencia de xénero. Este plan municipal estrutúrase en tres ámbitos:

(1) Igualdade entre mulleres e homes, con cinco liñas:

- "Promoción da igualdade de xénero"
- "Educación e cultura para a igualdade"
- "Deporte, saúde, mobilidade e medio ambiente con enfoque de xénero"
- "Participación social e apoderamento das mulleres"
- "Emprego e calidade de vida"

(2) Valladolid contra a violencia de xénero, estrutúrase en dúas liñas:

- "Prevención da violencia de xénero"
- "Asistencia ás vítimas". Pretende mellorar a atención e apoio ás vítimas de violencia de xénero e afondar no coñecemento do proceso de violencia de xénero e das súas circunstancias.

(3) A coordinación e a colaboración como ferramenta de acción municipal en materia de igualdade e contra a violencia de xénero.

En base ao anterior, o Concello de Valladolid dispón de servizos e recursos de atención integral ás mulleres vítimas de malos tratos e que se articulan a través das distintas actuacións:

- Información, orientación e derivación a recursos específicos e especializados a través do CEAS correspondente segundo o enderezo da vítima mediante cita solicitada telefonicamente ao 010.
- Apoio psicolóxico a través dos equipos de intervención familiar ou mediante derivación aos programas da Junta de Castela e León.
- Asesoramento xurídico mediante derivación aos programas da Junta de Castela e León, así como á quenda especializada na defensa das vítimas de violencia de xénero do respectivo Colexio de Avogados, dependente do Ministerio de Xustiza.

- Colaboración con diversas entidades para a xestión de centros de acollida e puntos de encontro para o intercambio de menores no cumprimento dos réximes de visitas en situacións de separacións ou divorcios.
- Dispositivos de telefonía móbil con localización GPS en contacto directo coa policía municipal para a protección de mulleres en risco grave.
- Aloxamentos provisionais para as mulleres vítimas e os seus fillos/as.

Ademais, naqueles casos de violencia de xénero extremadamente graves para a vida da muller e dos seus fillos/as, se é o caso, prevese a posibilidade de contactar telefonicamente co Servizo de Asistencia a Vítimas de Violencia Doméstica (SAVVD) da Policía Municipal de Valladolid a través do teléfono 092.

IV. Concello de Xixón

- Concello: Xixón (Asturias)
- Poboación: 271.843 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro Asesor da Muller (CAM)
- Contacto:
 - Correo electrónico: oficinaigualdad@gijon.es
 - Tfno.: 985 181 627

O Concello de Xixón, co fin de cumprir o compromiso adquirido en 2016 coa segunda Carta Local para a Igualdade de Mulleres e Homes, dedica o eixe 4 á violencia de xénero, e inclúe no seu interior, o acoso sexual, as agresións sexuais e o tráfico de mulleres con fins de explotación sexual. A entidade local canaliza a súa actuación a través do Centro Asesor da Muller, un espazo a través do que se presta asesoramento xurídico e psicolóxico, xa sexa de xeito telefónico ou presencial. Entre as liñas estratéxicas do Centro Asesor da Muller de Xixón sobresaen:

(i) Asistencia ás vítimas.

- Garantir a calidade na atención ás vítimas
- Prestar asesoramento xurídico e atención psicolóxica ás mulleres vítimas de violencia de xénero

- Realizar o seguimento dos procedementos xudiciais de todo tipo que lle afecten ás mulleres vítimas de violencia de xénero

(ii) Prevención e sensibilización

- Sensibilizar a poboación en xeral sobre a problemática da violencia de xénero
- Previr todas as formas de violencia contra as mulleres e contra os menores.
- Ofrecerlle formación á poboación feminina sobre autoestima e crecemento persoal e para identificar a violencia de xénero
- Sensibilizar a contorna próxima das mulleres con discapacidade que estean a sufrir violencia de xénero ou algún tipo de dependencia, para que as axude a saír desta situación.
- Fomentar a formación continua en materia de violencia de xénero (persoal municipal, profesionais que interveñen con vítimas de violencia de xénero, etc.).
- Educar a mocidade para que saiba identificar a violencia de xénero e promover a adquisición de valores de igualdade dende idades temperás.
- Potenciar o uso das redes sociais como ferramenta de difusión da información sobre a violencia de xénero.

(iii) Protección ás vítimas

- Realizar o seguimento das ordes de protección así como o cumprimento de todas as medidas adoptadas para garantir a súa seguridade.
- Impulsar a Comisión Técnica de Violencia de Xénero de Xixón.
- Participar no Observatorio Permanente da Violencia de Xénero de Asturias.
- Participar na Comisión de Seguimento da Rede de Casas de Acollida do Principado.

(iv) Mulleres en situación de especial vulnerabilidade

- Dar visibilidade á violencia de xénero que se exerce contra as mulleres con discapacidade e que permanece oculta.

- Facilitar que as mulleres inmigrantes vítimas de violencia de xénero teñan acceso ás medidas de protección e seguridade establecidas no noso país, así como aos servizos de atención, acollida e apoio ata a súa total recuperación, nas mesmas condicións que as españolas.

Ademais, o Instituto Asturiano da Muller (IAM) conta con servizos especializados en igualdade de oportunidades que dan cobertura a toda a rexión. Promovidos polo Principado de Asturias e xestionados por concellos e mancomunidades, os centros asesores da muller ofrecen información e asesoramento xurídico gratuíto a todas as mulleres residentes no Principado de Asturias.

Así mesmo, prestan asesoramento xurídico especificamente ás vítimas de violencia de xénero, actuando como responsables do caso e vixiando as medidas postas en marcha pola Administración para o apoio, acollida e recuperación integral das vítimas.

Coordínanse co resto de organismos implicados na atención: Quenda de Oficio de Violencia de Xénero, Servizo Público de Emprego, Servizo Público de Saúde, Servizos Sociais e Rede Rexional de Casas de Acollida.

Para acceder a este servizo, só é preciso acudir ao Centro Asesor da Muller (CAM) que corresponda segundo a localidade onde se atope o domicilio.

V. Concello de Lugo

- Concello: Lugo (Lugo)
- Poboación: 98.025 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Casa da Muller
- Contacto:
 - Correo electrónico: cmuller@lugo.gal
 - Tfno.: 982 297 412

A Casa da Muller é un servizo que fomenta a igualdade de oportunidades entre homes e mulleres no Concello de Lugo e que é froito da evolución experimentada no proceso de implantación de programas e equipamentos destinados a satisfacer as necesidades das mulleres, de acordo co establecido no IV Plan de Igualdade de Oportunidades entre Mulleres e Homes (2021-2024). Entre os seus obxectivos principais están:

- Facilitar atención personalizada e gratuíta sobre maltrato, acoso, ameazas e outros tipos de violencia contra a muller.
- Diseñar e coordinar as políticas de igualdade de xénero do Concello de Lugo.

Entre os servizos estratéxicos que presta a Casa da Muller ás vítimas de violencia de xénero, destacan os seguintes ámbitos de actuación:

(i) Garantir a atención social

- Garantir a atención, o apoio e a protección social ás mulleres vítimas de violencia de xénero e ás súas crianzas cando o soliciten.
- Proporcionarlles información e asesoramento específico e especializado en relación coa violencia de xénero ás mulleres que voluntariamente así o requiran.
- Proporcionarlle ás mulleres usuarias unha visión global e integral da situación de violencia que sofren e do proceso no que están inmersas.
- Mobilizar recursos persoais e sociais cos que as mulleres usuarias poidan visualizar posibles alternativas vitais e de futuro.
- Apoiar, acompañar e reforzar os procesos de toma de decisións das mulleres usuarias.
- Realizar o seguimento e o acompañamento social dos casos que así o requiran.
- Realizar derivacións e elaborar informes dos servizos que pertencen aos distintos sistemas de protección social e que o requiran (exemplo: emprego, educación, servizos sociais, seguridade social, etc.).

(ii) Prestar atención psicolóxica

- Apoio psicolóxico, orientación e asesoramento en procesos de maltrato e/ou desigualdade de xénero.
- Orientación na toma de decisións e axuda para abordar os síntomas emocionais derivados deste tipo de procesos.

(iii) Facilitar o acceso á asistencia xurídica

- Separacións, divorcios, réxime económico do matrimonio, filiación...
- Denuncias por violencia, impagamento de pensións, abandono do fogar...
- Sentenzas incumpridas, xustiza gratuíta...

(iv) Garantir a atención e acollida en pisos en casos de violencia de xénero, pertencentes á Rede Galega de Acollemento.

(v) Promover a igualdade de xénero de forma transversal

- Programación, coordinación e avaliación de plans, programas e proxectos relacionados coa igualdade de oportunidades e o apoderamento das mulleres.
- Apoio técnico ao Foro de Participación Cidadá en Materia de Igualdade do Concello de Lugo
- Deseño e coordinación de programas educativos para a igualdade e a prevención da violencia de xénero dirixidos a colexios e institutos.
- Organización de obradoiros e charlas en materia de igualdade de xénero dirixidas ao persoal municipal, centros educativos, asociacións, colectivos, clubs deportivos, etc.
- Elaboración de materiais didácticos sobre igualdade de xénero e prevención da violencia de xénero.
- Deseño, organización e avaliación de campañas de sensibilización dirixidas a cambiar as actitudes discriminatorias cara ás mulleres e romper cos estereotipos de xénero.

(vi) Apoio á conciliación. Posta en marcha do Programa “Aprende Xogando” para nenas e nenos de 3 a 12 anos.

VI. Concello de Terrassa

- Concello: Terrassa (Barcelona)
- Poboación: 218.535 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Servizo de Información e Atención ás Mulleres (SIAD)
- Contacto:
 - Correo electrónico: siad@terrassa.cat
 - Tfno.: 937 397 408

O Servizo de Políticas de Xénero do Concello de Terrassa é o encargado de velar pola inclusión da igualdade de xénero en todas as normas e actuacións que desenvolvan os servizos e organismos da corporación, asesorando, informando, orientando e asistindo a todas as mulleres sobre os seus dereitos, e en especial a aquelas mulleres que sofren violencia de xénero, así como planificando, executando e avaliando actividades de sensibilización,

formación e investigación relacionadas coa igualdade entre homes e mulleres, así como as demais iniciativas previstas na normativa sectorial que se diten ao respecto, é dicir, o Regulamento Municipal de Igualdade de Xénero do Concello de Terrassa.

Pola súa banda, o Servizo de Información e Atención ás Mulleres (SIAD) é o principal servizo municipal de información, asesoramento, primeira atención e acompañamento ás mulleres en situación de violencia doméstica. Entre os servizos e actuacións que presta, destacan:

(i) Servizo de primeira acollida

- Asesoramento sobre problemas de parella
- Información sobre recursos sociais
- Orientación en situacións de violencia machista
- Derivación a servizos especializados

(ii) Servizo de asesoramento xurídico

- Orientación en casos de separación, divorcio, parellas de feito, etc.
- Información legal sobre alugueiros, herdanzas, execución e modificación de sentenzas, impagamento de pensión de alimentos...
- Asesoramento sobre denuncias de casos de violencia machista.
- Derivación a servizos especializados.

(iii) Servizo de atención psicolóxica

- Orientación, apoio e atención psicolóxica personalizada a mulleres en situación de violencia machista
- Grupos terapéuticos para reforzar procesos de recuperación ante situacións de violencia machista

(iv) Inserción laboral

- Información, orientación e acompañamento para a incorporación e reincorporación ao mercado laboral
- Información sobre recursos formativos e formación profesional para mellorar as posibilidades de emprego

Durante o ano 2022 (xaneiro-outubro), segundo os datos con que conta o Concello de Terrassa, o SIAD realizou 4.213 intervencións, atendendo un total de 872 mulleres.

Adicionalmente, ademais do SIAD, creáronse recursos específicos, como o Protocolo para a Abordaxe Integral da violencia no ámbito da parella. Así mesmo, a cidade de Terrassa tamén conta con recursos propios, que se detallan a continuación:

- a) **Punts Liles e na Festa Maior.** Espazos nos que se presta información e atención ante agresións sexuais e comportamentos sexistas e LGTBIfóbicos en espazos de festa ou actividades de rúa.

O Concello de Terrassa instala Punts Liles + na Festa Maior dende o ano 2018 e forman parte da campaña "Només un sí és un sí" que as Políticas de Xénero e os servizos LGTBI+ promoven para previr as agresións sexuais, a LGTBI-fobia e as condutas sexistas.

- b) **Recursos da cidade.** Entre os que sobresaen:

- **Unidade de Atención ás Vítimas (Policía Local e Mossos d'Esquadra).** As súas funcións son: (i) recollida de denuncias; (ii) seguimento e acompañamento das mulleres; e (iii) servizos de protección entre os que sobresaen: (a) seguimento telefónico dos casos; (b) acompañamento persoal das mulleres; e (c) dispositivos con coches patrulla nos domicilios das vítimas. Tamén ofrece información ás mulleres sobre os recursos existentes na cidade.
- **Servizo de Aloxamento de Urgencia (SAU).** Trátase dun centro que pretende dar resposta ás necesidades das mulleres vítimas de violencia doméstica que se viron obrigadas a abandonar o seu domicilio por mor dos malos tratos. Trátase dun espazo que garante un aloxamento temporal digno e seguro para as mulleres vítimas de malos tratos. Está situado nas dependencias da Policía Municipal. Ofrécelle a estas persoas e aos seus fillos ou fillas un lugar onde aloxárense con dignidade e con total garantía de seguridade á vez que buscan unha saída axeitada á súa situación.

O servizo ofréceselle a mulleres, con ou sen fillos, que sufran malos tratos. As usuarias poden facer uso do SAU durante un período transitorio máximo de 72 horas, durante o cal se buscará unha saída adecuada á súa situación.
- **Punto de encontro.** Espazo destinado a facilitar a relación continuada do menor cos seus proxenitores cando xurdan conflitos por separación, divorcio ou outro tipo de ruptura familiar. O obxectivo principal é minimizar os aspectos negativos da convivencia separada dos

compoñentes familiares. A presenza dunha terceira persoa neutral facilita a busca de alternativas para que nun futuro poidan gozar da relación cos seus pais, nais e/ou avós, etc., sen a necesidade deste recurso. Este servizo ofrécese a:

- As parellas con dificultades para poder desenvolver o réxime de visita en espazos normalizados.
 - Aqueles casos nos que, a petición dos tribunais, se sinala a necesidade de utilizar este tipo de servizos co fin de preservar o benestar do menor e da familia.
 - Aqueles nenos que non poden gozar dun ambiente familiar.
 - Aquelas familias nas que se debe evitar o contacto entre algún dos seus membros.
- **Quenda de oficio especial para vítimas de malos tratos.** A quenda especial de oficio do Colexio de Avogados de Terrassa creouse no ano 2000, e garante a asistencia xurídica especializada gratuíta ás persoas que por relación de parella ou unidade familiar sexan vítimas de malos tratos. Este nomea inmediatamente un avogado/a e procurador/a de oficio que se fai cargo dos procesos civís e/ou penais.
- **Teleasistencia.** Dende Servizos Sociais, o programa de teleasistencia móbil ofrece unha atención inmediata e adecuada en situacións de emerxencia ás mulleres vítimas de violencia doméstica que teñan unha orde de protección. Mediante o uso das tecnoloxías de comunicación telefónica e de telelocalización, permite mobilizar os recursos necesarios (seguridade, saúde e apoio psicosocial) para garantir a seguridade das mulleres as 24 horas do día, os 365 días do ano.

c) Outros recursos

- **Servizo de intervención especializada (SIE).** O Servizo de Intervención Especializada é un servizo gratuíto que ofrece unha atención integral e recursos no proceso de recuperación e reparación ás mulleres que sufriron ou están a sufrir unha situación de violencia, así como aos seus fillos. Tamén afectan á prevención, á sensibilización e á implicación comunitaria. Contan cun equipo profesional multidisciplinar formado por persoas licenciadas en psicoloxía, traballo social, educación social, dereito e inserción laboral.

O obxectivo principal é ofrecer información, atención e recuperación ás mulleres que estiveron ou están en procesos de violencia machista, así como aos seus fillos e fillas dependentes e promover programas específicos e integrais de prevención, asistencia e reparación.

Os obxectivos específicos son:

- Prestar unha atención social e terapéutica especializada e continuada en relación co proceso de violencia vivido.
 - Adaptar o modelo de intervención social, xurídica e terapéutica ao proceso das mulleres que sufriron ou sofren violencia.
 - Traballar en coordinación cos servizos externos, atendendo ao proceso específico de cada unha das mulleres.
- Servizo de Atención, Recuperación, Acollida (SARA). Ofrece atención ambulatoria específica ás persoas vítimas de situacións de violencia machista (mulleres, nenos e adolescentes, e persoas do seu contorno próximo directamente afectadas por esta violencia). Tamén asesora os e as profesionais e as persoas do contorno das vítimas.
- Servizo de atención a homes para fomentar as relacións non violentas (SAH). Asesoramento e tratamento dirixido a homes que exercen ou exerceron violencia contra a súa parella e queiran cambiar a súa forma de relacionarse, afastándose das condutas violentas.

VII. Concello de La Línea de la Concepción

- Concello: La Línea de la Concepción (Cádiz)
- Poboación: 62.940 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro Municipal de Información á Muller
- Contacto:
 - Correo electrónico: siad@terrassa.cat
 - Tfno.: 937 397 408

O Centro Municipal de Información á Muller de La Línea de la Concepción é un servizo que ofrece información gratuíta ás mulleres sobre os seus dereitos e igualdade de oportunidades, brindando orientación e asesoramento en materia xurídica, psicolóxica, laboral, empresarial, violencia de xénero, etc., dándolle unha resposta inmediata ás súas necesidades e garantindo calidade e confidencialidade. Os principios básicos que sustentan a actuación do Centro da Muller son os seguintes:

- Atención personalizada cando se solicite información, orientación e asesoramento.
- Atención por profesionais especializados nas materias correspondentes nun período inferior a 48 horas.
- Confidencialidade: As consultas realízanse nun espazo onde se garante a privacidade.
- Garantía do dereito fundamental á protección de datos persoais.
- Resposta clara, rápida e veraz ao demandado, utilizando unha linguaxe precisa e adecuada.

Entre as principais accións e prestacións dirixidas ás vítimas de violencia doméstica, destacan as seguintes:

(i) Servizo de Información de Animación Sociocultural: ofrece unha orientación inicial ás mulleres que acudan ao centro, remitíndoas a departamentos que lles poidan proporcionar o asesoramento técnico adecuado. Así mesmo, encárgase de dinamizar o funcionamento das asociacións de mulleres do municipio, actuando como intermediaria entre estas e o Instituto Andaluz da Muller.

(ii) Servizo Xurídico: este departamento proporciona información e asesoramento, intervindo cando o caso o requira, naqueles asuntos xurídicos que lle afecten ás mulleres. A relación das materias xurídicas que trata son moi diversas, todas elas relacionadas cos dereitos da muller, concretamente, e entre outras, préstaselles asesoramento xurídico en temas como separacións, relacións paterno-filiais, divorcios, obrigas da parella, temas laborais, violencia de xénero, herdanza, etc.

(iii) Servizo Psicolóxico: ten por obxecto incrementar a capacidade das mulleres para o seu propio benestar e os factores que o condicionan en relación coa familia, o traballo e a sociedade, intervindo en tres aspectos: atención, prevención e promoción, nos diferentes niveis de acción individual, grupal e comunitaria.

(iv) Servizo de Fomento do Emprego: ofrece información e asesoramento sobre cursos de formación, técnicas de busca de emprego, así como orientación sobre autoemprego e outros asuntos relacionados coa inserción laboral das mulleres.

VIII. Concello de Gandía

- Concello: Gandía (Valencia)
- Poboación: 73.829 (INE, 2018)

- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Oficinas de Atención ás Vítimas do Delito (OAVD) e Centro de Igualdade e Muller de Gandía
- Contacto:
 - Correo electrónico: servicioinfodonagandia@gmail.com
 - Tfno.: 962 959 528

As Oficinas de Atención ás Vítimas de Delitos (OAVD) son un servizo gratuíto que ofrece atención, apoio e orientación ás vítimas de violencia de xénero. Son espazos especializados e eficaces para resolver a situación de desamparo na que se pode atopar a vítima, que se encargan fundamentalmente de:

- Coordinar as ordes de protección das vítimas de violencia doméstica e de xénero.
- Facilitar o seguimento das actuacións, procesuais ou non, que teñan que realizar ou non as vítimas do delito.

Tamén ofrecen os seguintes servizos de asesoramento á vítima:

- Explicarlle á vítima a súa situación legal, dereitos, obrigas, trámites e procedementos que deben seguir en cada caso.
- Axudar a redactar denuncias e outros documentos que a vítima poida presentar.
- Asistencia social ás vítimas, informando dos recursos sociais existentes que poidan ser de utilidade.
- Acompañamento á vítima e ás testemuñas nos procesos xudiciais.
- Xestión das axudas previstas na Lei de axuda e asistencia ás vítimas de delitos violentos e contra a liberdade sexual.
- Asesoramento laboral
- Impulso das axudas para o fomento da igualdade e do asociacionismo
- Convocatoria de axudas destinadas a combater a violencia de xénero
- Establecemento de bonificacións para a contratación de mulleres desempregadas.

Paralelamente, a Área de Igualdade do Concello de Gandía ofrece un amplo programa de atención psicosocial de orientación e intervención terapéutica individual e grupal para vítimas de violencia de xénero. Estes servizos son totalmente gratuítos e voluntarios. O obxectivo deste servizo é previr e tratar as consecuencias da violencia contra as mulleres a través da posta en marcha de:

- Atención social: información sobre axudas, recursos e subvencións estatais para vítimas de violencia de xénero.
- Asesoramento en asociacións e lugares onde se trate a problemática da violencia de xénero.
- Información e tramitación da teleasistencia.
- Orientación, prevención e psicoeducación en violencia de xénero.
- Terapia psicolóxica individual e grupal.
- Derivación e información dos recursos dos que poderán facer uso.
- Reinserción social para as mulleres que sufriron malos tratos.

Así mesmo, o Concello de Gandía conta cunha Rede de Axentes de Igualdade, creada coa finalidade de promover a promoción e integración do principio de igualdade en todas as políticas públicas municipais.

IX. Concello de Cáceres

- Concello: Cáceres (Cáceres)
- Poboación: 96.068 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero de Cáceres
- Contacto:
 - Correo electrónico: imas@ayto-caceres.es
 - Tfno.: 927 21 23 35

A concellería de Igualdade, LGBTI, Cooperación, Participación Cidadá e Barrios ten como obxectivo primordial articular e aumentar a participación da cidadanía nos asuntos públicos e na vida colectiva da cidade. Dende a devandita unidade administrativa realízanse as seguintes actuacións:

- Fomento de recursos e ferramentas para o desenvolvemento de iniciativas e/ou proxectos de participación social (convocatoria de subvencións, recursos para a participación, etc.).

- Desenvolvemento de accións de información, asesoramento e colaboración con asociacións e colectivos.
- Impulso dos órganos de participación cidadá como vehículo para articular relacións entre o Concello e as entidades cidadás.
- Desenvolvemento de programas de dinamización social dirixidos a incrementar a participación cidadá e o asociacionismo.
- Promoción de procesos participativos dende os distritos como espazos máis próximos ás necesidades e iniciativas dos/as veciños/as e colectivos de cada barrio.
- Fomento de accións de traballo en rede entre as distintas asociacións a través de comisións de traballo, órganos de participación e procesos participativos, etc.
- Realización de actuacións tendentes a mellorar a comunicación e información cidadá do Concello de Cáceres.
- Tramitación dos expedientes para a inscrición das asociacións no libro de rexistro de entidades declaradas de interese municipal.
- Canalización e xestión de solicitudes, queixas, suxestións e informacións de colectivos e asociacións realizadas aos servizos e/ou departamentos municipais.

Pola súa banda, o Instituto Municipal de Asuntos Sociais (IMAS), como organismo autónomo local, encárgase da xestión dos servizos sociais da cidade de Cáceres, así como do desenvolvemento e posta en marcha de programas dirixidos ao benestar social. De conformidade cos estatutos da IMAS, os fins desta organización son os seguintes:

- A xestión dos servizos sociais da cidade.
- A coordinación do resto de Servizos Sociais da cidade e doutros sectores coincidentes.
- O desenvolvemento e posta en marcha de programas dirixidos ao benestar social.
- A elaboración e execución de programas de sensibilización e mentalización da poboación.

Entre os programas estratéxicos do IMAS destaca o labor que desenvolve a Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero, froito dun acordo do Excmo. Concello de Cáceres xunto co Instituto da Muller de Estremadura, co obxectivo de facer efectivo o principio de igualdade de trato entre mulleres e homes en todos os ámbitos da sociedade cacereña e eliminar a discriminación que sofren as mulleres, así como a prevención e erradicación da violencia de xénero.

Trátase, pois, dun servizo que ofrece apoio, asesoramento e información ás mulleres da cidade de Cáceres. Do mesmo xeito, a Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero facilita información, orientación técnica e especializada en materia de igualdade de oportunidades a todas aquelas entidades, asociacións, empresas que o soliciten e a toda a cidadanía en xeral co obxectivo de impulsar un cambio social baseado na promoción da igualdade de oportunidades como motor do desenvolvemento urbano do futuro da cidade. Entre as súas principais accións inclúense:

- Atender, asesorar e informar sobre as demandas das mulleres, e en especial mulleres vítimas de violencia de xénero, realizando a avaliación inicial e derivando aos recursos especializados. Dende o recurso realízanse un seguimento das ordes de protección das mulleres vítimas e tramítase a atención telefónica móbil a mulleres vítimas de violencia de xénero (ATENPRO).
- Elaborar, desenvolver e aplicar as políticas de igualdade de oportunidades entre mulleres e homes do Concello de Cáceres, e deseñar e desenvolver accións e programas que atendan ás necesidades específicas das mulleres.
- Informar, prestar orientación técnica e especializada en materia de igualdade de oportunidades a todas aquelas entidades, asociacións, empresas que o soliciten e a toda a cidadanía en xeral.
- Dinamizar o colectivo feminino para a plena visibilidade e participación social, política e cultural das mulleres na vida da cidade. Para iso, a Oficina de Igualdade coordina o Consello Sectorial da Muller, órgano colexiado de participación social e integrado por todas as asociacións, institucións, grupos políticos e sindicatos que traballan pola igualdade de oportunidades na cidade.
- Convocar anualmente o Plan de Subvencións para as asociacións de mulleres, co fin de promover a participación social das asociacións de mulleres e favorecer a eliminación das desigualdades por razón de sexo.
- Establecer medidas e instrumentos de sensibilización sobre a violencia de xénero, a súa detección e prevención e a igualdade de oportunidades.
- Promover a transmisión dunha imaxe igualitaria, plural e non estereotipada de mulleres e homes nos medios de comunicación.
- Previr os estereotipos de xénero e comportamentos sexistas que conducen á violencia machista mediante a sensibilización no ámbito educativo con programas como a publicación de calendarios violetas, e a impartición de obradoiros e formación para alumnado, profesorado e ANPAS.

X. Concello de Santander

- Concello: Santander (Cantabria)
- Poboación: 171.693 (INE, 2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Punto de Atención Integral á Violencia (PAIV)
- Contacto:
 - Correo electrónico: concejalia-igualdad@ayto-santander.es
 - Tfno.: 942 20 08 33

O Concello de Santander dispón dunha contrastada experiencia na promoción da igualdade e na loita contra a violencia de xénero, como o testemuñan a aprobación de diferentes plans de igualdade de oportunidades entre mulleres e homes, a elaboración de diferentes guías municipais para vítimas de violencia de xénero ou a adopción dunha ordenanza reguladora de axudas económicas municipais para vítimas de violencia de xénero e tráfico de persoas.

Así mesmo, a Administración local conta cun Punto de Atención Integral á Violencia, que se encarga de ofrecer un servizo especializado de atención psicosocial ás vítimas de malos tratos e que se enmarca no Programa Municipal de Actuación contra a Violencia, cuxo principal obxectivo é ofrecer servizos profesionalizados dende o ámbito municipal en materia de prevención da violencia de xénero e atención ás vítimas de malos tratos.

Nos últimos anos ampliouse o apoio psicosocial que xa se estaba a prestar, atendendo non só As vítimas de violencia doméstica, senón tamén as vítimas de violencia no ámbito laboral e social (explotación sexual, tráfico de mulleres...) e os agresores. Entre os obxectivos desta unidade de intervención destacan:

- Erradicar a violencia de xénero no Concello de Santander (violencia física, psicolóxica, sexual, acoso laboral e tráfico de mulleres).
- Proporcionar información, orientación e trato ás vítimas e ás súas fillas e fillos.
- Promover a autonomía das vítimas da violencia.
- Educar en igualdade.
- Investigar sobre a detección e tratamento das secuelas psicolóxicas dos malos tratos por violencia de xénero.
- Desenvolver actividades docentes relacionadas coa problemática da violencia de xénero.
- Avaliación de resultados e seguimento especializado.

O PAIV está formado por un equipo multidisciplinar, formado por: psicóloga-axente de igualdade-especialista en violencia familiar; traballadora social-axente de igualdade-especialista en violencia familiar; asesora xurídica-axente de igualdade-mediadora familiar; e orientadora laboral-axente de igualdade.

Este grupo de especialistas encárgase de prestar os seguintes servizos:

- Información e Orientación.
- Asistencia xurídica.
- Intervención psicosocial:
 - Intervención individual/familiar con vítimas de violencia e as súas fillas e fillos.
 - Intervención individual/familiar coas persoas agresoras.
 - Intervención con menores ou familiares ao seu cargo.
- Traballo de investigación e terapéutico sobre a violencia na parella.
- Formación de profesionais en materia de violencia de xénero.
- Accións comunitarias de prevención da violencia de xénero.

Adicionalmente, cómpre sinalar que dende o ano 1999 o Concello de Santander procedeu á creación dun Centro de Igualdade, entidade desde a que se pretende promover a implicación de toda a comunidade mediante o desenvolvemento e difusión de diferentes programas e campañas de sensibilización relativas ao fomento da igualdade de oportunidades, o rexeitamento á violencia contra as mulleres, a coeducación, a corresponsabilidade familiar, a igualdade no traballo e a participación na sociedade, etc. Para iso, é responsable de:

- Desenvolver as actuacións e actividades necesarias para cumprir os obxectivos das políticas municipais que fomenten a igualdade de oportunidades.
- Impulsar programas que faciliten a participación activa das mulleres na vida económica e sociocultural, que promovan as condicións para que a igualdade sexa real e efectiva.
- Establecer unha coordinación e cooperación con cada unha das áreas municipais, así como coas distintas institucións públicas e privadas que traballen na mellora da situación da muller (servizos sociais comunitarios, centros educativos, centros de saúde, asociacións, etc.)
- Realizar actividades de sensibilización, difusión e formación dirixidas á sociedade que contribúan a un cambio de mentalidade e actitudes en materia de igualdade de oportunidades.
- Ofrecer unha atención individualizada especializada a todas as mulleres e homes que o soliciten por un problema persoal.

Do mesmo xeito, entre as súas tarefas están:

(i) O Servizo de Atención Social. Asesora, informa e tramita os recursos sociais do concello. Atende ás mulleres vítimas de violencia de xénero, utilizando técnicas profesionais para fortalecer as capacidades persoais da persoa usuaria e promover a súa autonomía mediante a xestión de recursos específicos para as vítimas.

(ii) O Servizo de Atención Xurídica. Asesora e orienta as mulleres en temas legais, separación, violencia de xénero, xustiza gratuíta.

(iii) O Servizo de Atención Psicolóxica. Asesora, apoia, orienta e realiza tratamentos psicoterapéuticos a mulleres e homes que presentan dificultades no seu contorno, conflitos familiares ou que sofren violencia de xénero.

(iv) O Servizo de Orientación Académico-Profesional. Itinerario laboral personalizado e tamén orientación sobre técnicas de busca de emprego (currículo, cartas de presentación, etc.) información sobre ofertas de emprego público e privado, ensinanzas regradas e formación permanente.

XI. Mancomunidade do Valle del Jerte

- Natureza xurídica: Asociación de 11 concellos (Barrado, Cabezuela del Valle, Cabrero, Casas del Castañar, El Torno, Jerte, Navaconcejo, Piornal, Rebollar, Tornavacas e Valdastillas)
- Poboación: 12.000 (INE, 2018)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero
- Contacto:
 - Correo electrónico: oficinaigualdad@mancomunidadvalledeljerte.com
 - Tfno.: 927 472 134

A Mancomunidade Integral do Valle del Jerte constituíuse o 11 de outubro de 1972 logo da lectura do Decreto 2754/1972, do 15 de setembro, do Ministerio do Interior, coa finalidade de promover a cultura e o turismo e o fomento do desenvolvemento económico do val do Jerte, en diversos aspectos das vías de comunicación e da electrificación rural xunto co abastecemento de auga.

En 1988 é cando esta entidade comezou a prestar servizos aos veciños da comarca: Servizo Social de Base, Oficina de Xestión Urbanística, Servizo de Recollida de Residuos Sólidos Urbanos, etc. Paulatinamente, a Mancomunidade de Municipios reforzará a súa presenza no territorio grazas á ampliación da carteira de servizos prestados á cidadanía, incorporando as seguintes cuestións:

- Dinamización deportiva.
- Oficina de Turismo.
- Portelo Único.
- Oficina de Igualdade e Violencia de Xénero.
- Oficina de Xestión Urbanística, Vivenda, Arquitectura e Territorio.
- Programa de atención a familias.
- Recollida selectiva de plásticos e cartón.
- Parque de maquinaria.
- Accións formativas a través das coñecidas escolas obradoiro.

No que respecta ao noso obxecto de estudo, a Oficina de Igualdade do Valle del Jerte é froito da colaboración entre o Instituto Estremeño da Muller (IMEX) e a Mancomunidade do Valle del Jerte, que dá os seus primeiros pasos no ano 2008. Non obstante, non será ata 2016 cando adopte a súa denominación actual ao escoller a nomenclatura "Programa de Orientación para a Perspectiva de Xénero e Atención á Violencia de Xénero", cun orzamento de 48.000 € anuais. Na actualidade, a oficina está integrada por dous axentes de igualdade que se encargan de perseguir de forma decidida a incorporación do dereito á Igualdade no exercicio das competencias mancomunadas. Ademais da avaliación, información e atención ás vítimas de violencia de xénero para previr procesos de exclusión social.

Así mesmo, correspóndelle levar a cabo as seguintes actuacións:

- Sensibilizar e posibilitar a concienciación sobre valores igualitarios, dereitos e liberdades fundamentais.
- Promovendo unha cultura de igualdade e non violencia.
- Asesoramento e atención ás demandas presentadas.
- Derivando en función das necesidades aos servizos especializados.
- Colaborando nos diferentes ámbitos da sociedade: educación, sanidade, servizos sociais, programa familiar, promoción deportiva, asociacionismo, Administración local, etc.

XII. Concello de Puerto del Rosario (Fuerteventura)

- Concello: Puerto del Rosario (Las Palmas)
- Poboación: 39.382 (INE, 2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Unidade Municipal de Atención a Mulleres vítimas de Violencia de Xénero de Puerto del Rosario
- Contacto:

- Correo electrónico: igualdad@puertodelrosario.org
- Tfno.: 928 85 19 46

Da análise da escasa información pública posta a disposición da cidadanía polo Concello de Puerto del Rosario en materia de igualdade e violencia de xénero, compróbase a existencia dun desfasado Plan de Igualdade de Oportunidades (2009-2012) e o deseño dunha guía de orientación sobre diversas cuestións sobre a orientación afectivo-sexual e a identidade de xénero.

Non obstante, a partir da colaboración existente establecida co Cabildo de Fuerteventura, compróbase a posta en marcha das seguintes actuacións para garantir a protección integral das vítimas de violencia de xénero:

(i) Servizo telefónico de atención a mulleres vítimas de violencia de xénero (SAMVV)

(ii) Dispositivo de emerxencia para mulleres agredidas (DEMA)

(iii) Servizo telefónico e en liña gratuito de información e asesoramento xurídico sobre violencia de xénero (016)

Estas actuacións realízanse a través do Servizo de Atención á Muller (SAM), institución que se encarga de prestar un servizo especializado de carácter multidisciplinar dirixido á atención, información, orientación e asesoramento nos ámbitos social, xurídico, psicolóxico, laboral e educativo, así como realizar, no seu caso, unha intervención integral e interdisciplinar coas mulleres en situación de violencia de xénero.

A atención integral que se presta inclúe a información, orientación, asesoramento, así como a intervención, apoio e seguimento no ámbito social, xurídico, psicolóxico e laboral, no seu caso, co obxectivo de normalizar a situación das mulleres, promover a autonomía persoal e facilitar a súa recuperación e integración social e familiar.

Na actualidade, o SAM está formado por unha traballadora social, unha psicóloga e unha asesora xurídica.

XIII. Concello de Medina del Campo

- Concello: Medina del Campo (Valladolid)
- Poboación: 20.183 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro de Acción Social do Concello de Medina del Campo.
- Contacto co CEAS do Concello de Medina del Campo:
 - o Tfno.: 983 812 170
 - o Correo electrónico: ceas@ayto-medinadelcampo.es

O Concello de Medina del Campo, localidade situada na provincia de Valladolid, canaliza os seus servizos de atención ás mulleres vítimas de violencia doméstica a través do Centro de Acción Social (CEAS), no que un equipo de traballadoras sociais e psicólogas atenden a mulleres que sofren ou sufriron violencia de xénero, así como menores que sofren esta situación no seu ámbito familiar.

O CEAS do Concello de Medina del Campo desenvolve os seguintes servizos de apoio ás vítimas de violencia doméstica:

- Servizo de información especializada sobre a muller.
- Servizo de apoio psicolóxico ás vítimas de violencia de xénero.
- Servizo de información especializada sobre violencia de xénero.
- Servizo de orientación e asesoramento xurídico para mulleres.
- Servizo de tradución e interpretación para mulleres vítimas de violencia de xénero que non coñezan a lingua oficial.
- Acreditación administrativa da condición de vítima de violencia de xénero.
- Servizo de apoio no ámbito familiar ás vítimas de violencia de xénero.
- Servizo de teleasistencia ás vítimas da violencia de xénero.
- Servizo de atención en centros de emerxencia, casas de acollida e domicilios para vítimas de violencia de xénero.
- Servizo de apoio á elaboración do proxecto de vida.
- Servizo de apoio á integración social e laboral das mulleres vítimas de violencia de xénero.

A intervención realizada polos profesionais do CEAS do Concello de Medina del Campo segue un protocolo que se concreta nos seguintes pasos:

1. Realízase un primeiro acollemento da vítima de violencia de xénero, asignándolle un profesional de referencia.
2. Infórmase e oríntase sobre os recursos e axudas existentes en función das súas necesidades, elaborando un plan de intervención.
3. Ofrécese apoio psicolóxico especializado, tanto individual como grupal, con especial atención a colectivos vulnerables como mulleres con discapacidade e menores.
4. Ofréceselle asesoramento xurídico e remíteselle á vítima e á familia a outros recursos se é necesario.

5. Durante todo o proceso ofréceselle apoio e acompañamento profesional á familia para recuperar a súa seguridade e autonomía.
6. En todo momento, mantense unha coordinación con outros profesionais (policía, sanidade, xustiza, etc.) para ofrecer a resposta máis axeitada a cada situación.

As actuacións que desenvolven os profesionais do CEAS están dirixidas a elaborar un plan de casos con cada familia, adaptando os recursos ás necesidades específicas, de acordo co "Modelo Violencia Cero" implantado na comunidade autónoma de Castela e León.

O Concello de Medina del Campo tamén leva a cabo campañas de sensibilización dirixidas a concienciar a poboación contra a violencia doméstica e, especialmente, no ámbito da educación dos escolares do municipio. Estas campañas están contidas no III Plan Municipal para a igualdade de oportunidades e contra a violencia de xénero 2021-2024 de Medina del Campo.

XIV. Consell Insular de Formentera

- Concello: Formentera (Illas Baleares)
- Poboación: 11.418 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Punto de Información e Atención ás Mulleres
- Contacto co Punto de Información e Atención ás Mulleres:
 - o Tfno.: 971 32 10 87 ext.: 3445
 - o Correo electrónico: igualtat@conselldeformentera.cat

O Consell Insular de Formentera, a través da área de Benestar Social, presta unha atención integral ás mulleres vítimas de violencia machista a través das seguintes actuacións:

- **Atención inmediata en situacións de emerxencia** a través de profesionais da área de benestar social (principalmente axentes sociais formados especificamente). A principal ferramenta de traballo é a dispoñibilidade (24 horas e 365 días) e a coordinación con todos os servizos, tanto policiais coma sanitarios.

- **Servizo de teletradución** para aquelas persoas que non poidan expresarse correctamente nas linguas oficiais.

- **O seguimento, acompañamento e derivación** aos profesionais e servizos máis adecuados en función da problemática derivada directamente da violencia (principalmente psicoloxía, servizo xurídico e servizo sanitario).

- **Acollemento inmediato** da muller, e dos seus fillos/as, no piso de acollida do Consell Insular de Formentera se for urxente, se non pode desprazarse a Ibiza.

- **Servizo de reunión familiar e puntos de encontro familiar** para garantir a protección da vítima.

- **Xestión de recursos económicos e sociais e consultas** de calquera tipo sobre este tema, con solicitude de cita **cun/cunha traballador/a social**.

Ademais, o Consell Insular de Formentera realiza campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica coa difusión do folleto informativo de recursos con test de indicadores, actuacións incluídas no I Plan de Igualdade de Mulleres e Homes de Formentera 2019-2022 e celebra actos no Día da Muller e no Día contra a Violencia Machista. Ademais, no ámbito educativo, complementábase con charlas para pais, nais e profesores; formación para profesionais e obradoiros en escolas e institutos sobre xestión emocional e afectivo-sexual. Desde o Consell Insular de Formentera perséguese a eficacia das accións contra a violencia doméstica a través da Mesa de Coordinación contra as Violencias Machistas.

A inserción laboral das mulleres vítimas de violencia doméstica é tamén unha prioridade para o Consell Insular de Formentera, aínda que este tipo de atención e orientación desde o punto de vista laboral se canaliza a través do Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB) a través do programa *SOIB Dona* que subvenciona a entidades do sector público e entidades sociais sen ánimo de lucro para sufragar os custos salariais derivados da contratación de mulleres vítimas de violencia machista. Esta iniciativa, segundo se recolle na información pública, é pioneira en todo o Estado e ten como finalidade apoderar as mulleres desde o punto de vista económico facilitando o acceso a un emprego que se adecúe ao seu perfil profesional e intereses.

XV. Concello de Yecla (Murcia)

- Concello: Yecla (Murcia)
- Poboación: 35.234 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro de Atención para Mulleres Vítimas de Violencia de Xénero (CAVI).
- Contacto co CAVI de Yecla:
 - o Tfno.: 968 750 407
 - o Correo electrónico: yecla@cavis.es

O Concello de Yecla (Murcia) desenvolve políticas de igualdade e muller a través da Concellería de Política Social, Igualdade e Muller, cuxo elemento principal de guía das súas accións é o Plan de Igualdade de Oportunidades entre mulleres e homes de Yecla. O principal recurso do que dispón esta entidade local para a atención ás mulleres vítimas de violencia doméstica é o Centro de Atención a Mulleres Vítimas de Violencia de Xénero (CAVI) e está integrado na Rede de Centros de Atención ás Mulleres Vítimas de Violencia de Xénero que abarca todos os concellos da Rexión de Murcia.

O **Centro de Atención Especializada para Mulleres Vítimas de Violencia (CAVI)** é un servizo dependente da Dirección Xeral de Muller e Diversidade, en colaboración co

concello, ofrece un tratamento individual e grupal ás mulleres vítimas de malos tratos, proporcionándolles o apoio necesario para potenciaren as súas habilidades sociais e psicolóxicas, e para afrontar as experiencias vividas. A atención é integral e gratuíta desde os enfoques xurídico, social e psicolóxico. A intervención que se realiza está adaptada ás necesidades de cada muller, sen esixir ningún requisito previo e nin sequera é necesaria a denuncia senón que poden acudir todas as mulleres que sufran ou sufrisen malos tratos por parte das súas parellas ou ex parellas, ou que se atopen nunha situación similar.

Os CAVIS ofrecen unha atención integral, personalizada e gratuíta ás mulleres vítimas de violencia doméstica durante o tempo necesario para poder romper e saír da situación de malos tratos pola que atravesan. O equipo de profesionais deste centro está formado por unha psicóloga, unha traballadora social e unha avogada, que prestan: apoio psicolóxico tanto individual como grupal; asesoramento social sobre os recursos máis axeitados á situación das mulleres e dos seus fillos; e asesoramento xurídico en todo o relacionado coa situación de malos tratos.

O Concello de Yecla tamén leva a cabo campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia de xénero nas datas sinaladas como o 25 de novembro, día contra a violencia de xénero. Tamén realiza accións no marco de campañas educativas dirixidas á poboación en xeral contra a violencia de xénero a través de obradoiros de coeducación e relacións saudables nos niveis infantil, primaria e secundaria, dirixidas ás familias e ao profesorado. E para facilitar a intermediación laboral ás vítimas de violencia de xénero, o Concello de Yecla aplica o protocolo de coordinación co Servizo de Emprego e Formación da Rexión de Murcia.

XVI. Concello de San Sebastián

- Concello: San Sebastián
- Poboación: 188743
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Programa de Atención ás Vítimas de Violencia de Xénero.
- Contacto co Programa de Atención ás Vítimas de Violencia de Xénero:
 - o Tfno.: 943 48 14 00 ou 112 en situacións de emerxencia
 - o Correo electrónico:

O Concello de San Sebastián (Donostia) está dotado de diversos recursos para o fomento e desenvolvemento das políticas de igualdade no ámbito do seu municipio. O departamento de Igualdade do Concello de San Sebastián conta cunha Unidade de Igualdade cuxa finalidade é impulsar políticas de igualdade de oportunidades entre mulleres e homes para garantir progresivamente a aplicación práctica e efectiva do principio de igualdade de oportunidades. E, ademais, a Casa das Mulleres como espazo de encontro, debate e reflexión das mulleres para incidir nas políticas, programas e proxectos que pretenden avanzar cara á igualdade real e efectiva de mulleres e homes en todos os ámbitos da vida.

O Programa de Atención ás Vítimas de Violencia de Xénero do Concello de San Sebastián inclúe actuacións específicas de atención para mulleres vítimas de violencia doméstica, como:

- Acollida, diagnóstico e orientación: ofrécese un espazo de escoita e apoio; diagnóstico de necesidades; ofrécense os recursos necesarios dentro dun plan de intervención; e unha intervención integrada e coordinada.
- Apoio psicolóxico: axuda na toma de decisións en tempos de crise (separación, denuncia...); axuda ás vítimas para reconstruíren as súas vidas despois dun proceso de separación traumático.
- Servizo de acollida inmediata: ofrécese ás mulleres vítimas de violencia de xénero un espazo seguro que lles permita tomar decisións coa tranquilidade e o apoio necesario; acompañamento e contención en momentos de crise.
- Pisos de acollida: ofrecer unha vivenda ás vítimas durante tres meses prorrogables para que poidan iniciar un proceso de inserción social e laboral.
- Axudas económicas de emerxencia: ofrécense recursos económicos de xeito inmediato para cubrir necesidades básicas, cando a vítima non poida acceder inmediatamente a outras axudas.

O Concello de San Sebastián dispón dun **exhaustivo e completo protocolo municipal de intervención coas mulleres vítimas de violencia machista**¹, cuxo contido é público e cómpre destacar en varios dos aspectos de interese para este informe. En particular, destacan os recursos a través dos servizos municipais que ofrece este municipio para a atención ás mulleres vítimas de violencia doméstica:

- Pisos de acollida municipais: configúranse como un recurso social de carácter asistencial de protección e oriéntanse á incorporación da muller, e dos menores se os houbese, na sociedade de forma autónoma e independente. O servizo ofrece aloxamento sen tutela nin coidado persoal das persoas acollidas, aínda que si realiza un seguimento dos casos. A estadía máxima será de 3 meses e transcorrido este prazo, a necesidade de aloxamento poderá ser cuberta por outros recursos ou programas sociais ou de vivenda, sempre que o aconselle unha nova valoración das necesidades; ou, en caso contrario, poderá prorrogarse o prazo inicialmente establecido sempre que se manteñan as condicións que motivaron a recepción. A problemática abórdase a través dun proceso de acompañamento e tutela que implica a elaboración de Plans Individualizados de Intervención (PII) para cada membro da unidade familiar, así como o traballo co sistema familiar, sendo o obxectivo final a reconstrución e normalización da vida familiar.

¹ Acceso ao protocolo municipal de intervención con mulleres vítimas de violencia machista en San Sebastián/Donostia:

[h>ps://www.donostia.eus/info/bienestarsocial/queofrece.nsf/voWebContenidosId/1C20BD067904886BC125727900361813/\\$file/Protocolo%20violencia%20machista.pdf](https://www.donostia.eus/info/bienestarsocial/queofrece.nsf/voWebContenidosId/1C20BD067904886BC125727900361813/$file/Protocolo%20violencia%20machista.pdf)

No marco do plan individual ou familiar de atención, as persoas usuarias das casas de acollida deberán contar cun programa socioeducativo e de acompañamento e estar orientadas cara aos recursos sociais que mellor se adapten ás súas necesidades, a través de: axuda psicolóxica; atención e intervención psicolóxica, terapéutica e socioeducativa; orientación e asesoramento xurídico; axuda financeira; actividades formativas para a inserción social e laboral e a autonomía económica e persoal, etc.

- Servizo de acompañamento: este servizo ofrécese tanto en urxencias como a mulleres con aloxamento propio, e é a principal ferramenta para acadar os obxectivos do Plan de Intervención elaborado polo responsable de cada caso. Trátase dun recurso que ocorre na primeira fase da intervención e que non se aplica salvo que sexa estritamente necesario.
- Prestacións económicas: contías económicas ás que poden ter dereito as vítimas de violencia doméstica, entre as que se atopan: renda de garantía de ingresos, prestación complementaria de vivenda, subvención por unidades monoparentais e outras axudas económicas.
- Programa de inserción laboral: o servizo de inserción social xestiona os seus propios programas e tamén se coordina con outras entidades que traballan no ámbito da inserción social e laboral. Estes programas están dirixidos a persoas atendidas nos servizos sociais municipais, aínda que non especificamente a mulleres vítimas de violencia doméstica, senón que estas mulleres son un dos colectivos para os que se considera o acceso prioritario aos programas de inserción.

XVII. Concello de Salamanca

- Concello: Salamanca
- Poboación: 142412
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Servizo de Atención a Mulleres Vítimas de Violencia de Xénero do Centro de Información e Asesoramento á Muller (CIAM).
- Contacto co Centro de Información e Asesoramento á Muller:
 - Tfno.: 923 18 75 44 (de L a V, de 9 a 14 horas)
 - Correo electrónico: ciam@aytosalamanca.es

O Concello de Salamanca centraliza os servizos de atención ás mulleres residentes no municipio a través do Centro de Información e Asesoramento á MULLER (CIAM), dependente da concellaría de Familia e Igualdade de Oportunidades. Os principais obxectivos do CIAM son:

- Desenvolver accións dirixidas a mellorar a situación da muller na sociedade e acadar o principio de igualdade de oportunidades en todos os ámbitos.

- Promover a participación da muller en todos os ámbitos da vida, evitando a discriminación por razón de sexo.
- Sensibilizar a sociedade e previr situacións de desigualdade e violencia.
- Apoiar e ofrecer unha atención psicosocial ás familias e aos seus membros vítimas de violencia de xénero
- Desenvolver os contidos e actuacións contidas no Plan Municipal de Igualdade de Oportunidades

Para acadar os obxectivos anteriormente descritos, o CIAM conta con varios servizos, como son:

- Servizo de información, orientación e asesoramento
- Servizo de promoción e fomento do asociacionismo con apoio ás asociacións de mulleres e ás entidades que traballan na atención a mulleres en situación de vulnerabilidade.
- Servizo de atención a mulleres vítimas de violencia de xénero: atención psicolóxica, social e xurídica
- Servizo de prevención e sensibilización

Segundo o Informe do CIAM correspondente ao ano 2022 (última publicación), foron atendidas 315 mulleres, das cales 173 sufriran violencia por parte das súas parellas ou ex parellas; 15 sufriran violencia no ámbito familiar; 4 no ámbito social/comunitario; 1 no ámbito laboral e no 122 non se determinou ningún tipo de violencia. Do total, 240 mulleres foron atendidas por traballadoras sociais en atención individualizada, e 131 delas foron atendidas por psicólogos en intervención individualizada. Un total de 13 mulleres e 13 menores ingresaron na Casa de Acolida de Salamanca, aínda que ningunha delas está xestionada directamente pola entidade local. Dende o servizo do CIAM prestáronse 78 asesoramentos xurídicos; e 29 delas foron usuarias de ATENPRO ao longo de 2022.

O Concello de Salamanca realiza campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica, polo menos tres ao ano, algunhas delas con incidencia en aspectos concretos da violencia, como, por exemplo, no caso de agresións sexuais, violencia contra as persoas novas, puntos violetas nas festas patronais, etc.; e actos conmemorativos do Día Internacional contra a Violencia de Xénero. Tamén se realizan nos centros educativos obradoiros de igualdade de oportunidades e prevención da violencia de xénero, así como obradoiros nas aulas de igualdade.

O III Plan Municipal de Igualdade de Oportunidades entre Mulleres e Homes da cidade de Salamanca estrutúrase en torno a oito liñas estratéxicas, entre as que se atopa a prevención e atención en materia de violencia de xénero. Considerando a existencia da Comisión Municipal de Violencia de Xénero, cun réxime de reunións polo menos unha vez ao trimestre. Así como considerar unha serie de medidas en materia de violencia de xénero, tales como: a coordinación interdepartamental, incorporación de temarios específicos en procesos selectivos, campañas de sensibilización, accións formativas e informativas, etc.

O Concello de Salamanca tamén conta con recursos de emprego específicos dirixidos a mulleres vítimas de violencia doméstica, ás que se lles facilita información, orientación, asesoramento e inserción social e laboral. Aínda que é certo que non hai estatísticas publicadas sobre o número de mulleres atendidas nin a súa inserción laboral. É posible que este recurso non sexa xestionado directamente polo CIAM, senón polo Centro de Formación e Orientación Laboral (CEFOL) do propio Concello de Salamanca e cuxa xestión corresponde á sección "Muller, Emprego e Igualdade de Oportunidades", dependente da Área de Benestar Social.

O Concello de Salamanca mantén tamén vixentes convenios de colaboración con entidades e asociacións que traballan con mulleres vítimas de violencia doméstica e de tráfico, como son: Asociación de Asistencia a Vítimas de Agresións Sexuais y Violencia de Xénero de Salamanca "ADAVAS", Asociación de Axuda Integral a Mulleres Vítimas de Violencia de Xénero "Plaza Mayor"; Asociación Beatriz de Suabia; ou a Asociación para a Prevención, Reinserción e Atención á Muller Prostituída (APRAMP). Ademais, esta entidade local conta con órganos de participación como o Consello Sectorial da Muller, a citada Comisión Municipal de Violencia de Xénero e a Subcomisión de Abusos Sexuais.

Por último, destaca a recente creación da Casa da Muller "Clara Campoamor", na que se localizou a sede do CIAM e a Escola Municipal de Igualdade, concibida tamén como un espazo de encontro de mulleres e homes de todas as idades para afondar na sensibilización, concienciación e formación arredor da igualdade de xénero e de oportunidades. A Casa da Muller da cidade de Salamanca ten como finalidade converterse nun punto de referencia cunha programación estable e continuada a través de diversas actividades, proxectos e accións, dirixidas á poboación en xeral e tamén a colectivos e grupos específicos.

XVIII. Concello de Agüimes (Gran Canaria)

- Concello: Agüimes (Illa de Gran Canaria, provincia de Las Palmas)
- Poboación: 32.105 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Servizo especializado en violencia de xénero.
- Contacto con Igualdade do Concello de Agüimes:
 - o Tfno.: 928 78 99 80 (de luns a venres, de 8:30 a 14:30 h)
 - o Correo electrónico: centro.igualdad@aguimes.es

O Concello de Agüimes dispón dun servizo especializado en violencia de xénero formado por unha traballadora social, unha psicóloga e unha educadora social, e está dirixido a mulleres en situación de violencia de xénero ou en risco de estalo, así como ás persoas baixo a súa responsabilidade, independentemente de que exista unha orde de protección ao seu favor ou de que se presentase unha denuncia. Os obxectivos deste servizo especializado son:

- Informar, derivar e atender de forma integral as mulleres e os seus fillos e fillas en situación de violencia de xénero.
- Coordinar a atención integral a estas persoas con: outras áreas do Concello de Agüimes, forzas e corpos de seguridade do Estado, Policía Local, axentes sociais implicados, e profesionais da Área Sanitaria e Xurídica.

O acceso ao servizo realízase a través da solicitude da propia muller presencialmente no Centro de Igualdade ou a través dunha instancia xeral; por derivación dos servizos sociais; por derivación de forzas e corpos de seguridade do Estado ou da Policía Local; mediante derivación dos recursos de atención e acollida a vítimas de violencia de xénero; por derivación doutros profesionais e recursos públicos, como centros de saúde ou outras institucións.

O Concello de Agüimes desenvolve campañas de sensibilización con motivo do 8 de marzo (Día Internacional da Muller) e do 25 de novembro (Día Internacional da Eliminación da Violencia contra a Muller). Así mesmo, de forma continuada, todos os ámbitos municipais, na súa actuación, organización e estrutura, teñen a obriga de erradicaren toda discriminación directa e indirecta por razón de sexo, combatendo estereotipos arredor do papel das mulleres e dos homes, así como de erradicar calquera acto ou conduta que xere violencia de xénero; para tal fin realízanse charlas, conferencias, sesións específicas e colaboración en programas especiais de radio e televisión. A prevención e erradicación da violencia de xénero constitúe un dos eixes principais do II Plan de Igualdade de Oportunidades entre mulleres e homes de Agüimes.

XIX. Concello de Avilés (Asturias)

- Concello: Avilés (Asturias)
- Poboación: 75.877 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro Asesor da Muller (CAM).
- Contacto co Centro Asesor da Muller (CAM):
 - o Tfno.: 985 52 75 46
 - o Correo electrónico: igualdad@aviles.es

O Centro Asesor da Muller (CAM) de Avilés é un instrumento de información e asesoramento gratuíto dirixido ás mulleres residentes nos concellos de Avilés. As principais funcións que desenvolve o CAM de Avilés son as de realizar labores de información xeral sobre os dereitos das mulleres e das accións que se deben levar a cabo en cada caso, así como os trámites e recursos que se poidan acoller, e denunciar calquera tipo de discriminación cara ás mulleres. Este recurso está promovido polo Principado de Asturias e xestionado polo Concello de Avilés a través da Concellería de Igualdade.

O CAM de Avilés ofrece información e asesoramento xurídico en diferentes disciplinas do Dereito: civil, penal, laboral, tramitación de medidas provisionais en caso de separación e xuízo de faltas a mulleres vítimas de violencia doméstica e con escasos recursos. Para abordar as situacións de violencia doméstica, o persoal do CAM de Avilés traballa en coordinación cos servizos de igualdade do Principado de Asturias. O servizo do CAM atendeu un total de 2.246 mulleres entre 2020 e 2022.

O Concello de Avilés xestiona un Centro de Acollida para vítimas de violencia doméstica e os seus fillos e fillas. No ano 2022, un total de 27 mulleres e 7 menores foron atendidas na Casa de Acollida de Avilés. E tamén dispoñen dun piso tutelado no Concello de Avilés. As mulleres aloxadas nestes recursos tamén reciben, ademais da atención social, psicolóxica e xurídica, unha orientación para a inserción sociolaboral mediante un itinerario específico para facilitar a súa inserción laboral nun futuro próximo co obxectivo de garantir a autonomía económica. Pero non só reciben atención sociolaboral as mulleres aloxadas nas vivendas, senón que un total de 44 mulleres vítimas de violencia doméstica foron atendidas polo Servizo de Formación e Emprego do Concello de Avilés ao longo do ano 2022.

Dende finais de 2022, a localidade de Avilés conta tamén cunha Casa das Mulleres nun edificio propio para este destino e que, dende a data en que estea dispoñible, permite unificar nun mesmo espazo todos os programas dirixidos ás mulleres, e actividades como obradoiros, charlas, exposicións, etc. Ademais, o concello de Avilés conta co Consello Municipal da Muller como espazo de participación e foro no que colectivos e asociacións de mulleres presentan as súas propostas e avalían as actuacións en materia de igualdade en Avilés.

XX. Concello de Cádiz

- Concello: Cádiz
- Poboación: 113.066 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Servizo de atención integral ás vítimas de violencia de xénero.
- Contacto co Servizo de Atención Integral ás Vítimas de Violencia de Xénero:
 - o Tfno.: 956 21 11 99 / 956 21 12 65 (de luns a venres, 8:30 a 14:30 h)
 - o Tfno.: Emerxencias 24 horas 900 21 21 30
 - o Correo electrónico: fundacion.mujer@cadiz.es

O Concello de Cádiz mantén un servizo de atención integral ás vítimas de violencia de xénero integrado na Fundación Municipal da Muller. Esta fundación municipal aborda a violencia de xénero en toda a súa complexidade, implicando a todas as áreas municipais para aplicar a transversalidade de xénero en todos os aspectos relacionados coa prevención, a loita contra a violencia doméstica e a atención ás vítimas e ás súas familias.

O **servizo de emerxencias 24 horas e de atención directa a mulleres vítimas de violencia** está desenvolvido pola Fundación Municipal da Muller en coordinación coas Forzas e Corpos de Seguridade do Estado; concibida como unha unidade de intervención e asistencia directa ás mulleres vítimas de violencia doméstica.

Este mecanismo de emerxencia para atender casos de violencia contra as mulleres nútrese das chamadas recibidas no teléfono gratuito 900 21 21 30. Este servizo conta cunha asistencia técnica especializada en violencia de xénero as 24 horas do día, encargada de acompañar a vítima e asesorala nos momentos posteriores a sufrir violencia e realizar as actuacións oportunas adaptadas a cada caso concreto. Unha vez rematada a actuación do servizo de emerxencias, o caso é remitido ao equipo multidisciplinar da Fundación Municipal da Muller mediante un programa de seguimento e atención integral psicolóxica, xurídica e sociolaboral ás vítimas de violencia de xénero e aos seus familiares.

O seguimento e atención integral ás vítimas de violencia de xénero e aos seus familiares realízase a través do equipo multidisciplinar da Fundación da Muller de Cádiz, e está formado por tres unidades: unidade de atención xurídica, unidade de atención psicolóxica e unidade de atención social.

- Unidade de atención xurídica: servizo gratuito que atende as mulleres residentes en Cádiz que soliciten asesoramento xurídico ante calquera problema que lles afecte a nivel individual ou familiar. Ademais, tamén vela polos dereitos das mulleres vítimas de violencia doméstica, coordinando o traballo co resto de ámbitos municipais, organismos nacionais e autonómicos, policía e xulgados que actúan en prol da protección das vítimas.
- Unidade de atención psicolóxica: asesora a mulleres en situacións derivadas de conflitos de xénero, traballando con programas destinados á mellora das relacións e do axuste familiar e social mediante apoio psicolóxico personalizado e traballo en grupo para a resolución de conflitos derivados de procesos de modificación da estrutura familiar como poden ser separacións ou divorcios. Ademais, garante a atención psicolóxica ás mulleres vítimas de violencia doméstica con avaliacións individualizadas e dirixe programas de atención e apoio psicolóxico a organizacións e asociacións de mulleres mediante accións de prevención e información.
- Unidade de atención social: nesta unidade realízase unha primeira valoración e análise sobre os problemas ou demandas das mulleres que acoden a este recurso municipal. A través desta unidade lévase a cabo a coordinación cos profesionais e os recursos externos, o acompañamento social ás mulleres e o seguimento dos casos.

O Concello de Cádiz conta, pola súa banda, co I Plan Integral municipal contra a violencia de xénero da cidade de Cádiz desde xaneiro de 2019, que recolle actuacións e estratexias para facerlle fronte á violencia de xénero dende a entidade local. Aínda que, con anterioridade, este concello xa contaba cunha ordenanza municipal para o fomento da igualdade efectiva entre mulleres e homes e a erradicación da violencia de xénero no Concello de Cádiz. A todo isto sumouse a creación do **Observatorio da Igualdade da cidade de Cádiz**

co obxectivo de analizar e avaliar a realidade social da cidade e impulsar proxectos para a igualdade e a prevención da violencia; como ferramenta de investigación sobre igualdade, roles de xénero, violencia ou inseguridade, servindo para obter información obxectiva coa que desenvolver estratexias de prevención, así como políticas públicas máis eficaces e eficientes.

A Fundación Municipal da Muller de Cádiz tamén desenvolve durante todo o ano cursos, programas, campañas e actividades, entre as que destacan as relacionadas co 8 de marzo, 25 de novembro ou de sensibilización durante a celebración dos carnavais. Ademais, como órganos de consulta, participación, canalización de propostas e avaliación de políticas públicas constituíronse a Comisión Local de Seguimento contra a Violencia de Xénero da cidade de Cádiz e o Consello da Muller do Concello de Cádiz.

XXI. Concello de Toledo

- Concello: Toledo
- Poboación: 85.085 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro da Muller.
- Contacto co Centro da Muller:
 - o Tfno.: 925 33 03 99 (luns a venres, de 9 a 14 horas); e 900 100 114 para atención as 24 horas.
 - o Correo electrónico: centromujer@toledo.es

No ano 2008, o Concello de Toledo creou, dentro da súa estrutura municipal, o **Centro da Muller** mediante un convenio entre a entidade local e o Instituto da Muller de Castela-A Mancha, para contribuír ao avance e consolidación da plena incorporación da muller en todos os ámbitos da vida, superando toda discriminación laboral, social, cultural, económica ou política. O Centro da Muller de Toledo ten como obxectivo ofrecerlle ás mulleres información sobre os seus dereitos e igualdade de oportunidades, orientalas e asesoralas en materia xurídica, psicolóxica, laboral, empresarial, de servizos sociais, de dinamización cultural, de saúde, de lecer e de tempo libre.

Os servizos que se ofrecen en materia xurídica artículanse arredor da información e o asesoramento sobre os dereitos da muller e a forma de exercelos no ámbito civil, laboral, fiscal e outros. En materia psicolóxica, ofrécelle información, orientación e apoio psicolóxico, tanto individual como grupal, ás mulleres que necesitan axuda, especialmente ás vítimas de violencia doméstica, así como información e asesoramento sobre os recursos psicolóxicos da comunidade autónoma para facilitar o acceso a servizos de asistencia psicolóxica ás vítimas de violencia doméstica gratuítos.

En materia de emprego e creación de empresas, o Centro da Muller de Toledo ofrece información e orientación individualizada para axudar a decidir sobre o futuro do emprego e da busca de emprego, ademais de impartir cursos para mellorar as técnicas de busca de emprego e formación específica para mellorar a empregabilidade. Do mesmo xeito, tamén se ofrece información e asesoramento para emprender e poñer en marcha iniciativas empresariais.

Na atención ás vítimas de violencia doméstica, o Concello de Toledo, ademais dos servizos anteriormente indicados, actúa como institución auxiliar e de apoio ao Instituto da Muller de Castela-A Mancha que atende a través do teléfono gratuito de emerxencias 900 100 114, todas as chamadas de vítimas de violencia doméstica. A través deste servizo autonómico, en coordinación co Concello, artículanse todos os recursos dispoñibles para facerlle fronte ás situacións derivadas da violencia doméstica en calquera momento do día, facilitando as ferramentas e dando resposta ás mulleres vítimas e aos seus fillos e fillas, se os houbera.

XXII. Concello de Mislata

- Concello: Mislata (Valencia)
- Poboación: 44.282 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Oficina de Asistencia ás Vítimas do Delito (OAVD).
- Contacto coa Oficina de Atención ás Vítimas do Delito:
 - o Tfno.: 961 839 587 (luns a venres, de 9 a 14 horas).
 - o Correo electrónico: victimes_mislata@gva.es

O recurso que se ofrece no municipio de Mislata (Valencia) depende da Generalitat Valenciana, aínda que se realiza en coordinación coa entidade local para a derivación das vítimas de delitos. No noso caso, atenderemos este servizo en canto á atención que se lle presta ás mulleres vítimas de violencia doméstica. No marco da Oficina de Asistencia ás Vítimas do Delito, artículase o servizo de traslado para as vítimas de violencia de xénero residentes en calquera concello da Comunidade Valenciana en calquera momento do procedemento xudicial (mesmo antes da presentación da denuncia e despois da celebración da vista).

A OAVD realiza unha avaliación individualizada da vítima para valorar as necesidades específicas de cada caso, propor medidas de protección, ofrecer información e prestar apoio e axuda a través de plans de atención individualizados. Tamén ofrece atención xurídica, psicolóxica e social. A coordinación cos servizos municipais é continua e tamén coa Oficina de Denuncias e Asistencia ás Vítimas de Violencia de Xénero a nivel provincial, neste caso, Valencia. Esta Oficina presta apoio psicolóxico e medios sociais e asistenciais desde o primeiro momento da presentación da denuncia, ofrecéndolle ás vítimas espazos seguros que garantan os seus dereitos. A través del establécese un sistema que integra os recursos desde o momento en que se presenta a denuncia para dispoñer da máxima información, así como garantir o acompañamento da vítima a nivel xurídico e psicosocial. Así, as vítimas de violencia doméstica teñen garantida unha atención integral desde o inicio ata o final do proceso xudicial, paliando os danos sufridos e apoiando a súa recuperación.

XXIII. Concello de Rivas Vaciamadrid

- Concello: Rivas Vaciamadrid (Madrid)
- Poboación: 96.690 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Atención ás mulleres vítimas de violencia de xénero – Punto Municipal do Observatorio Rexional contra a Violencia de Xénero.
- Contacto co Punto Municipal do Observatorio Rexional contra a Violencia de Xénero:
 - o Tfno.: 91 666 68 66 (de luns a venres de 9 a 14 horas)
 - o Correo electrónico: mujer@rivasciudad.es

O Concello de Rivas Vaciamadrid (Madrid) dispón dun servizo para mulleres vítimas de violencia doméstica ao que poden recorrer mulleres que viven ou viviron relacións con parellas ou ex parellas nas que se produza unha situación de violencia física, sexual ou psicolóxica. A través deste servizo, as vítimas de violencia doméstica poderán atopar apoio, información, asesoramento e atención especializada. O equipo do servizo está composto por unha traballadora social, que analiza a situación e informa a muller vítima de violencia doméstica dos recursos e axudas que mellor se adaptan ás súas necesidades; unha psicóloga que atenderá e apoiará a vítima cunha intervención individual en función da situación persoal na que se atope; e un avogado para informar a vítima dos seus dereitos e facer un seguimento dos procesos xudiciais.

A localidade de Rivas Vaciamadrid conta tamén desde hai máis dunha década cun protocolo local de actuación contra a violencia machista, que se baseou no traballo da comisión técnica constituída para tal fin e que tamén se encarga de vixiar o funcionamento do protocolo e promovendo as melloras necesarias para adaptalo ás necesidades e á realidade cambiante. Este concello tamén conta cun Punto Violeta nas festas locais e un protocolo específico de actuación ante unha situación de violencia de xénero durante os actos festivos; e impulsou recentemente o proxecto VIOPET coa Dirección Xeral de Dereitos dos Animais do Ministerio de Dereitos Sociais e Axenda 2030. Ademais, este concello constituíu unha Comisión de Seguimento dos Casos de Violencia Doméstica para facer un seguimento continuado da atención que reciben as vítimas locais de violencia doméstica e do acceso a todos os recursos dispoñibles en cada caso.

En materia de sensibilización, o Concello de Rivas Vaciamadrid realiza un traballo continuado en campañas e materiais de difusión para previr e erradicar a violencia doméstica, destacando a Guía de actuación das mulleres contra a violencia machista. Entre outras iniciativas en materia de igualdade, destacan a Casa Feminista e a Aula Aberta de Mulleres como proxectos cuxa xestión depende da Concellería de Feminismos e Diversidade e que teñen como misión, entre outros obxectivos, concienciar a cidadanía sobre as

violencias machistas para a súa erradicación, así como asesorar e acompañar as mulleres que a padecen, incrementando as súas oportunidades de desenvolvemento persoal e social.

XXIV. Concello de Pamplona

- Concello: Pamplona (Navarra)
- Poboación: 203.418 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Servizo municipal de atención á muller SMAM.
- Contacto co Servizo Municipal de Atención á Muller:
 - o Tfno.: 948 42 09 40 (de 8:30 a 14:30 horas)
 - o Correo electrónico: SMAM@pamplona.es

O Concello de Pamplona ofrece, a través do Servizo Municipal de Atención á Muller do SMAM, unha atención integral e personalizada ás mulleres da localidade que se atopen nalgunha das seguintes situacións: violencia de xénero ou risco de sufrila; rupturas de relacións cun alto grao de conflictividade; procesos de divorcio e regulación legal das relacións con fillos e fillas; procesos de abandono da prostitución. O servizo conta con asesoramento xurídico e intervención social e psicolóxica; e concretamente con asesoramento e información ás familias e á contorna das vítimas de violencia doméstica. O acceso ao servizo realízase por teléfono ou a través das unidades de barrio do concello, os centros de saúde, ou a través doutras institucións e organismos.

O III Plan Municipal de Igualdade de Pamplona para o período 2016-2022 prevé avances na prevención, atención e abordaxe da violencia contra as mulleres, aproveitando os recursos municipais e os existentes a nivel da Comunidade Foral de Navarra. Paralelamente, márcase como prioridade a posta en marcha de políticas públicas para facer de Pamplona unha cidade segura con protocolos específicos de prevención de actitudes machistas, especialmente durante as festas locais e outros eventos de asistencia masiva. A isto súmaselle a aposta continuada desta entidade local pola igualdade, non só a través de accións en datas sinaladas como o 8 de marzo ou o 25 de novembro, senón tamén a continuidade da Casa das Mulleres como espazo de reflexión, encontro, apoderamento e de referencia para todas as mulleres de Pamplona co obxectivo de xerar sinerxías para a consecución da igualdade real e efectiva, a través de actividades como cursos, conferencias, obradoiros e exposicións. Así como a Biblioteca de Mulleres para promover a difusión do papel da muller na literatura con accións concretas.

XXV. Concello de Xerez da Fronteira

- Concello: Xerez da Fronteira (Cádiz)
- Poboación: 212.730 (2022)
- Principal recurso municipal de atención ás vítimas de violencia doméstica: Centro Asesor da Muller.
- Contacto co Centro Asesor da Muller:

- o Tfno.: 956 14 91 21
- o Correo electrónico: cam.sygenero@aytojerez.es

O Concello de Xerez da Fronteira conta na súa estrutura municipal co Centro Asesor da Muller, cuxas instalacións están situadas na Casa das Mulleres, e defínese como un recurso municipal de atención personalizada con asesoramento, orientación e resposta eficaz dirixida ás mulleres con residencia en Xerez da Fronteira. O Centro Asesor da Muller, pola súa banda, conta con diferentes servizos para o cumprimento da súa finalidade, que son:

- Servizo de información
- Asesoría de traballo social
- Asistencia psicolóxica a mulleres vítimas de violencia de xénero
- Asesoramento xurídico
- Teléfono de emerxencias 24 horas para a protección das vítimas de violencia de xénero
- Recurso de emerxencia para vítimas de violencia de xénero
- Teleasistencia móbil para vítimas de violencia de xénero

O **Servizo de Información** do Centro Asesor da Muller de Xerez da Fronteira é o primeiro contacto que calquera persoa debe realizar para acceder aos diferentes servizos do recurso municipal. A informadora atende a demanda ben de forma presencial ou telemática e, seguindo o protocolo de servizo, avalíase a necesidade de realizar ou non actuacións, con derivacións a outros servizos, sexan do propio Concello ou doutras institucións. O horario de funcionamento é de luns a venres de 9.00 a 13.00 horas.

A **Asesoría de Traballo Social** facilita información e orientación para, se é o caso, referirse ao servizo correspondente segundo as demandas das usuarias. En concreto, dende a asesoría preséntase unha asistencia individualizada ás mulleres que sofren situacións de especial vulnerabilidade, entre as que se identifica a violencia de xénero; ofrécese información, atención e xestión sobre os recursos específicos aos que teñen dereito as mulleres en materia de violencia de xénero e as prestacións sociais ás que poden acceder; tramita o servizo de teleasistencia móbil para mulleres vítimas de violencia de xénero; realiza trámites para o ingreso das vítimas de violencia de xénero no Recurso de Emerxencias ou na Casa de Acollida; e realiza o seguimento e coordinación respecto dos casos que o requiran coas entidades implicadas na atención ás mulleres vítimas de violencia de xénero.

O **Servizo de Atención e Orientación Psicolóxica** a Mulleres ofrece apoio e orientación personalizado ou grupal en situacións de crise nas relacións interpersoais e nos diferentes ámbitos sociais nos que as mulleres sofren violencia de xénero; terapias para mulleres vítimas de violencia de xénero para lograr a súa recuperación psicoemocional; e o seguimento e coordinación dos casos que o requiran co resto de entidades implicadas na atención ás mulleres vítimas de violencia de xénero.

O **Servizo de Asesoramento Xurídico** ofrece información e asesoramento sobre os dereitos das mulleres, así como accións, trámites e recursos en materias como dereito civil (cuestións de dereito de familia: separación, divorcio, pensión alimenticia...), dereito penal (malos tratos, agresións, abusos sexuais, acoso, orde de protección...), información sobre o dereito á asistencia xurídica gratuíta, e o seguimento e coordinación dos casos que o requiran co resto de entidades implicadas na atención a mulleres vítimas de violencia de xénero.

O **teléfono de emerxencias 24 horas para a protección de vítimas de violencia de xénero** ofrece unha atención e protección inmediata a aquelas mulleres e aos seus fillos/as que sexan vítimas de violencia de xénero, cuxa integridade estea en perigo e sempre que a emerxencia se produza fóra do horario de atención ao público do Centro Asesor da Muller (de luns a venres de 9.00 a 13.00 horas). En realidade, os números de teléfono que se poñen a disposición neste recurso corresponden aos das forzas e corpos de seguridade do Estado, é dicir: Policía Local (092), Corpo Nacional de Policía (091) e Garda Civil (062). Esta atención ofrécese as 24 horas do día, os 365 días do ano.

O **Recurso de Emerxencias para vítimas de violencia de xénero** é un servizo especializado na protección e salvagarda inmediata das mulleres vítimas de violencia de xénero que, cos seus fillos e fillas, se ven obrigadas a abandonar o fogar por estar en perigo a súa integridade. O aloxamento é de varios días porque, no caso de que a muller e os seus fillos/as necesiten estar máis tempo acollidos, son derivados ao recurso da Rede de Casas de Acollida da Junta de Andalucía. Este recurso de emerxencia ten como principal finalidade garantir á muller e aos seus fillos a seguridade necesaria ata que se articulen as medidas legais de protección con respecto ao agresor. Ademais, os obxectivos específicos deste recurso son: protexer a integridade física e psicolóxica das mulleres e dos menores; proporcionar ás mulleres unha atención máis integral; buscar un espazo afastado de riscos e presións para permitir a toma de decisións á medida das súas circunstancias; e dotar os menores dun espazo normalizado de hábitos e coidados para que a muller poida afrontar a nova situación e decisións desde un contexto solidario. Este recurso funciona as 24 horas do día, todos os días do ano.

A **Teleasistencia Móbil para vítimas de violencia de xénero** a través de ATENPRO é unha modalidade de servizo que, a través da tecnoloxía que ofrece a telefonía móbil e a xeolocalización, ofrece ás vítimas de violencia de xénero unha atención inmediata en modo telemático, garantindo unha rápida resposta ás situacións que poidan xurdir as 24 horas do día, todos os días do ano e en calquera lugar onde se atopen. Para facérense usuarias deste servizo, debe solicitarse a través do Centro Asesor da Muller.

CONCLUSIÓNS

A análise dos servizos que acabamos de realizar pon de manifesto a heteroxeneidade das prestacións que as distintas entidades locais prestan ás vítimas de violencia doméstica definidas así no art. 3 do Convenio de Istambul.

Polo tanto, non existe acordo entre as comunidades autónomas nin as entidades locais sobre cales deben ser as citadas prestacións. Nin sequera hai certa uniformidade entre distintas localidades dunhas mesmas comunidades autónomas. Sen dúbida, isto pode deberse a múltiples factores como o tamaño do municipio, o maior ou menor investimento económico nestas políticas, a organización territorial do Estado e a repartición de competencias entre os distintos entes.

Preocúpanos que a situación que acabamos de describir e que se puido constatar, como demostramos empiricamente ao longo de todo o estudo, leve a un trato desigual entre as distintas vítimas de violencia doméstica, existindo na práctica vítimas de primeira e de segunda en función do lugar de domicilio ou residencia.

Ao noso xuízo, sería necesario que os órganos competentes, por exemplo nas conferencias de presidentes das comunidades autónomas ou nas reunións da FEMP, acordasen establecer un protocolo de servizos mínimos, por segmentos de poboación, adecuados para as vítimas de violencia doméstica, que fosen uniformes en todo o territorio nacional independentemente do lugar de domicilio ou residencia, respectando, por suposto, as competencias nacionais, autonómicas, locais e municipais.

Informe 7

*Proposta de modelo de intervención
desde o ámbito local*

Realízase unha proposta a través dun modelo que supón a posta en marcha de actuacións especializadas nas distintas entidades locais. Ao longo deste informe utilizaranse nomes de servizos, seccións, etc. sen que estes nomes deban corresponder necesariamente cos servizos específicos, senón que se empregan unicamente para unha mellor identificación.

Todo isto farase a través do Servizo de Igualdade que cada entidade local deberá constituír. Este Servizo de Igualdade estará dividido en dúas seccións: a de Prevención e a de Atención.

Á xefatura do Servizo estará unha Xefatura de Servizo que terá entre as súas funcións a coordinación de todo o persoal do servizo e de todas as súas actividades, debendo contar cunha estrutura económica, material e humana para poder desenvolver as funcións que lle sexan atribuídas ao Servizo.

A **Sección de Prevención** terá as seguintes funcións:

- Proporcionar asesoramento e información sobre accións positivas relacionadas coa situación das mulleres.
- Analizar, investigar e diagnosticar posibles desigualdades no municipio.
- Desenvolver e executar proxectos, actividades e programas para promover a igualdade de xénero.
- Introducir a transversalidade en todos os ámbitos do municipio.
- Previr a exclusión por situacións de violencia doméstica.
- Sensibilizar sobre situacións discriminatorias.
- Desenvolver protocolos sobre violencia doméstica, linguaxe inclusiva...
- Realizar actividades de formación e difusión.
- Deseño de material divulgativo a prol da igualdade.
- Desenvolver, implantar e avaliar programas municipais de igualdade.
- Asesorar e traballar cos colectivos de mulleres e organizacións feministas do municipio.

Para iso, deberá contar co seguinte persoal:

- Axente de Igualdade:

O seu número será de, polo menos, un.

As súas funcións serán: o deseño, análise, seguimento e avaliación de todas as actuacións da Sección.

Os requisitos específicos que deberá reunir a persoa que ocupe este posto serán, polo menos, os seguintes:

- Titulación universitaria.

- Estar en posesión dun mestrado universitario en temas de igualdade, xénero, feminismo...

- Promotor/a de Igualdade:

O seu número dependerá do tamaño do municipio, establecendo un mínimo de dúas prazas para os concellos de máis de 20.000 habitantes e unha máis por cada 50.000 habitantes ou fracción superior. Os concellos de menos de 20.000 habitantes recibirán atención a través da Deputación, que terá polo menos dúas prazas en cada partido xudicial e unha máis por cada 50.000 habitantes ou fracción superior do partido xudicial.

As súas funcións serán: a posta en marcha, implantación e desenvolvemento de todas as actuacións da Sección.

Os requisitos específicos que deberán posuír as persoas que ocupen este posto serán, polo menos, os seguintes:

- Titulación de Bacharelato ou equivalente.
- Estar en posesión dun curso de polo menos 300 horas presenciais ou 400 horas virtuais sobre temas relacionados coa igualdade, xénero, feminismo, axente de igualdade ou promotor/a de igualdade...

Todo o persoal desta Sección deberá realizar accións de formación continua, entre as que se incluírán as seguintes:

- Cursos específicos en materia de igualdade.
- Eventos académicos especializados.
- Cursos, congresos, seminarios, etc. sobre temas de actualidade relacionados coa igualdade de xénero.
- Curso de longa duración (polo menos 300 horas) de actualización de coñecementos e formación en novas temáticas en materia de igualdade (obrigatorio cada cinco anos como mínimo).

A **Sección de Atención** terá as seguintes funcións:

- Asesoramento sobre accións positivas para as vítimas de violencia doméstica.
- Atención integral ás vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica.
- Atención integral a menores vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica.
- Desenvolver actividades para as vítimas de violencia doméstica.
- Realizar eventos de formación e divulgación sobre violencia doméstica na estrutura do propio concello.

Para iso, a sección ordenarase por Unidades. O número de unidades dependerá da extensión da localidade, establecéndose un mínimo dunha unidade para concellos con máis de 20.000 habitantes e unha unidade máis por cada 50.000 habitantes ou fracción superior. Os concellos

de menos de 20.000 habitantes recibirán atención a través da Deputación, que terá polo menos unha dependencia en cada partido xudicial e unha máis por cada 50.000 habitantes ou fracción superior do partido xudicial. Cada unha delas contará co seguinte persoal:

- Coordinador/a de caso:

O seu número será de, polo menos, un (en cada unidade).

As súas funcións serán: contacto inicial coa vítima, atención en materia social, coordinación do seu caso e deseño da resposta integral para cada vítima.

Os requisitos específicos que deberán posuír as persoas que ocupen este posto serán, polo menos, os seguintes:

- Título universitario en Traballo Social, Educación Social ou similar.
- Estar en posesión dun curso de polo menos 300 horas presenciais ou 400 horas virtuais sobre temas relacionados coa igualdade, xénero, feminismo, axente de igualdade ou promotor/a de igualdade...

- Psicólogo/a:

O seu número será de, polo menos, un (en cada unidade).

As súas funcións serán: a atención psicolóxica das vítimas.

Os requisitos específicos que deberán posuír as persoas que ocupen este posto serán, polo menos, os seguintes:

- Titulación universitaria en Psicoloxía.
- Estar en posesión do Mestrado Universitario en Psicoloxía Xeral Sanitaria.
- Estar en posesión dun curso de polo menos 300 horas presenciais ou 400 horas virtuais sobre temas relacionados coa igualdade, xénero, feminismo, axente de igualdade ou promotor/a de igualdade...

- Avogado/a:

O seu número será de, polo menos, un (en cada unidade). As súas funcións serán: a atención xurídica ás vítimas.

Os requisitos específicos que deberán posuír as persoas que ocupen este posto serán, polo menos, os seguintes:

- Titulación universitaria en Dereito.
- Estar colexiado/a no Ilmo. Colexio de Avogados, que proceda.

- Estar en posesión dun curso de polo menos 300 horas presenciais ou 400 horas virtuais sobre temas relacionados coa igualdade, xénero, feminismo, axente de igualdade ou promotor/a de igualdade...

Todo o persoal desta Sección deberá realizar accións de formación continua, entre as que se incluírán as seguintes:

- Cursos específicos en materia de igualdade.
- Eventos académicos especializados.
- Cursos, congresos, seminarios, etc. sobre temas de actualidade relacionados coa igualdade de xénero.
- Curso de longa duración (polo menos 300 horas) de actualización de coñecementos e formación en novas temáticas sobre igualdade especializada para cada especialista (obrigatorio cada cinco anos como mínimo).

A Sección de Atención funcionaría a través do seguinte **Modelo de Atención**:

- Persoas destinatarias:

Mulleres vítimas de violencia doméstica (entendendo o concepto desde o punto de vista amplo establecido pola Convención de Istambul) e menores (nenos, nenas e adolescentes) vítimas de calquera violencia sufrida no ámbito familiar.

- Resumo básico do modelo:

A vítima será asistida, nun prazo inferior a dúas semanas, pola Coordinación de Caso da Unidade da Sección que lle corresponda na súa zona de residencia.

A vítima pode acceder á Sección de forma voluntaria ou por derivación (desde outro servizo municipal ou dunha entidade municipal). Se a derivación se realizase a través das Forzas e Corpos de Seguridade do Estado por situación de agresión ou denuncia, deberá ser atendida en menos de sete días.

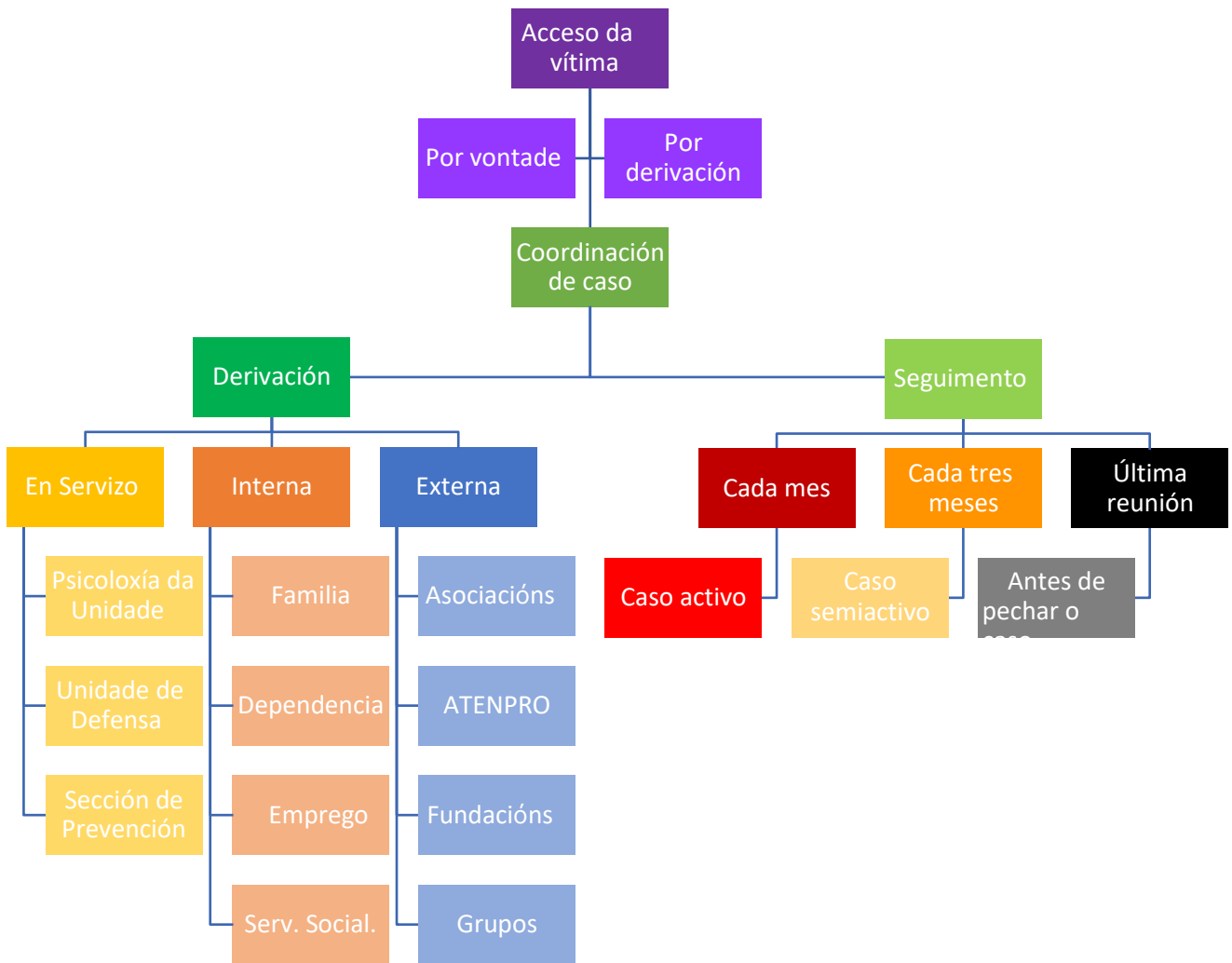
Nesta primeira reunión completárase o cuestionario do Informe 8 (incluído neste entregable a continuación), informarase das ferramentas existentes que poidan resultar útiles (axudas, bolsas, cursos...) e derivárase o caso dentro da Unidade (ámbito psicolóxico ou xurídico), no ámbito do Servizo (para tarefas de prevención), a outros servizos do municipio (Familia, Emprego, Dependencia...) ou a servizos externos (de asociacións, ATENPRO...), segundo proceda para cada caso.

A Coordinación de Caso deberá ter unha reunión, como mínimo, dun mes para actualizar a súa situación e realizar un seguimento sempre que estea activo (considerando o caso activo mentres se atopa nalgún tipo de terapia, situación xudicial...). Se o caso é semiactivo (considerando o caso estabilizado e sen actuacións concretas en marcha), as reunións deberán celebrarse cada, polo menos, tres meses. Se o caso vai pasar a situación de inactivo

(considerándoo cando se mude de cidade ou non queira seguir asistindo ás reunións), sempre que sexa posible, realizarase unha última reunión antes de pechalo para actualizar a situación e, se hai traslado, remitilo ao Servizo municipal correspondente.

Tanto psicoloxía como avogacía, cando se lles remita o caso, deberán atendelo nun prazo non superior a dez días e as reunións ordinarias serán polo intervalo considerado en función do caso concreto e da súa situación. Se a persoa interesada se atopa en situación legal, a avogacía atenderaa nun prazo non superior a tres días.

Fluxo de atención:

A partir da nosa experiencia e coñecementos especializados na materia, consideramos que este modelo de xestión, organización e servizo é axeitado para a súa implantación en todos os concellos, engadindo características específicas relacionadas coa dimensión da localidade, o seu carácter insular, etc.

Creemos que deste xeito existiría un sistema homoxéneo no que se podería garantir unha atención similar a todas as vítimas de violencia de xénero e violencia doméstica en todo o país e que, ademais, esta harmonización axudaría á coordinación interterritorial e ao intercambio de datos nos casos nos que sexa necesario (por exemplo, cando unha vítima se traslada a outro lugar).

Dada a realidade do noso país e a existencia de localidades pequenas, o modelo proposto pódese levar a cabo a través de mancomunidades, unións de localidades ou mediante as deputacións a través de partidos xudiciais que dan servizo a varios concellos pequenos.

Informe 8

*Proposta de cuestionario/instrumento
local para o diagnóstico da violencia
contra as mulleres*

O cuestionario elaborouse tomando como referencia a Ficha de Datos da Usuaria, que é un dos formularios ATENPRO necesarios para que as entidades locais poidan tramitar altas e baixas no Servizo.

Na devandita Ficha, a persoa encargada de cubrila deberá introducir unha serie de datos obxectivos, algúns dos cales deberán ir acompañados de "observacións". Neste sentido, o cuestionario elaborado pretende servir de guía para levar a cabo a elaboración das devanditas observacións.

Para a elaboración do cuestionario, tivéronse en conta as memorias do servizo de ATENPRO, o estudo de Cruz Vermella Española titulado "Las mujeres víctimas de violencia de género, atendidas en el servicio ATENPRO", as macroenquisas de violencia contra a muller de 2015 e 2019, e o informe de valoración dos instrumentos de avaliación de riscos proporcionados polo organismo licitante (principalmente EPV-R e SARA) e elaborados polo equipo investigador.

Dentro da sección **Localización da usuaria**, contén dous tipos de información: o enderezo de residencia actual e o enderezo do traballo.

Co fin de completar as observacións relativas ao domicilio actual, pódense formular algunhas cuestións relacionadas coas dificultades coa vivenda:

-se se tiveron problemas importantes como non poder pagar a hipoteca, non poder pagar o alugueiro ou a auga, a luz, etc.;

-se se producen situacións de senfogarismo; se existiron ou existen dificultades para tramitar as axudas ao alugueiro, para acceder a vivendas protexidas, etc.

1. Vive: nunha casa da súa propiedade; nunha casa alugada; nun cuarto alugado; nun fogar protexido; na rúa; outra situación.
2. Se vive nunha vivenda que adquiriu mediante hipoteca, tivo problemas para pagala?
3. Se vive nunha vivenda en alugueiro, tivo problemas para pagar o alugueiro?
4. Se vive nunha vivenda en alugueiro, é beneficiaria dunha axuda ao alugueiro?
5. Independentemente de que viva nunha casa alugada, en propiedade, etc., tivo problemas para pagar os servizos de auga, luz, Internet, etc.?

Co fin completar as observacións referidas ao enderezo do traballo, pódense facer algunhas preguntas relacionadas coa súa situación laboral: por exemplo,

-se a muller está desempregada e por que (problemas de saúde, problemas de conciliación, fin da relación contractual, por mor da violencia, porque o seu ex non a deixou traballar);

-se recibe prestación por desemprego;

-se non está en situación de desemprego, cal é o tipo de contrato (sen contrato, a tempo completo ou parcial, bonificado);

-o perfil ocupacional (sector, cualificación).

1. Traballadores por conta propia; por conta allea; non traballa pero busca traballo; nin traballa nin busca emprego.
2. Se non traballa é: por problemas de saúde; por mor da violencia; por problemas de conciliación; porque concluíu o contrato; porque o seu ex non a deixa traballar; porque non quere.
3. Se está en situación de desemprego, recibe un subsidio ou algunha outra axuda por desemprego?
4. Se traballa, cal é o tipo de contrato?: sen contrato; a tempo completo; a tempo parcial; bonificado; indefinido; temporal.
5. En que sector de actividade traballa?: Agricultura e/ou gandería; industria; servizos; outro.

Dentro da sección **Estado Físico-Psíquico-Sanitario**, poden incluírse preguntas relacionadas con:

- avaliación da propia saúde,

-se está embarazada ou pensa que o poida estar,

-se padece enfermidades graves,

-se ten dores e, no seu caso, onde se localizan estas,

-se padece ansiedade, angustia, depresión e/ou insomnio,

-se consome fármacos e, no seu caso, cales,

-se fai revisións xinecolóxicas.

1. Como valora o seu estado de saúde? Óptimo; bo; regular, malo.
2. Está embarazada ou cre que puidese estarlo?
3. Padece enfermidades graves? En caso afirmativo, sinale cales.
4. Ten dores? En caso afirmativo, sinale onde (por exemplo, nas costas, cabeza, etc.).
5. Padece angustia, depresión e/ou insomnio?
6. Toma medicamentos? En caso afirmativo, indique cales (non especificar a marca senón para que serven: por exemplo, para dores de cabeza, para as articulacións, para a depresión e/ou ansiedade, para o sono, etc.)
7. Acode ao xinecólogo polo menos unha vez ao ano?

Dentro do apartado **Núcleo de Convivencia**, poden incluírse preguntas relacionadas con:

-a parella actual (se ten nova parella e, de ser así, como consideran a devandita relación),

-os fillos (se teñen garda ou custodia compartida, se conviven con fillos da nova parella).

1. Actualmente, convive cunha nova parella?
2. En caso afirmativo, como valora esta convivencia? Boa. Regular. Mala.
3. En caso de ter fillos coa ex parella, ten a garda e custodia en exclusiva ou esta é compartida?
4. Ten fillos coa nova parella?
5. En caso de que a nova parella teña fillos, convive vostede con estes?

Dentro da sección **Apoios/Persoas de contacto**, pódense incluír preguntas relacionadas coas relacións sociais:

-se leva moito tempo vivindo no mesmo lugar,

-se ten persoas a quen contarlles os seus problemas,

-se ten persoas que poderían prestarlles axuda material,

-se dispón de espazos e realiza actividades de socialización (faladoiros en cafetarías, actividades diversas na asociación veciñal, etc.)

1. Canto tempo leva residindo no seu domicilio/barrio actual? Menos de seis meses, un ano, entre un e dous anos, entre dous e tres anos, máis de tres anos.
2. Ten persoas a quen poder contarlle os seus problemas?
3. Das persoas ás que pode contarlles os seus problemas, algunhas delas lle prestarían axuda material se fose preciso?
4. Participa en actividades veciñais como obradoiros, cursos, ximnasia, etc.?
5. Reúnese con amigos nos bares para tomar un café, parolar, etc.?

Dentro da sección **Historia/s do maltrato/s**, pódense incluír preguntas relacionadas coas diferentes dimensións da violencia doméstica:

-(i) illamento social (se a ex parella insiste en saber en todo momento onde está, se se enfada se fala con outras persoas, se controla o seu móbil);

-(ii) violencia física e sexual (se a empuxou, lle deu unha labazada, tiroulle do cabelo... se a golpeou. Se a ameazou cunha arma. Se a obrigou a manter relacións sexuais en contra da súa vontade. Se sufriu lesións e, no seu caso, onde. Se presenta rabuñaduras, contusións, etc.);

-(iii) violencia psicolóxica (se a humillou, menosprezou, insultou, ignorou...);

-(iv) violencia exercida sobre os fillos e fillas (se foron testemuñas de situacións de violencia, se estes foron golpeados, insultados, ameazados, etc., se se lles diagnosticou estrés postraumático, se a ex parella aproveitaba as visitas para ameazalas, etc.);

-(v) control da economía doméstica (se a ex parella se negaba a darlle cartos para os gastos do fogar; se se apropiaba do seu diñeiro; se lle impedía tomar decisións relacionadas coa economía familiar).

1. A súa ex parella insiste en saber onde se atopa en cada momento?
2. A súa ex parella enfádase se a ve falar con outras persoas?
3. A súa ex parella controla o seu móbil?
4. A súa ex parella menosprezouna, humillouna, insultouna ou ignorouna?
5. A súa ex parella empurrouna, deulle unha labazada, golpeouna ou tirouna ao chan?
6. A súa ex parella obrigouna a manter relacións sexuais contra a súa vontade?
7. A súa ex parella lesionouna? En caso afirmativo, onde? En caso afirmativo, ten negróns, rabuñaduras... etc.?
8. En caso de ter fillos, foron testemuñas de situacións de violencia?
9. En caso de ter fillos, estes foron golpeados, insultados?
10. En caso de ter fillos, a súa ex parella aproveitou as visitas para ameazalos?
11. A súa ex parella negouse a darlle cartos para os gastos do fogar?
12. O seu ex apropiábase do seu diñeiro?

Dentro da sección **Datos do agresor**, recoméndase facer preguntas relacionadas cos indicadores de risco, agrupadas arredor dunha serie de elementos:

- Perfil do agresor:

1. O agresor manifestou celos moi intensos ou comportamento controlador sobre a parella ou ex parella?
2. O agresor ten antecedentes de comportamento violento cunha parella anterior e/ou con outras persoas?
3. O agresor ten antecedentes de consumo de alcohol e/ou drogas e/ou adicción ao xogo?
4. O agresor ten antecedentes de enfermidade mental con abandono do tratamento?
5. O agresor incorreu en desprezo, crueldade e falta de arrepentimento cara á vítima?
6. Xustificou o agresor un comportamento violento polo seu propio estado ou pola provocación da vítima?

- Axuste psicosocial:

1. O agresor tivo problemas recentes nas relacións de parella?
2. O agresor tivo problemas recentes de traballo?
3. O agresor foi vítima e/ou testemuña de violencia familiar na infancia e/ou adolescencia?
4. O agresor ten antecedentes recentes de uso/abuso de drogas e/ou alcol e/ou adicción ao xogo?
5. O agresor expresou ideas/intentos de suicidio e/ou homicidio recentes?
6. O agresor presentou síntomas psicóticos e/ou maníacos recentes?
7. O agresor presentou trastorno da personalidade con ira, impulsividade ou inestabilidade condutual?

- Historial de violencia:

1. O agresor foi protagonista de episodios de violencia física anterior?
2. O agresor utilizou armas e/ou proferiu ameazas de morte críbles no pasado?
3. O agresor aumentou recentemente a frecuencia ou a gravidade das agresións?
4. O agresor infrinxiu ou incumpriu ordes de afastamento anteriores?
5. O maltratador negou ou minimizou a violencia anterior contra a parella?
6. O agresor mostrou actitudes que apoian ou toleran a violencia contra a parella?

-Outras:

1. O agresor manifesta falta de plans de futuro viables?
2. O agresor carece de apoios sociais?
3. O agresor está exposto a factores desestabilizantes?
4. O agresor incumpriu os tratamentos prescritos?
5. O agresor experimenta un alto nivel de estrés?

Dentro da sección **Medidas xudiciais**, preguntar:

- se denunciou;
 - se tramitou unha orde de protección e outras medidas penais e civís (se procede, cales: prohibición de achegamento, prohibición de comunicación, retirada de armas, prisión preventiva, prohibición de residencia. Prestación de alimentación, réxime de custodia e visitas, atribución do uso e do gozo da vivenda familiar);
 - se tramitou a prohibición de aproximación do maltratador;
 - se é preceptora da Renda Activa de Inserción ou doutra(s) Axuda(s) contidas na Lei Integral,
 - se conta cunha sentenza xudicial con recoñecemento de pensión e se esta se fai efectiva.
1. Denunciou a súa ex parella?
 2. Pediu unha orde de protección ou outra acción penal ou civil? En caso afirmativo, sinala cal(es): prohibición de achegamento; prohibición de comunicación; retirada de armas; prisión provisional; prohibición de residencia; subministración de alimentos; réxime de custodia e visitas; atribución do uso e gozo da vivenda familiar
 3. É beneficiaria da Renda Activa de Inserción ou doutra(s) Axuda(s) contida(s) na Lei Integral? En caso afirmativo, indique cal(es): contrato bonificado; contrato de substitución; axuda económica do artigo 27; concesión da autorización de residencia temporal e traballo.
 4. Conta cunha sentenza xudicial con recoñecemento de pensión? En caso afirmativo, sinala se esta é efectiva.

Dentro do apartado **Avaliación do risco**, incluír preguntas relacionadas con, por unha banda, coa autopercepción do risco dunha nova agresión por parte da ex parella (moderada, alta, moi alta); por outra, con outros datos non incluídos na Ficha ata o momento, que tamén poden servir para construír indicadores de risco.

Neste sentido, a Cruz Vermella propón introducir a perspectiva da vulnerabilidade social na análise mediante o Indicador AROPE, que se define como a porcentaxe de poboación que cumpre polo menos unha destas tres condicións: 1) estar por debaixo do limiar de risco de pobreza; 2) estar en situación de grave privación material; e 3) vivir nun fogar en desemprego

ou cunha intensidade de emprego moi baixa)¹. Ampliando a súa comprensión, o citado Indicador define as condicións da seguinte forma:

a) Persoas en risco de pobreza despois de transferencias sociais

Persoas cuxos ingresos por unidade de consumo sexan inferiores ao 60 % da renda mediana dispoñible equivalente (despois de transferencias sociais). Os ingresos corresponden ao ano anterior á da entrevista.

b) Carencia material severa

A carencia material severa é a proporción da poboación que vive en fogares que carecen de polo menos catro dos nove seguintes elementos:

- 1) Non pode permitirse o luxo de ir de vacacións polo menos unha semana ao ano.
- 2) Non pode permitirse unha comida de carne, polo, peixe, verduras ou froitas polo menos cada dous días.
- 3) Non pode permitirse manter a súa vivenda a unha temperatura adecuada.
- 4) Non ten capacidade para facer fronte a gastos imprevistos (de 650 euros).
- 5) Tivo atrasos no pagamento de gastos relacionados coa vivenda principal (hipoteca ou alugueiro, facturas de gas, comunidade...) ou en compras fraccionadas nos últimos doce meses.
- 6) Non pode permitirse ter un coche.
- 7) Non pode permitirse dispor de teléfono.
- 8) Non pode permitirse dispor dun televisor.
- 9) Non pode permitirse dispor dunha lavadora.

c) Persoas que viven en fogares con moi baixa intensidade laboral

Persoas de 0-59 anos que viven en fogares nos que os seus membros en idade de traballar realizaron menos do 20 % do seu potencial laboral total no ano anterior á entrevista (período de referencia dos ingresos). Calcúlase o número de meses nos que os membros do fogar estiveron traballando durante o ano de referencia e, por outra banda, o total de meses nos que teoricamente poderían traballar estes mesmos membros. Calcúlase a razón e determínase se é inferior ao 20 %. Esta variable non se aplica no caso das persoas de 60 ou máis anos. Como exemplo deste indicador, nun fogar con dous adultos no que só un adulto traballa a tempo completo, a intensidade de traballo sería do 50 %; se ambos traballan a xornada completa, a intensidade sería do 100 %; se un dos adultos traballa a tempo parcial e o outro a tempo completo, a intensidade laboral sería do 75 %.

Unha vez aclarados estes, as preguntas, para calcular o indicador AROPE, formularíanse do seguinte xeito:

1. Sente que está en risco e que a súa ex parella pode volver agredila? En caso afirmativo, valore este risco como: moderado, alto ou moi alto.

¹https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259941637944&p=1254735110672&page=ProductosYServicios/PYSLayout

2. Cales foron os ingresos do seu fogar correspondente ao ano pasado? (Para determinar se a persoa se atopa en situación de pobreza, será necesario consultar os resultados do INE obtidos da Enquisa de Condicións de Vida, tendo en conta tamén a composición do fogar).
3. Das seguintes situacións, indique cal ou cales resultan certas para vostede:
 - a. Non pode permitirse o luxo de ir de vacacións polo menos unha semana ao ano.
 - b. Non pode permitirse unha comida de carne, polo ou peixe polo menos cada dous días.
 - c. Non pode permitirse manter a súa vivenda a unha temperatura adecuada.
 - d. Non ten capacidade para facer fronte a gastos imprevistos (de 650 euros).
 - e. Tivo atrasos no pagamento de gastos relacionados coa vivenda principal (hipoteca ou alugueiro, facturas de gas, comunidade...) ou en compras fraccionadas nos últimos doce meses.
 - f. Non pode permitirse ter un coche.
 - g. Non pode permitirse dispor de teléfono.
 - h. Non pode permitirse dispor dun televisor.
 - i. Non pode permitirse dispor dunha lavadora.
4. Das persoas que viven con vostede na casa e que non superan os 59 anos, cantas traballaron no último ano?
5. Das persoas que viven con vostede, que traballaron no último ano e que non teñen máis de 59 anos, cantos meses levan empregadas?

Finalmente, outros posibles indicadores de avaliación do risco relacionados coa vítima están asociados á noción de vulnerabilidade e poderían ser:

-percepción da vítima de perigo de morte no último mes.

-intentos de retirar denuncias previas ou de retractación da decisión de abandono ou denuncia do agresor.

-vulnerabilidade da vítima por motivos de soidade, enfermidade ou dependencia.

Informe 9

*Claves para a elaboración do protocolo
de actuación no marco do Servizo
ATENPRO*

Partindo do novo Protocolo acordado pola Federación Española de Municipios e Provincias coa Delegación do Goberno contra a Violencia de Xénero, que incorpora todas as formas de violencia contra as mulleres no sentido estipulado no Convenio de Istambul, propoñemos as seguintes recomendacións:

1. Para cubrir correctamente a ficha da usuaria, o cuestionario que se presenta como un dos resultados finais deste Informe contén unha serie de indicacións que servirán de guía para completar os diferentes apartados da ficha que levan por título "Observacións".
2. Dado que este Protocolo incorpora todas as formas de violencia contra as mulleres, incluída a violencia vicaria e a sufrida por un menor de idade, é necesario, na ficha de usuaria, incorporar novas preguntas:
 - a. A vítima é un menor non acompañado/a con discapacidade?
 - b. A vítima vive soa?
 - c. Se a vítima vive con alguén, que relación ten como a persoa coa que vive?
Nai/titor. Parente. Unión Libre. Outra
3. Dado que o Protocolo inclúe a violencia vicaria como unha forma de violencia contra as mulleres, é posible que se presenten varias vítimas/superviventes para notificar o mesmo caso. Nestes casos, debe quedar claro que cada vítima debe ser tratada como un caso autónomo e notificada por separado.
4. Aínda que ATENPRO non é unha ferramenta de xestión de casos, nin é útil para avaliar a calidade das intervencións ou dos programas de prevención e erradicación da violencia doméstica, proporciona unha valiosa interpretación para tomar decisións fundamentadas, planificar decisións futuras, mellorar a eficacia dos programas dirixidos á prevención/combate a violencia contra as mulleres, e mellorar a coordinación intersectorial. Neste sentido, é importante que as entidades encargadas da prestación do servizo recompilen, almacenen, analicen e intercambien información de forma adecuada.
5. De conformidade co sinalado no punto 4), é necesario que as entidades prestatarias do servizo deseñen un Protocolo de intercambio de información que, en todo caso, deberá facilitarse de forma anónima e segura, coa estrita observancia da normativa de protección de datos de carácter persoal.
6. Tendo en conta que, de acordo co establecido no Protocolo, correspóndelle aos centros de servizos sociais das respectivas entidades locais pertencentes ao lugar de residencia da vítima, incorporalos ao Servizo, recoméndase que na páxina web de ATENPRO se inclúa unha relación dos devanditos centros xunto cos datos de contacto.
7. A condición de persoa con discapacidade como posible vítima fai recomendable traducir o Protocolo de Actuación nunha versión de fácil lectura (ou polo menos un resumo deste).
8. É recomendable incluír dúas seccións de "preguntas frecuentes" (FAQ) na páxina web para concellos e usuarias, respectivamente. Neste sentido, véxase por exemplo <https://www.dival.es/es/bienestar-social/content/servicio-telefonico-de-atencion-y-proteccion-para-victimas-de-violencia-de-genero-atenpro>

9. A incorporación de menores como vítimas ou, no seu caso, como beneficiarios do Servizo nos termos previstos no Protocolo, dada a súa novidade, fai aconsellable a elaboración dun tríptico informativo de fácil comprensión.
10. O requisito establecido no Protocolo en relación coas vítimas menores de 16 anos no sentido de contar coa autorización da/s persoa/s que exerzan legalmente a patria potestade, o acollemento, a tutela ou a garda de feito (salvo o agresor) para poderen ser usuarias do Servizo está en contradición cos supostos centrais da filosofía da infancia, unha disciplina incipiente no noso país pero cunha enorme proxección no resto de Europa, que considera os nenos e as nenas como titulares de dereitos e non só como obxectos de protección. Neste sentido, cómpre cuestionar a tese de que os e as menores son seres pasivos que non se ven afectados directamente pola violencia, ou que lles afecta menos que ás persoas adultas. A infancia, insisten estes estudos, é unha etapa clave na vida e ten un grande impacto na vida adulta. Noutra orde de cousas, non se entende que o límite de idade que marca o Protocolo se fixe nos 16 anos e non nunha anterior (como poden ser os 14 anos).

Informe 10

Conclusións finais

Unha vez rematado o informe, debemos propoñer unha breve batería de conclusións finais prioritarias:

A implantación de políticas públicas adecuadas no marco da loita contra a violencia doméstica require necesariamente un coñecemento preciso do estado actual da materia. Para iso, a estatística é fundamental, xa que nos permite identificar os puntos máis destacados do fenómeno que estudamos e propor políticas máis eficaces.

Neste sentido, a través de diferentes estudos, puxemos de manifesto que as estatísticas xestionadas por distintas institucións e organismos públicos presentan tantas carencias que non nos permiten ter unha visión integral da problemática, os datos que achegan son absolutamente dispares.

Isto fai imposible identificar con exactitude os problemas, como paso previo á toma de decisións sobre as políticas públicas que deban implantarse.

Polo tanto, é absolutamente necesario o deseño e proposición de enquisas e cuestionarios uniformes (e outras metodoloxías analíticas) sobre violencia doméstica que reflectan a realidade dos datos.

Esta cuestión agrávase cando falamos da situación da muller rural, para evitar este agravio comparativo cómpre facer mención á dimensión do concello (por exemplo, concellos pequenos de menos de 250 habitantes; entre 251 e 500 habitantes; entre 501 e 500 habitantes; 1000 habitantes; 1001 e 2000 habitantes), xa que as dificultades nas que se atopan as vítimas son diferentes segundo o número de habitantes empadroados no territorio, tanto para detectar a violencia como para garantir o acceso aos recursos dispoñibles.

A análise dos servizos recollidos neste informe revela a heteroxeneidade das prestacións que as distintas entidades locais lle ofrecen ás vítimas de violencia doméstica, definidas así no art. 3 do Convenio de Istambul.

Isto pode levar a desigualdade de trato entre as distintas vítimas de violencia doméstica, sendo, na práctica, vítimas de primeira e segunda categoría segundo o seu domicilio ou residencia.

Na nosa opinión, sería necesario que os órganos competentes, por exemplo nas conferencias de presidentes das comunidades autónomas ou nas reunións da FEMP, acordasen protocolizar uns servizos mínimos, por segmentos de poboación, adecuados para as vítimas de violencia doméstica, que fosen uniformes en todo o territorio nacional independentemente do lugar de domicilio ou residencia, respectando, por suposto, as competencias nacionais, autonómicas, locais e municipais.

É necesario con urxencia:

Dotar de medios persoais e materiais as entidades locais que presten asistencia ás vítimas de violencia doméstica definidas no art. 3 do Convenio de Istambul.

Incrementar a formación do persoal das entidades locais que presten asistencia ás vítimas de violencia doméstica definida no art. 3 do Convenio de Istambul.

Reforzar os equipos interdisciplinares nas entidades locais que presten asistencia ás vítimas de violencia doméstica definida no art. 3 do Convenio de Istambul.

Incorporar de forma estable a figura do axente de igualdade, que debe ser regulada, ás entidades locais que presten asistencia ás vítimas de violencia doméstica definidas no art. 3 do Convenio de Istambul.

Dotar de medios persoais e materiais o Centro de Atención de ATENPRO.

Aumentar a formación do persoal do Centro de Atención de ATENPRO.

Reforzar os equipos interdisciplinares no Centro de Atención de ATENPRO.

Incrementar a coordinación e cooperación entre as entidades locais e as comunidades autónomas.

Aumentar os centros de emerxencia, casas de acollida, vivendas tuteladas e en tránsito.

Mellorar os servizos de acompañamento ás superviventes e axuda na toma de decisións.

Revisar os casos atendidos por ATENPRO para coñecer a súa satisfacción co servizo e as posibles dificultades que puidesen xurdir.

Promover enquisas de avaliación das mulleres sobreviventes para coñecer o seu grao de satisfacción co trato recibido polos servizos asistenciais.

Desenvolver e difundir campañas ao longo do ano, no marco dunha acción temporal sostida de medidas de concienciación e sensibilización para a erradicación da violencia de xénero. É conveniente que se reforcen especialmente nos períodos vacacionais (Nadal e verán), xa que segundo as estatísticas é nestes períodos cando se produce un aumento do número de mulleres asasinadas por violencia de xénero pola súa parella ou ex parella sentimental.

Neste sentido, as campañas deben centrarse en todos os colectivos con especial atención aos colectivos máis vulnerables, como é o caso de: mulleres maiores, residentes en territorios rurais, discapacitados, en estado de xestación, persoas migrantes, minorías étnicas como, por exemplo, mulleres xitanas, mulleres prostituídas, con adicción, portadoras de VIH, etc. Nestas campañas hai que considerar con claridade as súas particularidades para que as vítimas se vexan recoñecidas/autorecoñecidas.

O servizo ATENPRO, que é competencia das entidades locais, está valorado como un dos recursos máis eficaces para a atención ás vítimas de violencia doméstica, informando e sensibilizando sobre os problemas asociados, e previndo e combatendo. Aínda que tamén se

detecta que ATENPRO posúe unha xestión lenta que repercute negativamente nas usuarias do servizo existindo, ademais, unha falta de coordinación entre as diferentes ferramentas que dificultan unha resposta rápida.

Por último, son necesarios máis estudos coma este, non obstante pensamos que se a implicación da FEMP fose maior (como se dixo nunha das reunións, no sentido de ser quen enviaría as enquisas) as respostas serían máis e a participación aumentaría, o que sen dúbida enriquecería o estudo.

Addenda I

Referencias bibliográficas

- Aizpurua, E., Copp, J., Ricarte, J. J., e Vázquez, D. (2021). Controlling behaviors and intimate partner violence among women in Spain: An examination of individual partner, and relationship risk factors for physical and psychological abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 36, (1-2), 231-254.
- Andrés-Pueyo, A. (2017). Manual de evaluación del riesgo de violencia. Metodología y ámbitos de aplicación. Ismael Loinaz. Editorial Pirámide. Madrid. 253pp. Año 2017. *Anuario de Psicología Jurídica*, 27, 127-129.
- Andrés-Pueyo, A., e Echeburúa, E. (2010). Valoración del riesgo de violencia: instrumentos disponibles e indicadores de aplicación. *Psicothema*, 22 (3), 403-409.
- Andrés-Pueyo, A., López, S., e Álvarez, E. (2008). Valoración del riesgo de violencia contra la pareja por medio de la SARA. *Papeles del Psicólogo*, 29, 107-122.
- Andrews, D., Bonta, J. e Wormith, S.J. (2006). The recent past and near future of risk and or need assessment. *Crime & Delinquency*, 52(1), 7-27.
- Arbach, K., e Andrés-Pueyo, A. (2007). Valoración del riesgo de violencia en enfermos mentales con el HCR-20. *Papeles del Psicólogo*, 28, 174-186.
- Arbach-Lucioni, K., e Andrés-Pueyo, A. (2016). Violence risk assessment practices in Spain. En J. P. Singh, S. Bjorkly (Eds.), *International Perspectives on Violence Risk Assessment* (pp. 280-295). Oxford University Press.
- Ballesteros, A., Graña, J.L., Andreu, J. M. (2006). Valoración actuarial del riesgo de violencia en centros penitenciarios. *Psicopatología Clínica, Legal y Forense*, 6, 103-117.
- Belfrage, H., e Strand, S. (2008). Structured spousal violence risk assessment: Combining risk factors and victim vulnerability factors. *International Journal of Forensic Mental Health*, 7, 39-46.
- Boer, D.P., Hart, S., Kropp, P.R., e Webster, C.D. (1997). *The SVR-20. Guide for assessment of sexual risk violence*. Vancouver: Mental Health, Law and Policy Institute, Simon Fraser University.
- Boer, D. P., Harth, S. D., Kropp, P. R., e Webster, C. D. (2022). SVR-20 (Versión 2). *Manual para valorar el riesgo de violencia sexual*. TEA Ediciones.
- Bonta, J., e Andrews, D.A. (2016). *The Psychology of Criminal Conduct*, 6e. New York, NY: Routledge.
- Borum, R., Bartel, P., e Forth, A. (2003). *Structured Assessment of Violence Risk in Youth. Professional Manual*. Pearson.
- Borum, R., Fein, R., Vossekuil, B. e Berglund, J. (1999). Threat assessment: defining an approach for evaluating risk of targeted violence. *Behavioral Sciences & the Law*, 17, 323-337.

Borum, R., Lodewijks, H., Bartel, P. A., e Forth, A. E. (2010). Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY). En R. Otto y K. S. Douglas (Eds.), *Handbook of Violence Risk Assessment* (pp. 63-79). Routledge/Taylor at Francis Group.

Campbell, J. C., Webster, D. W., e Glass, N. (2009). The Danger Assessment: Validation of a lethality risk assessment instrument for intimate partner femicide. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(4), 653-674.

Canales, D., Macaulay, A., McDougall, A., Wei, R. e Campbell, J. (2013). *A brief synopsis of risk assessment screening tools for frontline professionals responding to intimate partner violence*. Centre for Criminal Justice Studies.

Connors, M.H., Large, M.M. (2023). Calibrating violence risk assessments for uncertainty. *General Psychiatry*, 36, e100921.

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género (10 de julio de 2023a). *Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género*. Portal estadístico, Fichas de mujeres víctimas mortales de violencia de género año 2023. [VMortales_2023_07_21.pdf\(igualdad.gob.es\)](#)

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género (10 de julio de 2023b). *Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género*. Portal estadístico, Mujeres. <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/victimasMortales/fichaMujeres/home.htm>

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género (10 de julio de 2023c). *Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género*. Boletines estadísticos Mensuales Año 2023. [Principales datos mayo 2023.pdf\(igualdad.gob.es\)](#)

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género (10 de julio de 2023d). *Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género*. Portal estadístico, Fichas de menores víctimas mortales año 2023. [VM Menores Ficha por años \(fecha creación ficha\)_nuevo formato\(igualdad.gob.es\)](#)

Douglas, K. S., Hart, S. D., Webster, C. D., eBelfrage, H. (2013). *HCR-20: Assessing Risk for Violence, third edition*. Vancouver, Canada: Mental Health, Law and Policy Institute, Simon Fraser University.

Douglas, K. S., e Reeves, K. A. (2010). Historical-Clinical-Rick Management-20(HCR-20) Violence Risk Assessment Scheme. En R. K. Otto y K. S. Douglas (Eds.), *Handbook of Violence Risk Assessment* (pp. 147-185). Routledge.

Douglas, K.S., e Skeem, J.L., (2005). Violence risk assessment: Getting specific about dynamics. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11 347-383.

Douglas, K. S., e Webster, C. D. (1999). The HCR-20 violence risk assessment scheme: concurrent validity in a sample of incarcerated offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 26(1), 3-19.

Echeburúa, E., Amor, P. J., Loinaz, I., & De Corral, P. (2010). Escala de Predicción del Riesgo de Violencia Grave contra la pareja-Revisada-(EPV-R). *Psicothema*, 22(4), 1054-1060.

Echeburúa, E., e Fernández-Montalvo, J. (2009). Evaluación de un programa de tratamiento en prisión de hombres condenados por violencia grave contra la pareja. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 9, 5-20.

Echeburúa, E., Fernández-Montalvo, J., de Corral, P., y López-Goñi, J. J. (2009). Assessing risk markers in intimate partner femicide and sever violence: a new assessment instrument. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 925-939.

Echeburúa, E., Sarasua, B., Zubizarreta, I., e Corral, P. (2009). Evaluación de la eficacia de un tratamiento cognitivo-conductual para hombres violentos contra la pareja en un marco comunitario: una experiencia de 10 años (1997-2007). *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 9, 199-217.

Fein, R.A., e Vossekuil, B. (1999). Assassination in the United States: an operational study of recent assassins, attackers, and near-lethal approachers. *Journal of Forensic Sciences*, 50: 321-333.

Fein, R. A., Vossekuil, B., e Holden, G. A. (1995). Threat assessment: An approach to prevent targeted violence. National Institute Justice:Research in Action, pp. 1-7 1995, September.

Forth, A., Kosson, D., e Hare, R. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist: Youth Version, Technical Manual*. Multi-Health Systems, Inc.

García-García, J., Ortega Campos, E., Zaldívar Basurto, F., e Gil-Fenoy, M. J. (2016). Predicción del riesgo de reincidencia en una muestra de menores infractores españoles. Evidencias de validez del SAVRY . *Psicumex*, 6(1), 83-95.

Gobierno de España (2019). Pacto de Estado contra la Violencia de Género. Documento_Refundido_PEVG_2.pdf (igualdad.gob.es)

González, J. L., López, J. J., e Muñoz, M. (2018). *La valoración policial del riesgo de violencia contra la mujer pareja en España – Sistema VioGén*. Ministerio del Interior. Gobierno de España.

Hanson, R. K., Harris, A. J. R., Scott, T.-L., e Helmus, L. (2007). Assessing the risk of sexual offenders on community supervision: The Dynamic Supervision Project (User Report N°. 2007-05). Public Safety Canada. Obtido de <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/ssssng-rsk-sxl-ffndrs/index-en.aspx>

Hanson, R. K., e Morton-Bourgon, K. E. (2009). The accuracy of recidivism risk assessments for sexual offenders: A meta-analysis of 118 prediction studies. *Psychological Assessment*, 21(1), 1-21.

Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R)*. Multi-Health Systems.

- Hare, R.D. (2003). *Escala de evaluación de Psicopatía de Hare Revisada. PCL-R*. TEA Ediciones.
- Harris, G. T., Rice, M. E., Quinsey, V. L. (1993). Violent recidivism of mentally disordered offenders: The development of a statistical prediction instrument. *Criminal Justice and Behavior*, 20(4), 315-335.
- Hart, S. D. (1998). The role of psychopathy in assessing risk for violence: Conceptual and methodological issues. *Legal & Criminological Psychology*, 3, 121-137.
- Hart, S. D., e Boer, D. P. (2010). Structured professional judgment guidelines for sexual violence risk assessment: The Sexual Violence Risk-20 (SVR-20) and Risk for Sexual Violence Protocol (RSVP). En R. K. Otto e K. S. Douglas (ed.), *Handbook of Violence Risk Assessment* (pp. 269-294). Routledge/Taylor & Francis.
- Hart, S. D., Cox, D. N., e Hare, R. D. (1995). *The Hare PCL: Screening Version*. Multi-Health Systems.
- Hart, S. D., Douglas, K. S., e Guy, L. S. (2016). The structured professional judgment approach to violence risk assessment: Origins, nature, and advances. En L. Craig, y M. Rettenberger (Eds.), *The Wiley handbook on the theories, assessment, treatment of sexual offending*, Vol. 2 (pp. 643-666). Wiley-Blackwell.
- Hilterman, E., e Andrés-Pueyo, A. (2005a). *Guía para la valoración del riesgo de violencia HCR-20*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Barcelona.
- Hilterman, E., e Andrés-Pueyo, A. (2005b). *SVR-20. Guía para la valoración del riesgo de violencia sexual*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Barcelona.
- Hilterman, E., Nicholls, T. L., e Van Nieuwenhuizen, C. (2014). Predictive validity of risk assessments in juvenile offenders: Comparing the SAVRY, PCL:SV, and YLS/CMI with unstructured clinical assessments. *Assessment*, 21, 324-339.
- Hilterman, E., e Vallés, D. (2007). *SAVRY. Guía para la valoración del riesgo de violencia en jóvenes*. Ed. Centre d'Estudis Jurídics i de Formació Especialitzada. Generalitat de Catalunya.
- Hilton, N. Z., e Ennis, L. (2020). Intimate partner violence risk assessment and management: An RNR approach to threat assessment. En J. S. Wormith, L. A. Craig y T. E. Hogue (Eds.), *The Wiley Handbook of What Works in Violence Risk Management: Theory, Research and Practice* (pp. 163-182).
- Hilton, N. Z., Harris, G. T., Rice, M. E., Houghton, R. E., e Eke, A. W. (2008). An indepth actuarial assessment for wife assault recidivism: The Domestic Violence Risk Appraisal Guide. *Law and Human Behavior*, 32, 150-163.

Hilton, N. Z., Harris, G.T., Rice, M.E., Lang C., Cormier, C.A., Lines, K.J. (2004). A brief actuarial assessment for the prediction of wife assault recidivism: the Ontario domestic assault risk assessment. *Psychological Assessment*, 16(3), 267-75.

Horcajo-Gil, P. J., Dujo-López, V., Andreu-Rodríguez, J. M., e Marín-Rullán, M. (2019). Valoración y gestión del riesgo de reincidencia delictiva en menores infractores: una revisión de instrumentos. *Anuario de Psicología Jurídica*, 29, 41-53.

Hotaling, G. T., e Sugarman, D. B. (1986). An analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge. *Violence and Victims*, 1(2), 101-124.

Kanters, T., Hornsverld, R. H. J., Nunes, K. L., Zwets, A. J., Murriss, P., e van Marle, H. J. C. (2017). The Sexual Violence Risk-20: factor structure and psychometric properties. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 28, 368-387.

Kropp, P. R., e Gibas, A. (2010). The Spousal Assault Risk Assessment Guide (SARA). En R. K. Otto e K. S. Douglas (Eds.), *Handbook of violence risk assessment* (pp. 227-250). Routledge: Taylor & Francis Group.

Kropp, P. R., e Hart. S. D. (2004) *The development of the brief spousal assault form for the evaluation of risk (B-SAFER): A tool for criminal justice professionals*. Department of Justice Canada.

Kropp, P. R., y Hart. S. D. (2016). *SARA-V3. User manual for the version 3 of the spousal assault risk assessment guide*. Proactive Resolutions.

Kropp, P. R., Hart. S. D., e Belfrage, H. (2010). *Brief spousal assault form for the evaluation of risk (B-SAFER): User manual* (2ª ed.). Proactive Resolutions.

Kropp, P. R., Hart, S. D., Webster, C. D., e Eaves, D. (1995). *Manual for the spousal assault risk assessment guide* (2ª ed.). British Columbia Institute on Family Violence.

Lewis, G., e Doyle, M. (2009). Risk formulation: What are we doing and why? *International Journal of Forensic Mental Health*, 8(4), 286-292.

Ley Orgánica 1/2004. Ley de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. Publicada en BOE, 313, de 29 de diciembre de 2004. España.

Lila, M., Martín-Fernández, M., Gracia, E., López-Ossorio, J. J., e González, J. L. (2019). Identifying key predictors of recidivism among offenders attending a batterer intervention program: A survival analysis. *Psychosocial Intervention*, 28(3), 157-167.

Loinaz, I. (2017). *Manual de evaluación del riesgo de violencia. Metodología y ámbitos de aplicación*. Pirámide.

- López-Osorio, J. J., González, J. L., Buquerín, S., García, L. F., e Buela-Casal, G. (2017). Risk factors related to intimate partner violence police recidivism in Spain. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 17, 107-119.
- Martínez, M., Hilterman, E., e Andrés Pueyo, A. (2005). *SVR-20 Manual de Valoración del Riesgo de Violencia Sexual*. Publicaciones Universitat de Barcelona.
- Meyers, J. R., e Schmidt, F. (2008). Predictive validity of the Structured Assessment for Violence Risk in Youth (SAVRY) with juvenile offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 35(3), 344-355.
- Moltó, J., Poy, R., e Torrubia, R. (2000). Standardization of the Hare Psychopathy Checklist-Revised in a Spanish prison sample. *Journal of Personality Disorders*, 14, 84-96.
- Moltó, J., Poy, R., e Torrubia, R. (2010). Adaptación española del PCL-R: análisis psicométricos en muestras penitenciarias. In R. D. Hare (Ed.), *Escala de evaluación de psicopatía de Hare revisada: PCL-R*. (1 ed., pp. 233-263).
- Monahan, J., Bonnie, R., Appelbaum, P. S., Hyde, P. S., Steadman, H. J., e Swartz, M. S. (2001). Mandated community treatment: Beyond outpatient commitment. *Psychiatric Services*, 52, 1198–1205.
- Nguyen, T., Andrés-Pueyo, A. (2016). *Factores de riesgo de la reincidencia violenta en población penitenciaria*. Universidad de Barcelona. Obtido de <http://www.ub.edu/geav/wp-content/uploads/2017/06/Nguyen-Andr%C3%A9s-Pueyo-2016.pdf>
- Nicholls, T. L., Pritchard, M. M., Reeves, K. A., e Hilterman, E. (2013). Risk assessment in intimate partner violence: A systematic review of contemporary approaches. *Partner abuse*, 4(1), 76-168.
- Ogloff, J. R. P., e Davis, M. R. (2020). From predicting dangerousness to assessing and managing risk for violence. En J. P. Singh, S. Bjorkly (Eds.), *International Perspectives on Violence Risk Assessment* (pp. 81-98). Oxford University Press.
- Organización Mundial de la Salud (2021). *La violencia contra la mujer es omnipresente y devastadora: la sufren una de cada tres mujeres*. Centro de prensa. Nota de 9 de marzo de 2021. Obtido de: <https://www.who.int/es/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence>
- ONU Mujeres (2023). Hechos y cifras: Poner fin a la violencia contra las mujeres. Obtido de <https://www.unwomen.org/es/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>
- Penney, S. R., Lee, Z., e Moretti, M. M. (2010). Gender differences in risk factors for violence: an examination of the predictive validity of the Structured Assessment of Violence Risk in Youth. *Aggressive Behavior*, 36(6), 390-404.

- Pérez, M., Redondo, S., Martínez, M., García, C., e Andrés-Pueyo, A. (2008). Predicción de riesgo de reincidencia en agresores sexuales. *Psicothema*, 20, 205-210.
- Prieto-Macías, P., Guillén-Riquelme, A., e Quevedo-Blasco, R. (2020). Generalización de la consistencia interna del Historical-Clinical-Risk Management-20 (HCR-20) en población penitenciaria: Un meta-análisis. *Revista Iberoamericana de Psicología y Salud*, 11, 117-131.
- Proctor, E., Silmere, H., Raghavan, R., Hovmand, P., Aarons, G., Bunger, A., Griffey, R., e Hensley, M. (2011). Outcomes for implementation research: conceptual distinctions, measurement challenges, and research agenda. *Administration and Policy Mental Health*, 38(2), 65-76.
- Quinsey, V. L., Harris, G. T., Rice, M. E., e Cornier, C. A. (1998). *Violent Offenders: Appraising and Managing Risk*. American Psychological Association.
- Reveles, P. I., Bravo, V., Ortega, I. A., Lozano, M., Campos, D. P., Cuevas, R., e Flores, L. A. (2020). Validación de la Escala de Predicción de Riesgo de Violencia Grave de Pareja en el Contexto Urbano de la Ciudad de Chihuahua, México. *Acta de Investigación Psicológica*, 10(3), 20-32.
- Rudas, M. M., Ávil, M. R., Ariza, M. M. M., e Valencia, S. B. (2016). Validación descriptiva de la escala de predicción del riesgo de violencia grave contra la pareja para el ámbito colombiano. *Gaceta Internacional de Ciencias Forenses*, 20, 35-68.
- Sanz-Barbero, B., Heras-Mosterio, J., Otero-García, L., y Vives-Cases, C. (2016). Perfil sociodemográfico del feminicidio en España y su relación con las denuncias por violencia de pareja. *Gaceta Sanitaria*, 30(4), 272-278.
- Scurich, N. (2016). An introduction to the assessment of violence risk. En J. P. Singh, S. Bjorkly (Eds.), *International Perspectives on Violence Risk Assessment* (pp. 3-15). Oxford University Press.
- Singh, J.P., Grann, M., e Fazel, S. (2011). A comparative study of violence risk assessment tools: A systematic review and metaregression analysis of 68 studies involving 25,980 participants. *Clinical Psychology Review*, 31(3), 499-513.
- Singh, J. P., Grann, M., e Fazel, S. (2013). *Authorship bias in violence risk assessment? A systematic review and meta-analysis*. Plos One, 8(9), e72484.
- Skeem, J., e Mulvey, E. (2002). Monitoring the violence potential of mentally disordered offenders being treated in the community. In A. Buchanan (Ed.), *Care of the mentally disordered offender in the community* (pp. 111-142). Oxford Press.
- Stith, S., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B., y Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and violent behavior*, 10, 65-98.

Viljoen, J. L., Vargen, L. M., Cochrane, D. M., Jonnson, M. R., Goossens, I., e Monjazez, S. (2021). Do structured risk assessments predict violent, any, and sexual offending better than unstructured judgment? An umbrella review. *Psychology, Public Policy, and Law*, 27(1), 79–97.

Viljoen, J. L., y Vincent, G. M. (2020). Risk assessment for violence and reoffending: Implementation and impact on risk management. *Clinical Psychology Science Practice*, 00, e12378.

Webster, C. D., Douglas, K. S., Eaves, D., e Hart, S. D. (1997). *HCR-20: Assessing risk for violence* (version 2). Burnaby, Canada: Mental Health, Law & Policy Institute, Simon Fraser University.

Wertz, M., Schobel, S., Schiltz, K., Rettenberger, M. A. (2023). A Comparison of the predictive accuracy of structured and unstructured risk assessment methods for the prediction of recidivism in individuals convicted of sexual and violent offense. *Psychological Assessment*, 35(2), 152-164.

Wilson, S., Singh, J. P., Leech, N., e Nicholls, T. (2016). Appendix: Structured instruments commonly used in violence risk assessments. En J. P. Singh, S. Bjorkly (Eds.), *International Perspectives on Violence Risk Assessment* (pp. 353-372). Oxford University Press.

Yoon, D., Eher, R., e Mokros, A. (2022). Incremental validity of the Psychopathy Checklist-Revised above and beyond the diagnosis of antisocial personality disorder regarding recidivism in sexual offenders. *Journal of Criminal Justice*, 80, 101780.

Anexo I

Modelo de cuestionario

Cuestionario de Violencia Doméstica para Entidades

Ao longo deste cuestionario empregarase a expresión violencia doméstica no sentido do art. 3.b do Convenio de Istambul: "Todos os actos de violencia física, sexual, psicolóxica ou económica que se produzan no ámbito familiar ou no domicilio ou entre ex ou actuais cónxuxes ou parellas de feito, con independencia de que o autor do delito comparta ou compartise o mesmo domicilio que a vítima". É dicir, a violencia doméstica debe entenderse como toda violencia que sofren mulleres, nenos, nenas e adolescentes.

CARACTERÍSTICAS XERAIS:

0.- Entidade/institución á que pertence: _____

1.- Que factores considera que inflúen na violencia doméstica? (pode marcar varias opcións)

- A falta de educación.
- O machismo.
- A desigualdade de homes e mulleres.
- O consumo de alcohol e doutras drogas.
- Que as mulleres non denunciaren.
- O clima social de violencia existente.
- As condicións socioeconómicas desfavorables.
- O cambio de papel social das mulleres.
- Os costumes das persoas inmigrantes.
- A provocación das mulleres.
- Os celos.
- Non existe unha violencia específica contra as mulleres.

2.- Considera que a súa entidade/institución rexistra información sobre casos de violencia doméstica? (pode marcar varias opcións)

- Si, de carácter cualitativo.
- Si, de carácter cuantitativo.
- Non, pero estamos no proceso.
- Non
- Outras: _____.

Se a resposta anterior é afirmativa:

1.1- Indique o tipo de información (pode marcar varias opcións):

- Información relacionada coas vítimas.
- Información relacionada cos agresores.
- Información relacionada coa violencia: caracterización (tipoloxía, duración, frecuencia...).

- Información relacionada coa violencia: contexto (relación de afectividade, situación de convivencia...).
- Información relacionada con menores vítimas ou orfos.
- Información relacionada cos recursos para previr e erradicar a violencia doméstica.
- Información de carácter xudicial e procesual (denuncias, medidas de protección, medidas provisionais...).
- Enquisas de opinión con fins de investigación.
- Outras: _____.

1.2- A información recollida é accesible a outras persoas ou entidades? (pode marcar varias opcións):

- Si, pero só informes anonimizados.
- Si, previa solicitude.
- Si, pero só para institucións.
- Non, a información é só de carácter interno.

3.-Indique o seu grao de acordo coa información recollida sobre violencia doméstica:

	Moi de acordo	Bastante de acordo	Pouco de acordo	Nada de acordo
É importante rexistrar información cuantitativa ou cualitativa relacionada con casos de violencia doméstica.				
A información producida a nivel institucional en España é suficiente para coñecer a realidade sobre a violencia doméstica.				
As estatísticas publicadas reflicten a realidade da situación no país.				
Existen máis casos que non aparecen nos datos publicados				
A información debería estar máis desagregada.				
Os datos son esenciais para mellorar a comprensión da natureza, magnitude, gravidade e frecuencia da violencia contra as mulleres.				
A investigación e a estatística son ferramentas valiosas para desenvolver intervencións e políticas baseadas en datos				

empírico para poñerlle fin à violencia contra as mulleres.				
Existe unha importante carencia de datos completos, fiables, comparables e actualizados sobre a violencia contra as mulleres.				

4.- A súa institución/entidade puxo en marcha campañas de sensibilización dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica?

- Si
 Non

Se a resposta é SI, cales? _____

5.- A súa institución/entidade puxo en marcha campañas educativas dirixidas á poboación en xeral contra a violencia doméstica?

- Si
 Non

Se a resposta é SI, cales? _____

6.-A súa institución/entidade presta intermediación laboral ás vítimas de violencia doméstica?

- Si
 Non

Se a resposta é SI, cales? _____

7.-A súa institución/entidade ofrece orientación psicosocial en materia de violencia doméstica?

- Si
 Non

8.-A súa institución/entidade presta asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica?

- Si
 Non

9.- A súa institución/entidade puxo en marcha medidas ou estratexias distintas das mencionadas anteriormente contra a violencia doméstica?

- Si
 Non

Se a resposta é SI, cales? _____

10.- Valore, na súa opinión, nunha escala do 1 ao 10 a efectividade das seguintes medidas de atención ás vítimas de violencia doméstica.

Nunha escala do 1 ao 10, cualifique con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
016.										
Teléfono ANAR.										
ATENPRO.										
Contratos bonificados de mulleres vítimas de violencia.										
Renda Activa de Inserción.										
Axuda económica prevista no artigo 27 da Lei integral.										
Concesións de autorización de residencia temporal e de traballo.										
Dispositivos telemáticos.										
VIOGÉN.										
Web de recursos de apoio e de prevención.										

11.-Valore, na súa opinión, nunha escala de 1 a 10 as seguintes cuestións relacionadas coa violencia doméstica:

Valore con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A sociedade española en xeral está sensibilizada coa violencia doméstica.										
Os medios de comunicación están sensibilizados coa violencia doméstica.										
O sistema educativo contribúe á prevención da violencia doméstica.										
As institucións están respondendo adecuadamente á violencia doméstica.										
O sistema xudicial está a responder adecuadamente á violencia doméstica.										

12.- Na súa opinión, valore nunha escala do 1 ao 10 en que medida os seguintes temas constitúen desafíos para a prevención e erradicación da violencia doméstica.

Nunha escala do 1 ao 10, cualifique con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Medición das dimensións do fenómeno.										
Produción de coñecemento.										
Intervención psicosocial.										
Intervención laboral.										
Intervención xurídica.										
Educación.										
Formación.										
Comunicación.										

13.- Considera que a súa institución é capaz de identificar e abordar casos de violencia doméstica?

Si Non

14.- Cales considera que son os tipos máis frecuentes de violencia doméstica na nosa sociedade? (pode marcar varias opcións)

- Física
 Psicolóxica
 Social
 Sexual
 Negación de alimentos
 Denegación de diñeiro por parte do cónxuxe/parella
 Outras (por favor, especificar):

15.- Cales considera que son para a súa entidade/institución os obstáculos para detectar e abordar a violencia doméstica?

Nunha escala de 1 a 10, valore con 10 o factor que considere o maior obstáculo para detectar e abordar un caso de violencia doméstica e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Falta de formación										
Falta de tempo en consulta/despacho										
Falta de equipos interdisciplinares										
Falta de perspectiva de xénero										
Falta de privacidade na consulta/despacho										
Falta de recursos										
Medo ás represalias										

Barreiras culturais, idiomáticas, etc.											
Outros: (especificar)											

16.- Valore nunha escala do 1 ao 10 os seguintes recursos para a información e sensibilización sobre a violencia doméstica:

Valore con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Campañas informativas										
Regulación da publicidade e recomendacións para os medios de comunicación										
Web de recursos de apoio e prevención en casos de violencia doméstica (WRAP)										
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.										
Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.										
Servizo Telefónico de Atención e Protección para Víctimas de Violencia de Xénero (ATENPRO).										

17.- Valore nunha escala do 1 ao 10 os seguintes recursos de atención ás vítimas e aos seus fillos e fillas.

Valore con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Asistencia xurídica inmediata										
Protección inmediata										
Xulgados de Violencia contra a Muller										
Fiscalía de Violencia contra a Muller										
Unidades de Avaliación Forense Integral										
Unidades especializadas das Forzas e Corpos de Seguridade										
Cooperación entre as forzas e corpos de seguridade nun territorio.										
Coordinación entre as Forzas e Corpos de Seguridade e os órganos xudiciais.										
Sistema de Seguimento Integral: estimación e seguimento do risco.										
Sistema de seguimento por medios telemáticos das medidas de distanciamento en materia de violencia doméstica.										

Sistema de control por GPS da saída dos agresores de centros penitenciarios.										
Apoio e acompañamento psicosocial ás mulleres.										
Apoio e acompañamento psicosocial ás e aos menores.										
Servizo Telefónico de Atención e Protección para Víctimas de Violencia de Xénero (ATENPRO).										

18.- Valore nunha escala do 1 ao 10 os seguintes recursos de información para as vítimas de violencia doméstica e o seu contorno:

Valore con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
O servizo telefónico 016, de información e asesoramento xurídico en materia de violencia doméstica.										
Instrumentos de información propios das comunidades autónomas.										

19.-Avalíe as seguintes medidas relacionadas co papel que xoga a publicidade na transmisión de valores e principios para contribuír eficazmente a combater o fenómeno da violencia doméstica.

Nunha escala do 1 ao 10, cualifique con 10 o seu maior grao de acordo e con 1 o que menos.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Cooperación con empresas de publicidade para canalizar a formación en igualdade dos seus profesionais e poñer en marcha premios ás boas prácticas en publicidade.										
Ampliación do convenio de autorregulación en materia de publicidade que inclúa criterios para a resolución extraxudicial dos conflitos.										
Acordo entre os facultados para exercer a acción de cesamento e rectificación para garantir unha actuación coordinada e eficaz.										
Ampliación do acordo de autorregulación dos operadores de televisión en materia de protección de menores para incorporar a violencia doméstica e a discriminación por razón de sexo.										

Convenios coas autoridades reguladoras do audiovisual para establecer procedementos de colaboración para erradicar a incitación directa ou indirecta á violencia doméstica desde a programación e a publicidade.												
Promoción e difusión de boas prácticas en contidos e tratamento das noticias.												

20. Valore o seu coñecemento de ATENPRO

Nunha escala do 1 ao 10, valore con 10 o seu maior grao de coñecemento e con 1 o menor.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Cuestionario entidades locais

CARACTERÍSTICAS ESPECÍFICAS:

1.- Considera que as entidades locais teñen un papel que desempeñar na prevención e erradicación da violencia doméstica? (pode marcar varias opcións)

- Si, centralmente.
 Si, aínda que de xeito complementario ou accesorio.
 Non, de ningunha maneira.

2.- Considera que as entidades locais teñen competencias suficientes en materia de igualdade e para previr e erradicar a violencia doméstica?

- Si
 Non

Se a resposta é SI, cales? _____

3.- O Pacto de Estado contra a violencia de xénero, considera que serviu de impulso aos concellos para recuperar/reforzar competencias en materia de igualdade e para previr e erradicar a violencia doméstica?

- Si, dun xeito decisivo
 Si, aínda que só marxinalmente
 Non, de ningunha maneira

4.- Nas medidas contidas no Pacto de Estado contra a violencia de xénero, as entidades locais teñen funcións de promoción/desenvolvemento e/ou responsabilidade.

Nunha escala do 1 ao 10, cualifique ata que punto estas medidas contribúen a previr e/ou erradicar a violencia doméstica, onde 10 representa a puntuación máis alta e 1 a máis baixa.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Desenvolvemento de campañas de prevención e sensibilización.										
Prestación dunha asistencia social integral.										
Creación de unidades de apoio.										
Protección por parte da Policía Local das vítimas.										
Establecemento dunha rede habitacional e/ou de casas de acollida.										
Establecemento de centros de acollida e/ou información ás vítimas no rural.										

Constitución das comisións e consellos locais de igualdade.																			
Posibilitar os desprazamentos Aos servizos especializados.																			
Establecemento de protocolos e medidas especiais de atención aos colectivos de mulleres máis vulnerables.																			
Adaptación dos recursos de apoio e atención ás persoas con discapacidade.																			

5.- Considera importante a utilidade dos recursos estatais para previr e combater a violencia doméstica no territorio?

Valore a utilidade destes recursos nunha escala de 1 a 10, onde 10 representa o valor máis alto en relación coa súa utilidade e 1, o menor.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
016.										
VIOGÉN.										
Sistemas de seguridade por medios telemáticos.										
ATENPRO.										

Cuestionario para o Observatorio Estatal da Violencia contra a Muller

CARACTERÍSTICAS ESPECÍFICAS:

1.- Indique o seu grao de acordo en relación co RD 752/2022, do 13 de setembro, para incluír dentro do obxecto de análise e actuación do Observatorio as novas formas de violencia contra a muller establecidas no Convenio de Istambul.

	Moi de acordo	Bastante de acordo	Pouco de acordo	Nada de acordo
Trátase dunha medida necesaria, pero non suficiente, para previr e combater a violencia contra a muller.				
Esta é unha medida necesaria e suficiente para previr e combater violencia contra a muller.				
Esta é unha medida insuficiente para previr e combater violencia contra a muller.				

2.- Indique o seu grao de acordo en relación co RD 752/2022, do 13 de setembro, co fin de incluír dentro do obxecto de análise e actuación do Observatorio a repercusión desta violencia contra os menores e as persoas suxeitas a tutela, garda ou custodia, así como contra os seus familiares ou parentes menores.

	Moi de acordo	Bastante de acordo	Pouco de acordo	Nada de acordo
Trátase dunha medida necesaria, pero non suficiente, para previr e combater a violencia contra a muller.				
Esta é unha medida necesaria e suficiente para previr e combater violencia contra a muller.				
Esta é unha medida insuficiente para previr e combater violencia contra a muller.				

3.- Na súa opinión, valore as seguintes funcións do Observatorio tal e como están redefinidas no RD 752/2022, do 13 de setembro, en materia de violencia doméstica.

	Insuficientes	Suficientes	Notables	Sobresaíntes
Funcións de asesoramento.				
Colaboración institucional.				
Elaboración de informes e estudos.				
Propostas de actuación para previr, sancionar e erradicar a violencia contra a muller.				

4.- Na súa opinión, valore nunha escala de 1 a 10 a relevancia das funcións atribuídas ao Observatorio para previr e/ou erradicar a violencia doméstica, onde 10 significa a maior valoración en canto á súa pertinencia e 1, a menor:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Funcións de asesoramento.										
Funcións de avaliación.										
Funcións de colaboración institucional.										
Elaboración de informes e estudos.										
Propostas de actuación para previr, sancionar e erradicar a violencia contra a muller.										

5.- Considera que as medidas e actuacións postas en marcha polas administracións públicas, así como por entidades privadas e outras organizacións da sociedade civil, son suficientes para previr, detectar e erradicar as distintas formas de violencia doméstica?

Si

Non

Se a resposta é NON, indique brevemente por que _____

CUESTIONARIO PARA UNIDADES DE COORDINACIÓN CONTRA A VIOLENCIA CONTRA A MULLER E UNIDADES DE VIOLENCIA CONTRA A MULLER

1.- Considera que o seguimento e coordinación dos recursos e servizos da AGE para a atención de situacións de violencia doméstica no territorio son:

- Insuficientes
 Suficientes
 Notables

2.- Valore, na súa opinión, nunha escala do 1 ao 10 o grao de implantación das seguintes medidas en materia de violencia doméstica, onde 10 representa o grao de implantación máis alto e 1 o menor:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A colaboración coas administracións autonómicas e locais en materia de violencia doméstica										
O seguimento personalizado de cada caso de violencia doméstica										
As actuacións que se están a levar a cabo en relación coas vítimas mortais por violencia doméstica										
As actuacións que se están a levar a cabo en relación coas vítimas feridas gravemente por violencia doméstica										
A promoción e colaboración na realización de actividades de prevención e sensibilización da violencia doméstica										
A intervención no marco do plan director de convivencia e mellora da seguridade nos centros educativos e a súa contorna										
A colaboración na formación e especialización dos profesionais										

3.- Valore, na súa opinión, nunha escala do 1 ao 10 as competencias que, de conformidade coa LO 1/2004, do 28 de decembro, corresponden a estas Unidades desde o punto de vista da súa pertinencia para previr e/ou erradicar a violencia de xénero.

10 resérvase para a competencia ou competencias máis pertinentes e 1, para a competencia ou competencias menos pertinentes.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Seguimento e coordinación dos recursos e servizos da AGE para a atención de situacións de VX no territorio.										
Colaboración coas administracións autonómicas e locais en materia de VX.										
Seguimento personalizado de cada caso de VX.										
Actuacións que se están a levar a cabo en relación coas vítimas de VX e as vítimas feridas gravemente por VX.										
Promoción e colaboración na realización de actividades para a prevención e sensibilización da VX.										
Intervención no marco do plan director de convivencia e mellora da seguridade nos centros educativos e a súa contorna.										
Promoción e colaboración na formación e especialización dos profesionais.										

CUESTIONARIO PARA O OBSERVATORIO DA SAÚDE DA MULLER

(Comisión do Consello Interterritorial contra a violencia de xénero e grupos de traballo)

1.- Valore, na súa opinión, a relevancia das seguintes medidas de prevención e/ou erradicación da violencia doméstica nunha escala do 1 ao 10, onde 10 representa o valor máis alto en canto á súa relevancia e 1 o menor:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A elaboración de informes anuais sobre actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de protocolos, guías e instrumentos comúns do SNS para a actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de indicadores e criterios comúns de calidade no SNS para a actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de boas prácticas no SNS de actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										

2.- Valore, na súa opinión, nunha escala do 1 ao 10 o grao de cumprimento das seguintes medidas de prevención e/ou erradicación da violencia doméstica, onde 10 supón o maior logro, e 1 o menor.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A elaboración de informes anuais sobre actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de protocolos, guías e instrumentos comúns do SNS para a actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de indicadores e criterios comúns de calidade no SNS para a actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										
A elaboración de boas prácticas no SNS de actuación sanitaria ante a violencia doméstica.										

CUESTIONARIO PARA UNIDADES DE IGUALDADE, PLATAFORMA EUFEM, REDE FEMINISTA DE DEREITO CONSTITUCIONAL, REDE GENET

1.- Valore, na súa opinión, nunha escala do 1 ao 10 a relevancia das seguintes medidas en materia de violencia doméstica para a súa prevención e/ou erradicación, onde 10 representa a valoración máis alta en canto á súa pertinencia e 1, a menor. :

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A inclusión nos plans de estudos, en que proceda, de ensinanzas sobre igualdade entre mulleres e homes.										
A creación de cursos de posgrao específicos.										
A realización de estudos e investigación especializadas sobre o tema.										
A posta en marcha de políticas activas de axuda á creación e produción intelectual de autoría feminina, traducidas en incentivos de carácter económico, co fin de crear as condicións para que se produza unha igualdade efectiva de oportunidades.										
Respecto e garantía dunha representación equilibrada nos distintos organismos científicos.										
A adopción de medidas de acción positiva para a creación e produción intelectual de mulleres, promovendo o intercambio intelectual, tanto a nivel nacional como internacional.										
A sinatura de convenios cos órganos competentes.										
A adopción de todas as accións positivas necesarias para corrixir situacións de desigualdade na produción e creación intelectual das mulleres.										
A autonomía da unidade de igualdade nas universidades públicas como garantía dos dereitos da comunidade universitaria.										

CUESTIONARIO PARA A ASOCIACIÓN THEMIS, FEDERACIÓN ESTATAL DE MULLERES PROGRESISTAS, UNAF, ASOCIACIÓN PLAZA MAYOR, ASOCIACIÓN BEATRIZ DE SUABIA E ADAVAS

1.- A Lei orgánica 1/2004, do 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero recolle no seu artigo dous un conxunto de principios reitores ou finalidades que informarán a articulación dun conxunto integral de medidas. Avalíe o seu grao de realización:

	Insuficiente	Suficiente	Notable	Sobresaínte
Reforzo das medidas de sensibilización da poboación en materia de prevención, dotando os poderes públicos de instrumentos eficaces no ámbito da educación, os servizos sociais, a saúde, a publicidade e os medios de comunicación.				
Consagración dos dereitos das mulleres vítimas de violencia de xénero, exixibles ante as Administracións públicas, garantindo así un acceso rápido, transparente e efectivo aos servizos establecidos para o efecto.				
Reforzo ata a consecución dos mínimos esixidos polos obxectivos da lei dos servizos sociais de información, atención, emerxencia, apoio e recuperación integral, así como o establecemento dun sistema para a coordinación máis eficaz dos servizos existentes a nivel municipal e autonómico.				
Garantía de dereitos no ámbito laboral e funcionario que concilien os requisitos da relación laboral e do emprego				

público nas circunstancias daqueles traballadores ou funcionarios que sofren violencia de xénero.				
Garantía dos dereitos económicos das mulleres vítimas de violencia de xénero, co fin de facilitar a súa integración social.				
Establecemento dun sistema integral de tutela institucional no que a AGE, a través da Delegación Especial do Goberno contra a Violencia sobre a Muller, en colaboración co Observatorio Estatal da Violencia sobre a Muller, promova a creación de políticas públicas dirixidas a ofrecerlle protección ás vítimas da violencia contida na citada Lei.				
Fortalecemento do marco penal e procesual vixente para garantir a protección integral, dende as instancias xurisdicionais, ás vítimas de violencia de xénero.				
Coordinación de recursos e instrumentos de todo tipo dos distintos poderes públicos para garantir a prevención dos actos de violencia de xénero e, se é o caso, a sanción adecuada para os responsables.				
Fomento da colaboración e participación de entidades, asociacións e organizacións que desde a sociedade civil actúen contra a violencia de xénero.				

Fomento da especialización dos colectivos profesionais implicados no proceso de información, atención e protección das vítimas.				
Garantía do principio de transversalidade das medidas, para que na súa aplicación se teñan en conta as necesidades e demandas específicas de todas as mulleres vítimas de violencia de xénero.				

2.- Valora na túa opinión a relevancia das seguintes medidas para previr e/ou erradicar a violencia doméstica.

	Insuficiente	Suficiente	Notable	Sobresaínte
Reforzo das medidas de sensibilización da poboación en materia de prevención, dotando os poderes públicos de instrumentos eficaces no ámbito da educación, os servizos sociais, a saúde, a publicidade e os medios de comunicación.				
Consagración dos dereitos das mulleres vítimas de violencia de xénero, exixibles ante as administracións públicas, garantindo así un acceso rápido, transparente e efectivo aos servizos establecidos para o efecto.				
Reforzo ata a consecución dos mínimos esixidos polos obxectivos da lei dos servizos sociais de información, atención, emerxencia, apoio e recuperación integral, así como o establecemento dun sistema para a coordinación máis eficaz				

dos servizos existentes a nivel municipal e autonómico.				
Garantía de dereitos no ámbito laboral e funcional que concilien os requisitos da relación laboral e de emprego público nas circunstancias daquelas traballadoras ou funcionarias que sofren violencia de xénero.				
Garantía dos dereitos económicos das mulleres vítimas de violencia de xénero, co fin de facilitar a súa integración social.				
Establecemento dun sistema integral de tutela institucional no que a AGE, a través da Delegación Especial do Goberno contra a Violencia sobre a Muller, en colaboración co Observatorio Estatal da Violencia sobre a Muller, promova a creación de políticas públicas dirixidas a ofrecerlle protección ás vítimas da violencia contida na citada Lei.				
Fortalecemento do marco penal e procesual vixente para garantir a protección integral, dende as instancias xurisdicionais, ás vítimas de violencia de xénero.				
Coordinación de recursos e instrumentos de todo tipo dos distintos poderes públicos para garantir a prevención dos actos de violencia de xénero e, se é o caso, a sanción adecuada para os responsables.				
Fomento da colaboración e participación de entidades,				

asociacións e organizacións que desde a sociedade civil actúen contra a violencia de xénero.				
Fomento da especialización dos colectivos profesionais implicados no proceso de información, atención e protección das vítimas.				
Garantía do principio de transversalidade das medidas, para que na súa aplicación se teñan en conta as necesidades e demandas específicas de todas as mulleres vítimas de violencia de xénero.				

Financiado por
la Unión Europea
NextGenerationEU

**Plan de Recuperación,
Transformación e Resiliencia**

Estudo sobre condutas de violencia doméstica e aproximación e intervención da Administración local na materia